

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**1995 DAYTON ANLAŞMASI SONRASI BOSNA HERSEK'TEKİ
DEVLET İNŞASINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Aydın Ahmet FIRAT

KOCAELİ 2022

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**1995 DAYTON ANLAŞMASI SONRASI BOSNA HERSEK'TEKİ
DEVLET İNŞASINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Aydın Ahmet FIRAT

Danışman

Doç. Dr. Caner SANCAKTAR

KOCAELİ 2022

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**1995 DAYTON ANLAŞMASI SONRASI BOSNA HERSEK'TEKİ
DEVLET İNŞASINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Aydın Ahmet FIRAT

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 14062022/17

KOCAELİ 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MODERN ÇAĞDA DEVLET İNŞASI	7
1.1. DEVLET NEDİR?	7
1.2. BAŞARISIZ DEVLET VE KIRILGAN DEVLET	12
1.2.1. Başarısız Devlet.....	14
1.2.2. Kırılgan Devlet.....	18
1.3. DEVLET İNŞASI	21
1.3.1. Devlet İnşası Nedir?.....	21
1.3.2. Savaş Sonrası Devlet İnşası.....	23
1.3.3. Devlet İnşası Boyutları	25
1.3.3.1. Güvenlik Yönetişimi	25
1.3.3.2. Siyasi Yönetişim	27
1.3.3.3. Ekonomik Yönetişim	28
1.3.3.4. İdari Yönetişim	29
1.3.3.5. Yargı Yönetişimi	30
1.4. DEVLET İNŞASINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ	31
1.4.1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) Çerçevesinde Devlet İnşası	31
1.4.2. Birliğe Kabul Çerçevesinde Devlet İnşası	35

İKİNCİ BÖLÜM

2. DAYTON ANLAŞMASI SONRASINDA BOSNA HERSEK DEVLETİ	39
2.1. BOSNA HERSEK'İN SİYASİ VE İDARİ YAPISI	39
2.1.1. Yasama	44
2.1.2. Yürütme.....	46
2.1.2.1. Cumhurbaşkanlığı.....	46
2.1.2.2. Bakanlar Kurulu.....	47
2.1.3. Bosna Hersek Federasyonu'nun Siyasi ve İdari Yapısı	49

2.1.4. Sırp Cumhuriyeti'nin Siyasi ve İdari Yapısı.....	53
2.1.5. Brcko Özerk Bölgesi'nde Siyasi ve İdari Yapı.....	55
2.1.6. Yüksek Temsilcilik Ofisi	57
2.2. GÜVENLİK AYGITI	61
2.2.1. Bosna Hersek'te Güvenliği Sağlayan Uluslararası Kuruluşlar.....	61
2.2.2. Polis Kuvveti	67
2.2.3. Bosna Hersek Ordusu	69
2.3. EKONOMİK YAPI.....	71
2.4. YARGI TEŞKİLATI	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BOSNA HERSEK'TE DEVLET İNŞASINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ..	85
3.1. BOSNA HERSEK – AB İLİŞKİLERİ	85
3.2. BOSNA HERSEK'TE AB DEVLET İNŞASI POLİTİKALARI	99
3.2.1. Siyasi ve İdari Yönetişim	101
3.2.2. Güvenlik	118
3.2.3. Ekonomi.....	127
3.2.4. Adalet.....	135
SONUÇ.....	142
KAYNAKÇA	153
ÖZGEÇMİŞ.....	169

ÖZET

Bosna Hersek, Bosna Savaşı'nı 1995 yılında bitiren Dayton Barış Anlaşması ile resmen kurulmuştur. Dayton Barış Anlaşması, savaşı bitirip barış ortamı sağlamak üzere oluşturulması nedeniyle tam anlamıyla işleyen bir Bosna Hersek devleti meydana getirememiştir. Bu nedenle uluslararası toplum, barış anlaşmasından sonra da devlet inşası çalışmalarını sürdürmüştür. Avrupa Birliği, son yirmi yılda Bosna Hersek'teki en önemli devlet inşacısı olmuştur. Bosna Hersek devlet inşası sürecinde Avrupa Birliği, gerektiği zaman OHR'nin sert gücünden yararlanmış, gerektiği zaman ise Ortak Dış Güvenlik Politikası gibi dış politika araçları ve her düzeyde devlet kurumlarında faaliyet gösteren entegrasyon ofisleriyle Bosna Hersek'e teknik destek vermiştir. Hepsinden önemlisi Avrupa Birliği, koşulluluk rejiminin yumuşak gücünü ve Kopenhag Kriterleri'ni devlet inşası sürecinde ana araçları olarak kullanmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği, Bosna Hersek merkezi devlet kurumlarını entiteler karşısında güçlendirmeye çalışmıştır. Böylece Bosna Hersek'in Avrupa Birliği üye ülkelerinkine benzer yapıda ve işleyen bir devlete sahip olması amaçlanmıştır. Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin kullandığı araçlar, karşılaştığı zorluklar, başarılar ve başarısızlıklar incelenerek Avrupa Birliği'nin Bosna Hersek devlet inşasında ne kadar önemli bir aktör olduğu analiz edilmiştir. Bosna Hersek'te AB'ye karşı en büyük muhalif birim olan Sırp Cumhuriyeti'nin Bosna Hersek'teki merkezi devlet inşasını bloke ederken nasıl AB kriterlerine uygun bir devlet inşa ettiği de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Bosna Hersek, Devlet İnşası, Koşulluluk, Yüksek Temsilcilik Ofisi, Reform, Destek

ABSTRACT

Bosnia and Herzegovina was officially established with the Dayton Peace Agreement, which ended the Bosnian War in 1995. Since the Dayton Peace Agreement was created to end the war and provide a peace environment it couldn't build a fully functioning state of Bosnia and Herzegovina. For this reason, the international community continued its state-building efforts after the peace agreement. The European Union has been the most important state builder in Bosnia and Herzegovina over the past two decades. During the state-building process of Bosnia and Herzegovina, the European Union benefited from the hard power of OHR when necessary, and provided technical support to Bosnia and Herzegovina with foreign policy tools such as the Common Foreign Security Policy and integration offices operating in state institutions at all levels when necessary. Above all, the European Union has used the soft power of the conditionality regime and the Copenhagen Criteria as its main tools in the state-building process. In addition, the European Union tried to strengthen the central state institutions of Bosnia and Herzegovina against the entities. Thus, it is aimed for Bosnia and Herzegovina to have a functioning state similar to that of the member states of the European Union. In this study it was analyzed that how important actor European Union is in state building of Bosnia and Herzegovina by examining the tools used by European Union, the challenges faced, successes and the failures. It is also examined that how Republika Srpska, the biggest oppositional unit to EU in Bosnia and Herzegovina, built a state matching with EU criterias while blocking the central state building in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: European Union, Bosnia and Herzegovina, State Building, Conditionality, Office of High Representative, Reform, Support

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFBiH	: Armed Forces of Bosnia and Herzegovina (Bosna Hersek Silahlı Kuvvetleri)
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AP	: Avrupa Parlamentosu
AYD	: Adalette Yapılandırılmış Diyalog
BH	: Bosna Hersek
BHBK	: Bosna Hersek Bakanlar Kurulu
BHF	: Bosna Hersek Federasyonu
KA	: Bilgi ve Koruma Ajansı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu
CARDS	: Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability (Yeniden Yapılandırma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Yardımı)
CB&T	: Capacity Building&Training (Kapasite İnşası ve Eğitim)
CoE	: The Council of Europa (Avrupa Konseyi)
DBA	: Dayton Barış Anlaşması
DEI	: Directorate of European Integration (Avrupa Entegrasyonu Müdürlüğü)
EAP	: Essential Aid Programme (Zorunlu Yardım Programı)
EBRD	: European Bank of Reconstruction and Development (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası)
ECHO	: The European Community Humanitarian Office (Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu)
ECU	: European Currency unit (Avrupa Para Birimi)
EEAS	: European External Action Service (Avrupa Dış Eylem Servisi)
EUCAP	: European Union Capacity Building Mission (Avrupa Birliği Kapasite İnşası Misyonu)
EUBAM	: European Union Border Assistance Mission Avrupa Birliği Sınır Destek Misyonu)
EUFOR	: European Union Force (Avrupa Birliği Gücü)

EUJUST	: European Union Rule of Law Mission (Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu)
EULEX	: European Union Integrated Rule of Law Mission (Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu)
EUPM	: European Union Police Mission (Avrupa Birliği Polis Misyonu)
EUTM	: European Union Training Mission (Avrupa Birliği Eğitim Misyonu)
GSYH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
HDZ	: Hrvatska Demokratska Zajednica (Hırvat Demokrat Birliği)
HDZ 1990	: Hrvatska Demokratska Zajednica 1990 (Hırvat Demokrat Birliği 1990)
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksel Kurulu
HR-VP	: Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi
IFOR	: Implementation Force (Uygulama Gücü)
IMG	: International Management Group (Uluslararası yönetim Gurubu)
IPA	: Instrument for Pre-accession Assistance (Katılım Öncesi Yardım Aracı)
IPTF	: International Police Task Force (Uluslararası Polis Görevi Gücü)
ISPA	: Instrument for Structural Policies for Pre-accession (Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı)
JSRS	: Justice Sector Reform Strategy (Adalet Sektörü Reform Stratejisi)
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
OAC	: Orta Afrika Cumhuriyeti
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
OHR	: Office of High Representative (Yüksek Temsilcilik Ofisi)
PAR	: Public Administration Reform (Kamu Yönetimi Reformu)
PARCO	: Public Administration Reform Coordination Office (Kamu Yönetimi Reformu Koordinasyon Ofisi)

PHARE	: Poland and Hungry Assistance for the Reconstruction of the Economy (Ekonominin Yeniden Yapılandırılması için Polonya ve Macaristan Yardımı)
PIC	: Peace Implementation Council (Barışı Uygulama Konseyi)
PIC SB	: Peace Implementation Council Steering Board (Barışı Uygulama Konseyi Yürütme Kurulu)
PRC	: Police Restructuring Commission (Polisin Yeniden Yapılandırılması Komisyonu)
PRD	: Police Reform Directorate (Polis Reformu Müdürlüğü)
SAA	: Stabilisation and Association Agreement (İstikrar ve Ortaklık Anlaşması)
SAP	: Stabilisation and Association Process (İstikrar ve Ortaklık Süreci)
SAPARD	: Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development (Tarım ve Kırsal Gelişmişlik için Özel Katılım Aracı)
SBiH	: Stranka za Bosnu i Hercegovinu (Bosna Hersek İçin Partisi)
SC	: Sırp Cumhuriyeti
SDA	: Stranka Demokratske Akcije (Demokratik Eylem Partisi)
SDP	: Sırp Demokrat Partisi
SIPA	: State Investigation and Protection Agency (Devlet Soruşturma ve Koruma Ajansı)
SNSD	: Savez Nezavisnih Socijaldemokrata (Bağımsız Sosyal Demokratlar İttifakı)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNMIBH	: United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina (Birleşmiş Milletler Bosna Hersek Görevi)
UNPROFOR	: United Nations Protection Mission (Birleşmiş Milletler Koruma Gücü)
USAID	: United States Agency for International Development (Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı)
VF	: Vojska Federacije Bosne i Hercegovine (Bosna Hersek Federasyonu Ordusu)
VRS	: Vojska Republika Srpske (Sırp Cumhuriyeti Ordusu)

GİRİŞ

1990'lı yılların en acı deneyimlerinden birine şahit olan Yugoslavya, 1945 yılında Josip Broz Tito önderliğinde kurulmuş; Sırbistan, Hırvatistan, Bosna Hersek, Makedonya, Karadağ ve Slovenya federe devletlerinden ve Voyvodina ve Kosova özerk devletlerinden oluşmaktaydı (Tangör, 2008: s. 95). Söz konusu ülkelerde yaşayan halkların Yugoslav kimliği altında birleştirilmeleri öngörülse de Tito'nun ölümü ile bu fikrin başarılı olamayacağı ortaya çıkmış ve Yugoslavya'yı oluşturan halklar arasında ayrılık fikirleri yaygınlaşmıştır (Kenar, 2005: 134-135).

Nitekim 29 Şubat-1 Mart 1992 tarihlerinde Sırp seçmenlerin boykot ettiği ve kayıtlı seçmenlerin %63'ünün oy kullandığı Bosna Hersek bağımsızlık referandumunda %98,9'luk oranla bağımsızlık yönünde karar çıkmıştır. 3 Mart 1992 tarihinde Bosna Hersek (BH), bağımsızlık ilan etmiştir. Bu kararı tanımayan Sırlar aynı gün Saraybosna kuşatmasını ve Bosna Savaşı'nı başlatmışlardır (Kamil, 2017: s. 164). Bu savaş 14 Aralık 1995 tarihinde imzalanan Dayton Barış Anlaşması'na (DBA) kadar sürmüştür. Bu anlaşmanın 4'üncü Ek'i ise yeni kurulan Bosna Hersek devletinin anayasası olmuştur.

“DBA'nın amacı yalnızca savaşı durdurmak değildi. Taraflara Bosna Hersek'te istikrarlı, demokratik ve birleşik bir devleti yeniden kurmada yardımcı olmaktı” (Annan, 1999: s. 25). DBA, Bosna Savaşı'nın bitirilmesi için savaşı üç taraf olan Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar'ın tavizler verdikleri, “güç paylaşımı” ilkesine dayanan ve çok katmanlı bir siyasi yapı öngörmesi nedeniyle de Bosna Hersek ülkesini karmaşık ve öngörülemez bir durumda bırakan bir anlaşma olmuştur. Birçok mesele, savaşın acilen bitirilebilmesi için çözümsüz bırakılmış veya belli bir noktaya kadar çözüme kavuşturulmuş ve bu meselelerin çözümü, barıştan sonraki dönemde bulunmak üzere ertelenmiştir.

Bu koşullar altında, DBA'nın imzalanmasından sonraki süreçte “*Bosna hükümeti ekonomiyi canlandırmak, yıkılan altyapıyı onarmak, ekonomik üretimi sürdürmek ve büyük ölçüde işsiz bir nüfus için iş sağlamak gibi ezici görevleri yerine getirmekte zorlanacaktı*” (Annan, 1999: s. 26). Bu nedenle de uluslararası toplumun Bosna Hersek konusunu ele alarak söz konusu yeni ve bir noktada engelli doğmuş bu ülkeyi ayağı kaldırarak ve doğuştan gelen engellerini iyileştirerek bir devlet olarak ayakta kalacağı yapıları sağlaması gerekmektedir.

Gereğekten de DBA'nın imza edilmesinin ardından Bosna Hersek; batılı devletler, devletlerarası örgütler, devletler üstü örgütler ve hükümet dışı örgütlerin eylem sahası olmuştur. Buradaki ana eylem olarak “devlet inşası” çabasını görmekteyiz. Devlet inşasının bir ayağını Bosna Hersek'in batılı değerler olan hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, demokrasi, insan haklarına saygı, azınlık haklarına saygı, liberal pazar ekonomisi, şeffaflık gibi kavramları içselleştirmesini sağlamaya çalışmak olarak görebiliriz. Demokratik değerlerin içselleştirilmesinin yanısıra, DBA sonrası dönemde, ABD öncülüğünde Avrupa Birliği'ni de içeren uluslararası toplum, savaş yaralarının sarılması, zarar gören altyapının tekrar inşası ve işleyen bir devlet inşası çabalarında rol oynamıştır. Uluslararası toplumun Bosna Hersek siyasetini ve yapısını şekillendirmedeki en büyük aracı, “Yüksek Temsilcilik Ofisi” (Office of High Representative - OHR) olmuştur. 2002 yılında “Avrupa Birliği Özel Temsilciliği”nin (European Union Special Representative – EUSR) kurulup EUSR Özel Temsilcisi ve OHR Yüksek Temsilcisi görevlerinin tek kişilikte birleştirilmesi ile birlikte Bosna Hersek'te uluslararası toplumun öncül rolü, Avrupa Birliği'ne geçmiştir.

Bu çalışmanın amacı da Avrupa Birliği'nin milenyum sonrasında Bosna Hersek'teki devlet inşasında edindiğı rolünü inceleyip ne kadar belirleyici ve etkili bir aktör olduğunu saptamak olacaktır. Zira AB, soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin asıl aktörü olan ABD dikkatini Ortadoğı'ya çevirdiğinde yönünü Balkanlar, Orta ve Doğı Avrupa'ya çevirmişti. Gerçekten de AB, koşulluluk rejimi çerçevesinde AB üyeliğı ve AB adaylık süreci ile diğerk Balkan ülkelerinde

olduğu gibi Bosna Hersek'te de devlet inşası konusunda olumsuz etkilerine nazaran olumlu yönde daha fazla etkili olmuştur. Bu alışma, Avrupa Birliği'nin Bosna Hersek devlet inşası abasinda başarılarını, başarılarının yanında başarısızlıklarını ve bu başarısızlıkların sebeplerini ve sonuçlarını inceleyerek geniş bir perspektif sunmaya çalışmaktadır.

Ayrıca bu çalışma, savaşı sona erdirmek için imzalanan DBA'nın 4'nc Ek'inin oluşturduğu Bosna Hersek Anayasası ile ülkede topraktan kurumlara kadar herşeyin  etnik grup olan Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar arasındaki bölüşüm üzerine inşa edildiğini, ülkenin iki entite olan Bosna Hersek Federasyonu (BHF), Sırp Cumhuriyeti (SC) ve Brcko zerk Bölgesi (Brcko) arasında bölünmesini ve bu bölünmüşlük ikliminde SC siyasi elitlerinin, merkezi devlet düzeyinde BH'nin AB müktesebatına uyum çerçevesinde politika yapımı ve reform çabalarını tıkamak suretiyle Bosna Hersek devlet inşasını zayıflatmasını, SC mevzuatını AB müktesebatına yakınlaştırmasını ve SC'nin devlet inşası ve devlet direnci konusunda gerek BH gerek ise BHF'den daha ileri durumda olduğunu incelemektedir. Bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden olan belgesel kaynak tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda; kütüphane kataloglarından, basılı ve dijital kitaplardan ve makalelerden ve raporlardan yararlanılmıştır. Özellikle Avrupa Komisyonu'nun Bosna Hersek için hazırladığı yıllık "İlerleme Raporları" alışmanın ana kaynaklarından olmuştur.

Bu alışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde devlet ve devlet inşasına kavramsal bir ereve getirilmiştir. Devletin hukuki tanımı, çeşitli kültür ve arkaplanlardan gelen düşünürlerin devletin oluşumuna getirdikleri tanımlar; bu tanımların modernite, aydınlanmacılık, erken modern ve modern çağlarda aldıkları biçimler incelenmiştir. Devlet ve devletin oluşumu, realist, liberal ve eleştirel teorilerde nasıl tanımlanmıştır? Devletin oluşumu doğal bir süreç ile mi yoksa bir toplum sözleşmesi ile mi olmuştur? Sorularına cevap aranmıştır. Daha sonra başarısız ve kırılğan devlet kavramları ve başarısızlık ve kırılğanlık nedenleri incelenmiştir. Kırılğan devlet ile başarısız devlet arasında farklar nelerdir? Sorusu

cevaplanmıştır. Bir diğer alt başlıkta ise devlet inşası kavramının ne olduğu sorusu cevaplanmıştır. Devlet inşası sürecinde yerel ve uluslararası aktörlerin görev ve sorumluluk alanlarına değinilmiştir. Güvenlik, siyaset, idare, ekonomi ve yargı sektörlerinde devlet inşasının nasıl olması gerektiği ve nasıl olageldiği incelenmiştir. Son olarak ise AB'nin devlet inşası sektöründeki faaliyetleri, bu faaliyetlerin “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası” (ODGP)/ “Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası” (OGSP) kapsamında ve birliğe kabul kapsamında ele alınışları ve AB'nin dünya genelinde devlet ve kapasite inşa çabaları incelenmiş ve sıralanmıştır.

İkinci bölümde siyaset, siyasi davranış ve siyasi yapı kavramları kısaca açıklanmıştır. Federal, konfederal ve üniter devlet tanımları yapılmış ve yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkiden yola çıkılarak hükümet sistemleri kısaca açıklanmıştır. İkinci bölümün ana kısmında Bosna Hersek devletinin Dayton'da kurulan siyasi sistemine geniş bir bakış atılmıştır. BH'nin yanısıra BHF, SC ve Brcko'nun siyasi ve idari yapıları ve DBA ile oluşturulan yetki dağılımları incelenmiştir. Yüksek Temsilcilik Ofisi'ne bir perspektif tutulmuş ve DBA ve Bonn Güçleri'nden kaynaklanan konumu ve Bosna Hersek topraklarında bu kuruma olan bağımlılık incelenmiştir. BH'de güvenlik sektörü incelenmiş ve savaştan günümüze kadar olan süreçte “Birleşmiş Milletler Koruma Gücü” (United Nations Protection Force – UNPROFOR), “Birleşmiş Milletler Bosna Hersek Misyonu” (United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina – UNMIBH), “Uygulama Gücü” (Implementation Force – IFOR), “İstikrar Gücü” (Stabilisation Force – SFOR), “Uluslararası Police Task Force” (International Police Task Force – IPTF), “Avrupa Birliği Polis Gücü” (European Union Police Mission – EUPM) ve “Avrupa Birliği Gücü” (European Union Force – EUFOR) ALTHEA gibi Birleşmiş Milletler (BM), “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü” (North Atlantic Treaty Organization – NATO) ve AB misyonlarının güvenliği sağlama ve BH güvenlik kurumlarına eğitim ve talimlerde; BH siyasi kurumlarına da güvenlik sektörü reformlarında verdikleri destek incelenmiş başarı ve başarısızlıkları üzerinde durulmuştur. Güvenlik sektörünün ardından ekonomi yönetişimine geçilmiş ve uzun ve sancılı savaş sonrası harabe haline gelen BH ekonomik sisteminin durumu, dönemin siyasi figürlerinin ağzından ve istatistiki veriler ışığında aktarılmıştır. Uluslararası toplumun; OHR,

“Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası” (European Bank of Reconstruction and Development – EBRD), “Uluslararası Yönetim Grubu” (International Management Group – IMG), Avrupa Komisyonu, Dünya Bankası, bağışçılar ve devlet inşası ajanslarının ekonomik kalkınma için üstlendikleri rol, gerçekleştirdikleri destek ve ekonomik yardımlara değinilmiştir. Ekonomik yönetim başlığı altında son olarak da BH’nin günümüz ekonomik verilerine yer verilmiştir. Yargı teşkilatı başlığı altında BH yargı sisteminin kökeninden, BH Anayasa Mahkemesi, BH Savcılığı, BH Devlet Mahkemesi ve “Kakimler Savcılar Yüksek Kurulu”ndan (HSYK) bahsedilmiş daha sonra ise BHF ve kantonlarının yargı teşkilatından, SC yargı teşkilatından ve Brcko yargı teşkilatından bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde ilk olarak Bosna Hersek ve Avrupa Birliği ilişkileri, DBA’dan günümüze kronolojik olarak aktarılmıştır. AB ve BH ilişkileri incelenirken AB’nin Batı Balkanlar bölgesi ile olan ilişkisi ve bu bölgenin Avrupa’ya entegrasyonu çerçevesinde atılan adımlar etrafında geniş kapsamlı bir bakış açısı sunulmuştur. “İstikrar ve Ortaklık Süreci” (Stabilisation and Association Process – SAP), “İstikrar ve Ortaklık Anlaşması” (Stabilisation and Association Agreements - SAA), Avrupa Ortaklığı ve İstikrar Pakti gibi kavramlar ve bu kavramların AB ve BH arası ilişkide oynadıkları role de değinilmiştir. AB’nin BH’de merkezi devleti ön plana çıkarmak suretiyle kurmaya çalıştığı siyasi ve idari yapı, ODGP/OGSP ve reform talepleri ile koşulluluk rejimi üzerinden incelenmiştir. Bu süreçte gerek BH ve AB’nin karşılaştıkları zorluklara değinilmiştir. Güvenlik başlığı altında, AB’nin OHR/ “Avrupa Birliği Özel Temsilcisi” (European Union Special Representative – EUSR) ve ODGP/OGSP kapsamında BH’de güvenlik/savunma sektörü reformlarını ve güvenlik güçlerini desteklemesi analiz edilmiştir. Ekonomi başlığı altında ise AB’nin IMF, EBRD, Dünya Bankası ve IMG gibi örgütlerle BH’de altyapı ve ekonomi yönetimi kapasitesi inşasındaki rolüne ve bu işleve uygun yardım programları incelenmiştir. Bunun yanında, BH’nin sosyalist ekonomi modelinden kapitalist pazar ekonomisine geçişinde ve özelleştirmelerde uluslararası toplum özellikle AB’nin rolü ve BH’li tarafların buna verdikleri cevap incelenmiştir. Adalet başlığı altında ise AB, 2000 Yol Haritası’ndan başlamak üzere her raporunda BH’den beklediği adalet sektörü reformlarını sıralamıştır. Bu koşulluluk rejiminin

yanısıra AB'nin BH'ye teknik destek sağlamak adına “Adalette Yapılandırılmış Diyalog” çabasını başlatması ve Bosnalı yetkililere siyasi olmayan bir destek sağlaması incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MODERN ÇAĞDA DEVLET İNŞASI

1.1. DEVLET NEDİR?

İnsanoğlu tarihin başlangıcından bu yana beraber yaşama refleksi göstermiş, aile, kabile, klan, köy gibi toplumsal birimler oluşturarak, doğal ahlak yasalarına dayanan bir toplum oluşturmuşlardır. Fakat insanlık, zaman içinde doğal ahlak kurallarını geliştirerek hukuki ve siyasal kuralları yaratmıştır. Bu hukuki ve siyasal kuralların yaratılma aşamasında devlet kavramı ortaya çıkmıştır.

Devlet, fiziksel bir gerçeklikten ziyade hukuki bir kavramdır. Modern uluslararası ilişkiler terminolojisinde devlet, fiziksel sınırları belirlenmiş bir ülke toprağı üzerinde varlığını sürdüren halkın, egemen bir hükümet tarafından idare edildiğı hukuki bir yapıdır (Arı, 2013: s. 37). 1933 Montevideo Sözleşmesi bu tanıma “*diğer egemen devletlerle ilişkiye girme kapasitesi*” kavramını da ekler (Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, Article I). Bununla beraber, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi devlet kavramına net bir tanımlama getirememektedir. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler teorisyenleri ve düşünürleri yüzyıllar boyunca devlet kavramını kuramsallaştırmaya belirli kalıplar ve formüller etrafında tanımlayarak genel geçer bir tanım bırakmaya çalışmışlardır. Fakat teorisyenlerin devlet kavramını tanımlama sürecinde içinde yaşadıkları ülke kültürünün, baktıkları pencerelerin, bakış açılarının, ideolojilerinin çeşitlilik göstermesi nedeniyle devlet kavramı için geliştirilen tanımlamalar da çeşitlilik göstermektedir.

Ayrıca hukuki tanımı olan “*belirli sınırlar üzerinde egemen ve kurumsallaşmış yapı*” göz önüne alındığında devlet kavramı da görece yeni bir kavramdır. Çünkü,

bugün bildiğimiz anlamıyla devletten konuşuyorsak 15. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkmaya başlayan devlet modelinden konuşuyoruzdur. 15. yüzyıldan önceki dönem göz önüne alındığında ne tam olarak belirlenmiş devlet sınırlarından ne de daha sonraları ortaya çıkan bir olgu olarak belirli sınırlar üzerinde tam egemen bir otoriteden bahsedemeyiz (Kapani, 2010: s. 42-43).

Uluslararası ilişkiler ve siyaset biliminde aydınlanmacılık, erken modern ve modern çağlarda devlet tanımı yine farklılıklar göstermiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininde realist, liberal ve eleştirel olmak üzere üç ana devlet tanımı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi çok uzun süre disipline hâkim olmuş olan anlayış olan realizmdeki devlet tanımı ve devlete yaklaşımıdır. Realizm, devletin nasıl oluştuğu ile değil de daha çok devletin nasıl davrandığıyla ilgilenen bir yaklaşım getirmektedir. Realizme göre devlet, anarşik özellik gösteren uluslararası politika sisteminin temel aktörüdür ve temel amacı ulusal çıkarını ve gücünü maksimize ederek güvensiz olan sistemde kendini dokunulmaz yapmaktır. Uluslararası politikanın anarşik oluşu ve üst otorite eksikliği ulusal boyutta devleti zaruri kılmıştır. Yani hiyerarşi bulunmayan uluslararası sistemin başat aktörü olan devlet içinde hiyerarşi, devletin varlığını sürdürmesi için hayatidir. Realizme göre devletler rasyonel hareket eden organizmalardır, devletin ana motivasyonu iyi veya kötünden ziyade çıkar merkezlidir (Arı, 2013: s. 99-101)

İkinci devlet tanımı ise liberalizmdeki devlet tanımıdır. Bu tanıma göre devlet, farklı grupların çıkarlarının temsil edildiği alandır. Ayrıca liberalizme göre devlet, realizmde iddia edildiği gibi bütüncül otonom ve rasyonel değildir. Devlet dışı örgütler, devletin iç ve dış ilişkilerinde devlet gibi etkilidir. Eleştirel yaklaşımın da önde gelen iki kolu Marksizm ve Weberci tarihsel sosyolojidir (Yalvaç, 2014: s. 211-213).

Marksizm’in tarihsel materyalist anlayışına göre “*devlet, tarihsel biçimleri ne olursa olsun, sınıflara bölünmüş tüm üretim tarzlarının özelliğidir*”. Bu tanımdan yola çıkacak olursak devlet, topluma hâkim sınıfın egemenliğini sağlama ve savunma

mekanizmasıdır (Skocpol, 2014: s. 67). Bu fikrin babası Karl Marx (1818-1803) tarafından yazılan Fransa’da İç Savaş adlı esere bu fikrin ikinci babası olan Friedrich Engels’in (1820-1895) yazdığı önsözde Marksist görüşün devlet yaklaşımı çok net öne sürülmektedir. *“Başlangıçta devlet, toplumun ortak çıkarlarına cevap vermek üzere kurulmuş fakat daha sonra toplumun üzerine çıkarak egemen sınıf/sınıfların baskı ve sömürü aracı olmuştur”* (Eroğlu, 1974: s. 113).

Devlet, antik çağlardan bu yana düşünürlerin anlamak ve açıklamak için çabaladıkları konuların başında gelmektedir. Örneğin Platon, insanların tek başlarına hayatta kalamamaları ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla topluluk halinde yaşama haline geçişlerinin devleti doğuran ana etmen olduğuna inanır. Devleti insana benzetir, toplumu oluşturan sınıflar insani yetilere karşılık gelir. Devlet ise bu sınıfların toplamıdır, devletin mutlak amacı erdemdir daha güncel tabirle toplumun mutluluğudur ve devlet, erdemi tesis edebilmek için bilgelik ve ölçülülükle toplumu düzenlemeli, her sınıfın kendi varoluşsal görevini yerine getirmesini sağlamalıdır (Büyük, 2003: s. 104).

Aristoteles de hocası Platon’a benzer bir yaklaşım getirmiştir. Aristo’ya göre insan sosyal bir hayvandır ve topluluk içinde yaşayarak ihtiyaçlarını topluluğun diğer üyelerinden karşılar. Aristo devleti insan topluluklarının, aile, ev, köy, nihai amacı olarak görür ve ona göre devlet, doğal bir sürecin ürünüdür, insanlar kendileri için ‘iyi’ olana ulaşmak için önce aile yapısını oluşturmuşlar bu aile yapısı, ardından köyleşmeyi getirmiştir, köyleşmeden bir sonraki doğal aşama, köylerin toplanarak şehirleşmesi yani devletleşmesidir. Devlet, toplumun iyiye ulaşması için yine toplumun içinden çıkmıştır. Aristo da Platon gibi devleti canlı bir organizmaya benzeterek ihtiyaçlarını kendi içinden karşılama güdüsünü gösteren topluluk örgütlenmesi olarak tanımlamış ve devletin birey ve aileden daha üstün olduğunu bütünün parçadan daha önemli olduğu fikriyle aktarmıştır (Aristoteles, 1975: s. 7-10).

Müslüman filozoflar İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun da klasik Yunan filozoflarının fikirlerini takip ederek devleti ve devletin oluşumunu yorumlamışlardır. Bu yoruma göre devlet, insanların bir arada yaşama zaruriyetinden doğmuş doğal bir olgudur. Gazali, insanların toplu halde yaşamalarının bir sonucu olarak insanların aralarında anlaşmazlıklar ve çekişmeler vuku bulduğuna ve bu anlaşmazlık ve çekişmelerin de bir üst akıl olan devleti gerekli kıldığına dikkat çeker (Kösoğlu, 2017: s. 139). Gazali'ye göre, insanın yaradılışında “*kötülüğe ve bozgunculuğa meyillilik*” vardır ve insan, toplum içinde yaşamaya başladığında bu meyilin tezahürleri görülebilir. Burada devlet, üst akıl ve icra, infaz kurumu olarak, insanı isyanından menedecek, toplumda ideal normlar olan iyilik ve adaleti sağlayacak bir aktör olarak kaçınılmaz hale gelmektedir (Eryaysoy, 1995: s. 43).

Devletin ortaya çıkmasına getirilen bir başka görüş ise devletin bir doğal süreçten ziyade toplumsal sözleşme sonucu olduğu görüşüdür. 17. yüzyılın ünlü düşünürü Thomas Hobbes devletin kurulumunu bir sözleşmeye dayandırır. Hobbes'a göre insan doğası gereği kötüdür. Thomas Hobbes, “*insan insanın kurdudur*” diyerek toplumda beraber yaşayan insanların birbirlerinin güvenliklerini tehdit ettiklerini belirtir. İnsan, ilerleyen dönemde bu kötü doğasını kontrol altında tutmak ve kendi güvenliğini sağlamak amacıyla “*meşru şiddet kullanma*” yani “*egemenlik yetkisini*” meşru bir otoriteye gönüllü olarak devretmiş bu devirden de devlet doğmuştur (Lazarski, 2013: s. 21-22). Aynı şekilde John Locke, insanın doğal yaşam durumundan bir sözleşme ile çıktığı fikrini savunur. Locke'a göre devleti oluşturan irade, hakların korunmasından dolayı ortaya çıkmıştır ve Locke, söz konusu olan bu iradenin, bir veya birkaç unsurun iradesi değil de kanun olduğunu belirtir. Hakların korunması durumunda, topluluğa hakemlik verilmiş ve yasalar koyarak bazı kimselere de bu yasaları uygulama yetkisi verilmiştir (Büyük, 2003: s. 108-109). Rousseau da Thomas Hobbes ve John Locke gibi insanı doğal yaşam halinden kanunların olduğu devlet düzenine bir sözleşmenin geçirdiğini iddia etmektedir, bu sözleşmeye “*toplum sözleşmesi*” adını vermiştir. Sözleşme ile egemenliği elinde bulunduran halk(toplum) devlete yönetme yetkisini vermiştir (Steinberger, 2008: s. 595-611).

Devlete eleştirel yaklaşım getiren görüşlerden biri Weberci tarihsel sosyolojidir. Weber devleti, “*belli bir toprakta fiziksel gücün meşru kullanımının tekeli (başarıyla) talep eden bir insan toplumu*” olarak tanımlar (Weber vd, 1948: s. 78). Weber’e göre devlet, toprak temeline dayalı bütüncül devlet olmaktan çok otonom ve idari bir kurumdur (Yalvaç, 2013: s. 7-8). Bu tanıma göre devletten bahsetmek için dört ana husus bulunmaktadır: insan topluluğu, güç kullanımının tekeli, sınırları belirli bir toprak ve meşruiyet.

Birinci dönem Weberci çalışmalar, devlet inşası sürecinde uluslararası ve devletlerarası boyutun etkisine değinirler. Bu çalışmalar, Otto Hintze’nin “*devletler sistemi*” fikrinin, anayasal gelişmedeki rolüne vurgu yaparak yeni bir bakış açısı getirmiştir. Birinci dönem Weberci sosyologlar da Hintze’nin devletler sistemi ve Weber’in devleti tanımlayan çalışmalarını harmanlayarak, devletlerarası sistemden gelen baskı ve savaş gibi etmenlerin devletlerin ortaya çıkışını, merkezileşmesini ve devletin toplumdan bağımsız hale gelişini hazırladıklarını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca stratejik ve askeri alanlarda vuku bulan çekişmenin devletleri kaynak bulmaya ittiğini bu kaynak bulma ihtiyacının da devletleri merkezileştirdiğini ve günümüz egemenlik biçimlerinin ortaya çıkmasında etmen olduklarını savunurlar (Yalvaç, 2013: s. 8).

Tarihçi ve teorisyen Charles Tilly’e göre, Avrupa’da devlet kurma süreci, iktidar sahiplerinin kendi topraklarındaki güçlerini kullanmak için savaşma arzusu ile bu savaşları finanse etmek için daha fazla sermaye bulma ihtiyacı arasındaki etkileşimden doğmuştur. Sermayeyi güvence altına alma zorluğu daha karmaşık hale geldikçe, amaçlar iki temel süreci desteklemek için birleştirilmiştir: a) savaşmak veya dış istikrarı sağlamak, b) devlet kurmak veya iç istikrarı ve müttefikleri muhafaza etmek ve bu faaliyetler için gereken sermayeyi güvence altına almak için ikincil süreçleri güvence altına almak (Tilly, 1985: s. 169-184).

Şimdiye kadar açıkladığımız devlet ve devlet oluşum tanımları genel olarak Avrupa devletlerinin oluşum sürecini açıklamaktadır. Dünya savaşları ve Soğuk

Savaş sonrası kurulan/kurdurulan devletlerin oluşumunda farklı matematik işlemektedir.

1.2. BAŞARISIZ DEVLET VE KIRILGAN DEVLET

Soğuk Savaş'ın bitişi ve küreselleşmeyle dünya hiç olmadığı kadar karmaşık bir hale gelmiştir. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi iki önemli devlet yıkılırken dünya yeni devletlere ve yeni bir sisteme merhaba diyordu. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana geçen sürede uluslararası toplum devlet başarısızlığı olarak bilinen olguya giderek daha fazla odaklanmak zorunda kalmıştır. Bu odaklanmanın birincil sebebi, devlet başarısızlığının çeşitli insani, hukuki ve güvenlik problemlerine neden olmasıdır (Cojanu ve Popescu, 2007: s. 113).

Devlet başarısızlık ve kırılabilirliğini tanımlamak için öncelikle devletin fonksiyonlarını bilmek ve tanımlamak gerekmektedir. Günümüz modern devletleri üç işlevi yerine getirmelidirler, bu işlevleri şu şekilde sıralayabiliriz: yönetilen halkın güvenliğini sağlama, halkı temsil etme ve bu halka refah sağlama (Milliken ve Karuse, 2002: s. 756). Bu işlevleri yerine getiremeyen devletlere siyaset biliminde işlevleri yerine getirmede eksiklik düzeylerine başarısız devlet, kırılabilir devlet, zayıf devlet, çökmüş devlet gibi isimler verilir.

Bilindiği üzere uluslararası ilişkilerde “meşruiyet” kavramı hayli önemlidir ve bir ulus devletin varlığını devam ettirmesi için iç meşruiyetini sağlaması, dış meşruiyetini sağlaması kadar önemlidir. Meşruiyetlerini muhafaza etmek için de ulus devletler, devletin bir diğer unsuru olan vatandaşlarına hukukun üstünlüğü, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine bağlı kalarak güvenlik, sağlık, eğitim, altyapı hizmetlerini sağlamalıdır (Rotberg, 2003: s. 2-5). William Zartman'a göre devletin işlevleri, belirli sınırlar içinde yaşayan vatandaşların güvenliklerini emniyete almak, egemen otorite kimliği ile ülkedeki siyaset ve kimliğin kaynaklığını yapmak ve karar alma yetkisi olan tek kurum olmak olarak sıralanabilir (Zartman, 1995: s. 5). Gülise

Gökçe, devletin vatandaşları tarafından talep edilen kamu hizmetlerini işlevsel bir kamu düzeni içinde akıl ve uzman kamu görevlileriyle yerine getirmesi üzerinde durur (Gökçe, 2006: s. 346) . Robert Irvin Rotberg, dünya üzerindeki devletleri sağlık, eğitim, para yönetimi, altyapı oluşturma gibi temel kamu hizmetleri yerine getirip getirmemelerinden yola çıkarak güçlü, zayıf, aksayan ve başarısız devletler olarak sınıflandırmıştır (Rotberg, 2003: s. 4). Güçlü devletler konumuzu teşkil etmediklerinden ve zayıf ve aksayan devlet tanımlarının kırılğan devlet tanımını karşıladıklarından dolayı kavram karmaşasının önüne geçmek amacıyla biz kırılğan ve başarısız devlet tanımlarını kullanacağız. Kırılğan ve başarısız devlet modellerinde devlet bu işlevleri ya yerine getirmekte zorlanır ya da hiç yerine getiremez.

Rosa Brooks’a göre, kırılğan, aksayan, zayıf veya başarısız devletlerin bu isimleri sonradan almamışlardır aksine bu ülkelerin kurulmalarından itibaren bu durumda olagelmışlerdir. Modern devlet olgusu Avrupa’da doğmuş ve gelişmiştir. Avrupalılar, Afrika, Asya ve Latin Amerika’da sömürgeler elde ettikçe de kendi özelliklerine göre icat ettikleri devlet olgusunu bu ülkelere taşımışlardır (Brooks, 2005: s. 1169). Fakat bu ülkeler ortak dil, fikir, inanç ve diğer olumlu özelliklerden yoksundurlar. Ayrıca bu ülkelerde kurulan yönetimlerin kurumsal yapıları beyaz Avrupalıların en yukarıda olduğu ve yerli insanların alt kademelerde kendilerine yer bulduğu ve yönetme sanatına vakıf olmadıkları bir şekilde örgütlenmiştir (Sutton, 2012: s. 75).

Bu doğrultuda Robert Jackson da koloni sonrası devletleri, negatif ve pozitif egemenlikle açıklar. Negatif egemenlik, bir devletin diğer devletler tarafından tanınması, diğer devletlerle diplomatik ilişkilere girebilmesi, çok taraflı örgütlere üye olması ve kendisine karşı içişlerine karışmama ilkesine uyulması olarak tanımlanır. Pozitif egemenlik ise negatif egemenliğe ve bunun yanında sınırları dahilindeki vatandaşlarına temel kamu hizmetlerini sağlayabilme yeteneğine sahip olmak olarak açıklanabilir. Jackson bu koloni sonrası devletlerin yalnızca negatif egemenliğe sahip olduklarını belirtir ve bu tür devletleri “*devletimsi/quasi states*” olarak tanımlar

(Jackson, 1996: s. 21-31). Jackson ve Brooks'un fikirleri burada kesişmektedir zira Brooks da modern anlamda devletin, koloni sonrası toplumlarda sadece görünürde var olduğunu ve hiçbir zaman gerçekten devletin yerine getirmesi gereken işlevleri yerine getiremediğini savunmaktadır (Brooks, 2005: s. 1167-1172).

1.2.1. Başarısız Devlet

Başarısız devlet terimi, uluslararası literatüre 1991 Ocak ayında Somali merkezi hükümetinin çökmesiyle girmiştir. Somali ve o dönemde belirli sorunlarla boğuşan Haiti, Zaire (günümüzde Demokratik Kongo Cumhuriyeti), Kamboçya, Doğu Timor, Sierra Leone, Bosna Hersek ve benzeri devletler Batı'nın gözünde insani yardım alması gereken yerler olmuştur (Andersen, 2005: s. 2).

Başarısız devlet kavramının akademisyenler arasında kullanılmaya başlanması, Soğuk Savaş'ın ardından bazı ülkelerde (sömürge sonrası ülkeler çoğunlukta) ortaya çıkan ve devlet kurumlarının işlevlerini yerine getirmelerini engelleyen, ekonomik resesyona ve güvenliğin hizmetinin aksamasına neden olan iç çalkantılar ile olmuştur (Nay, 2013: s. 327). Ancak 11 Eylül saldırıları sonrası başarısız devlet kavramı ve Bush yönetiminin "*teröre karşı savaş/war on terror*" yaklaşımında bu kavramın yeri ve önemi yadsınamaz (Rotberg, 2003: s. 10-14).

Başarısız devlet tanımları, çeşitlilik arz etmektedir. Başarısız devleti tanımlarken başarılı devleti, olması gereken ve başlangıç noktası kabul edersek başarılı devletin yerine getirdiği işlevleri yerine getiremeyen devletleri başarısız devlet olarak tanımlamak mümkündür. Fakat bu çok sığ ve yetersiz bir bakış açısı olacaktır. Bu nedenle de başarısız ve kırılgan devletler üzerine çalışan düşünürler birtakım tanımlar geliştirmişlerdir.

Başarılı devletler, sınırları çizilmiş bölgelerini ve o bölge üzerinde yaşayan toplumları kontrol etme, diğer devletlerle diplomatik ilişkiler kurma, sınırları

dahilinde meşru şiddeti tekelleştirme ve vatandaşlarına kamu hizmeti sağlama işlevlerini yerine getirir. Başarısız devletler ise bunun tam tersini teşkil ederler ayrıca bu devletler ekonomik eşitsizliklerin, savaş ağalarının ve kaynaklar için şiddetli mücadelelerin süregeldiği devletlerdir (Brooks, 2005: s. 1160-1161). Başarısız devlet, modern dünyanın ulus devletlerden talep ettiği temel görevleri yerine getirmekte isteksiz veya beceriksiz olan devlettir (Rotberg, 2003: s. 6). Weberci bakış açısıyla bakıldığında da başarısız devletin ülkedeki şiddet araçlarının tekeli sağlayamadığı ve şiddet araçlarının kullanımının özelleştiği sonucuna ulaşırız (Vinci, 2008: s. 298). Başarılı devletlerin bu beklentilere uygun hareket edip başarısız devletlerin bu konuda sınıfta kaldıklarını GSYİH, Freedom House'un Dünyada Özgürlük raporu, Transperency International'ın Yolsuzluk Algı Endeksi ve BM'nin İnsani Gelişim Endeksi gibi göstergelerden anlayabiliriz (Rotberg, 2002: s. 132).

Daniel Thüerer'e göre başarısız devlet terimi, keskin hatlarıyla tanımlanmış ve çok rahat bir şekilde sınıflandırılabilir bir durumu ifade etmez, evleviyetle çeşitli şekillerde yorumlanabilen bir fenomen için hayli geniş bir nitelendirme sahası görevi görür. Başarısız devlet, hukuk ve siyaset bilimi ışığında üç unsurla karakterize edilir: devlet dışarıdan bir etkiyle değil içerden kaynaklanan bir etkiyle başarısızlığa uğrar, başarısız devletlerde ülke içi düzen ve nizam tamamen bozulur, ülkeyi içeride ve dışarıda temsil edecek yasal bir organ kalmaz (Thüerer, 1999: s. 733-734).

Birçok akademisyen, başarısız devlet fenomeninin nedenlerinden birinin yolsuz ve bozuk liderlik olduğunu savunur. Robert Irwin Rotberg'e göre liderler ve yandaşları, demokratik normları bozarlar; yasama ve bürokrasiye baskı yaparlar ve yargı özgürlüğünü kısıtlarlar; sivil toplumu bloke edip savunma ve güvenlik mekanizmalarına hakimiyet kurmaya çalışır ve belirli gruplar, aileler ve klanlara destek verip azınlıklar, işçi sınıfı, zayıf ve marjinal grupları yönetime yabancılaştırır. Bu çoğunluk içinden çıkan gruplar devlete meydan okumaya başladıklarında çoğunluğun sadakati, devletten ziyade bu gruplara kayar ve en nihayetinde devlet toplum arası sözleşme zarar görür. Böylece devletin meşruiyeti, çoğunluk gözünde yok olur (Rotberg, 2002).

Christopher Clapham, “Tekel Devlet” adını verdiği yaklaşımında Rotberg’e ek olarak sadece çok küçük bir grup insanın siyasi süreci etkileme ve siyasi faydalara erişme kapasitesine sahip olduğunu, iç muhalefet ve rakiplerin zorla bastırıldığını ve sadece bu tekelin liderinin, siyasi oyunda kalanların nüfuz edebilecekleri araçları belirleyebildiğini söyler (Andersen, 2005: s. 5). Her iki durumda da devlet toplumun çoğunluğundan uzaklaşmakta ve meşruiyet bağları çözülmektedir. Meşruiyet, yönetilenin yönetene verdiği yönetme lisansı görevi gördüğünden, lisansı elinden alınan devlet, bu lisansı elinde tutma ve yönetimi sağlıklı bir şekilde devam ettirmede başarısızlığa uğramış olur.

Başarısız devletlerde Max Weber’in üstünde durduğu “güç tekeli” olgusu başarısız olmuştur. Kanun ve düzenin devamını sağlayan asker, polis, yargı gibi organlar ya çok az ya da hiç işlememektedirler. Birçok durumda bu kurumlar varoluş amaçlarından farklı amaçlar için kullanılıyorlardır. Örneğin, Kongo’da milisler çeşitli suç çetelerine bölünmüş ve liderleri de yozlaşarak devletin kaynaklarını sömürmüşlerdir. Benzer şekilde, Bosna Hersek’te de devlet otoritesi yokluğunda güç tekeli Sırp’ların eline geçtiğinde Sırp’lar, Hırvatların eline geçtiğinde Hırvatlar, her ikisinin eline geçtiğinde de bütün etnik gruplar çatışmaya sürüklenmiştir (Thürer, 1999: s. 735-736).

Soğuk Savaş sonrası dünyada devlet başarısızlığının hikayesi, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yavaş yavaş başlayan ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ivme kazanan Avrupa imparatorluklarının parçalanmasıyla başlar. 1914 yılında Dünya genelinde devlet sayısı 55 iken bu sayı, 1960’lara gelindiğinde 90, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle de 192 olmuştur (Rotberg, 2003: s. 2). Yeni egemen devletler kurulmuş ve meşruiyetleri sağlanmıştır fakat bu devletler hiçbir zaman diğer devletlerle eşit olamamıştır, genellikle bozuk altyapılara sahiptirler ve sınırları da rastgele çizildiği için etnik ve kültürel azınlıklar dolayısıyla sorunlar içerirler (Andersen, 2005: s. 4).

Geçmişte koloni olan ülkelerde koloni mirası, imparatorluğa bağlı olan devletlerde ise imparatorluk mirası, bölgesel etkiler ve büyük güçlerin etkileri de bu sorunları körükleyen etkileri oluşturlar. Fakat başarısızlığı hızlandıran yapısal faktörlere dökülen benzin, tetikleyen faktörler ise darbe girişimleri, dış müdahaleler, sosyal çalkantılar ve mülteci hareketlilikleridir (Özalp, 2014: s. 356-357). Bu faktörler iç çatışmalara neden olur veya halihazırdaki iç çatışmaları artırır. İç çatışmalar da devlet başarısızlığının sebebidir hem de sonucu da olabilirler (Rotberg, 2003: s. 5).

Başarısız devletler yukarıda belirtildiği üzere vatandaşlarına sağlamaları gereken ulusal ve kişisel güvenlik, kamu düzeni, bağımsız yargı ve hesap verebilirlik, ulaşım ve iletişim altyapısı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, su ve elektrik gibi hizmetleri sağlayamazlar. Bunun yanında, yabancı para birimlerinin yerel para karşısındaki gücü gıda ve enerji kıtlığına ve hükümet harcamalarının kısılmasına neden olur (Rotberg, 2003: s. 3-5). Çatışma içine düşen başarısız devletler, barış dönemine göre %2,2 puan daha az büyüme göstermeye meyillidirler. Kişi başına düşen milli gelir ve gıda da dahil olmak üzere üretim düşer. Bu koşullarda insanlar varlıklarının yaklaşık %10'unu yurtdışına gönderirken kalifiye elemanlar da istikrarsızlıktan dolayı yurtdışına iltica ederler (Miller, 2011: s. 65).

Başarısız devletler uluslararası sistem için birtakım zorluklar doğururlar. Bu zorluklar, insani zorluklar, güvenlik endişeleri ve yasal zorluklar olarak kategorize edilebilirler. İnsani zorluklara başarısız devletlerdeki fakirlik, salgın hastalıklar, şiddet ve kitlesel göç gibi sorunları; güvenlik endişelerine başarısız devletlerin terörist ve aşırı gruplara ev sahibi olma ve yayılma imkânı sağlamasını ve yasal zorluklara ise başarısız devletlerin uluslararası anlaşmalara dahil olmamalarını veya uymamalarını ve uluslararası ticaret, çevre ve insan hakları sözleşmelerine ve kurumlarına katılmamalarını sayabiliriz (Brooks, 2005).

Başarısız devletler sabit varlıklar değildirler bakteriler gibi yayılma etkisi gösterirler. Bu yayılmayı iki boyutta inceleyebiliriz, komşuluk ve küresel yayılma:

- **Komşuluk Etkisi:** Başarısız devletlerde yaşanan ve yıllarca önü alınamayan iç savaşlar nedeniyle yaşam alanları zarar gören ve güvenlik arayışına giren insanlar göç ihtiyacı hissederler, burada en yakın durak ve geçiş güzergahı komşu ülkelerdir. Bu göç dalgası komşular üzerinde yük oluşturur ve başarısızlığa düşme ihtimalini yaratır. Mültecilerin barınma, yiyecek ve temel ihtiyaçlarının ortaya çıkardığı ekonomik yük, mülteci bölgesinde yaşanan salgın hastalıklar, suç oranı ve artan güvenlik riskleri nedeniyle askeri harcamaların arttırılması, uluslararası ticaretin zarar görmesi, yatırımcı çekme ihtimalinin düşmesi ve iktisadi açıdan gerileme, mültecilerle birlikte sınırı geçen yasadışı gruplar ve terörizmle çatışmaların bu yeni ülkelere sıçrama ihtimali komşuluk etkisini oluşturur ve komşu ülkelerin de sarsılmasına ve aynı kaderi yaşamalarına neden olabilir (Karaçuka ve Çelik, 2017: s. 29).
- **Küresel Etki:** daha önce de belirtildiği gibi başarısız devletler, ülke sınırları içerisinde resmi otorite eksikliği ve şiddet araçları tekelinin eksikliği nedeniyle terörist örgütlere ve aşırı gruplara ev sahipliği yaparlar. Bu gruplar başarısız ülkelerde palazlandıktan ve eğitildikten sonra terörizmin küresel doğası ve örgütün ideolojisi gereği, dünya ülkelerini tehdit edebilir hale gelebilirler, bu da başarısız devletin küresel etkisini gösterir. Afganistan’da doğan El-Kaide’nin okyanus ötesi bir terör eylemi düzenlemesi veya Özbekistan İslami Hareketi örgütünden DEAŞ’a geçen bir teröristin İstanbul’da terör eylemi düzenlemesi bu duruma bir örnektir (Karaçuka ve Çelik, 2017: s. 30).

1.2.2. Kırılgan Devlet

Devlet kırılganlığı tek bir açıklaması olan veya nedenleri tamamen belli olan bir olgu değildir. Durumdan duruma ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Devlet kırılganlığını algılama yöntemi ve buna nasıl cevap verilebileceği kırılganlığın önüne geçme ve önleme açısından önemlidir. Devlet kırılganlığı, gerçekten çok zorlu bir araştırma sahasıdır, bunun nedeni ilk başta basit ve yüzeysel bir sorundan dolayı ortaya çıktığı düşünülür ve daha sonra derine inildikçe karmaşık bir olaylar ve ilişkiler bütünü olduğu anlaşılır. Kırılgan devlet olgusu güvenlik, ekonomi, sosyal

kalkınma, siyasi temsil ve yönetim gibi alanları kapsayan geniş bir konsept olsa da ilk olarak çatışma ve çatışma sonrası devletlere odaklanmıştır (Maier, 2010: s. 3).

Kırılğanlık kavramı 11 Eylül 2001 sonrası dönemde “zayıf”, “başarısız”, ve “çökmüş” devletleri daha iyi tanımlamak için ortaya çıkmıştır. Kırılğan devletler, 11 Eylül sonrasında güvenlik ve kalkınmanın önündeki ana engellerden biri olarak görüldüğü için uluslararası bağışçılar tarafından özel ilgi görmüştür. Çok net bir kırılğanlık kıstası olmadığı için ülkeleri kırılğan olup olmamalarına göre sınıflandırmak da bir o kadar zordur (Varisco, 2012: s. 2-3). Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Dairesi'nin tanımına göre kırılğan devletler, “hükümetin yoksullar da dahil olmak üzere halkının çoğunluğuna temel işlevleri sağlayamadığı veya vermeyeceği” ülkelerdir (Department for International Development[DFID], 2005).

Başarısız devlet kavramı 11 Eylül sonrası dönemde Amerikalı idareciler ve siyaset bilimciler tarafından uluslararası güvenlik penceresinden daha dikkatli bakmak için yayılmıştır. Fakat kırılğan devlet kavramı ise daha çok bağışçılar, teknik kuruluşlar ve devlet inşası ve insani yardım gibi konulara eğilen hükümetler tarafından ortaya atılmış, 2000'lerin ortalarından beri OECD ve Dünya Bankası tarafından fakir ve istikrarsız ülkeleri yeniden düzenlemek üzere kullanılmıştır. Kırılğan devlet tanımı, birçok farklı tanımı kapsayan ve akademisyenler ve analistler tarafından kurumlarının meşruiyet, otorite ve kapasitesinin hızla azaldığı veya zayıflatıldığı ülkeleri açıklamak için kullanılmıştır (Nay, 2013: s. 327).

“Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü” (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD) tanımına göre kırılğanlık, devlet yapıları, yoksulluğun azaltılması, kalkınma için ihtiyaç duyulan temel işlevleri sağlama ve nüfuslarının güvenliğini ve insan haklarını koruma konusunda siyasi irade ve/veya kapasiteden yoksun olduğunda ortaya çıkar (Organisation for Economic Co-operation and Development[OECD], 2007: s. 1-4).

Avrupa Birliği tanımına göre kırılganlık, zayıf veya başarısız yapılar ile devletin temel işlevlerini yerine getirememesi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması, güvenlik ve nüfusunun güvenliği, yoksulluğun azaltılması, hizmet sunumu, kaynakların şeffaf ve adil yönetimi ve güce erişim konularındaki yükümlülüklerini ve sorumluluklarını yerine getirememesi nedeniyle toplum sözleşmesinin bozulduğu durumları ifade eder (Council of the European Union, 2007: s. 1).

Soğuk Savaş boyunca süper güçlerin mücadelesi post-kolonyal devletleri de etkilemiştir. Hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği bu ülkeleri diğer bloğa geçmemeleri ve kendi bloklarına sadık kalmaları için beslemişlerdir. Bir diğer deyimle büyük güçlerin rant dağıtımını post kolonyal ülkeleri güçlü idari yapı kurma ve kendi kaynaklarına bağlı bir ekonomik büyüme sağlamak yerine dış yardımlara bağımlı engelli devletler haline getirmiştir (Eriksen, 2011: s. 244). Dünya Bankası verilerine göre Afrika  lkeleri kurulduklarında daha güçlü devlet kapasitesine sahiplerdi fakat ne yazık ki bu kapasite yıllar içinde hep gerilemiştir. Kapasitelerindeki bu düşüş dış yardımların arttığı ve bölge GSYH'sının %10'unun dış kaynaklı yardımla sağlandığı döneme rastlar (Fukuyama, 2005: s. 68-69). Tabi bu nedenle de bu post kolonyal devletlerin kırılganlıkları Soğuk Savaş sona erene kadar göze batmamış ve fazla gündeme gelmemiştir.

Vergi toplama kapasitesi, dayanıklılık ve kırılganlık göstergelerinden biridir. Devletler GSYH'larının büyük kısmını vergilerden elde etmeye eğilimlidirler. Vergiye itaati ve vergi yasalarına uyumu tesis edebilen devletler dayanıklılık faktörlerinden birini gösterirken bunları tesis edemeyen devletler kırılganlık gösterirler (Fukuyama, 2005: s. 45).

1.3. DEVLET İNŞASI

1.3.1. Devlet İnşası Nedir?

Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber iki kutuplu dünya sona ermiş ve dünya yeni güvenlik sorunlarıyla baş başa kalmıştır. Bu sorunlardan biri de Soğuk Savaş boyunca kutuplar arası mücadelede göz ardı edilmiş, başarısız ve kırılgan devletlerin varlığı ve bu devletlerin bir kötü huylu tümör gibi bulunduğu ülkeleri günden güne çöküşe götürüyor ve çevresine de yayılma eğilimi gösterip terörizm ve aşırılıkları besliyor olması gerçeğiydi. Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana, uluslararası ve bölgesel örgütler, uluslararası kuruluşlar ve büyük güçler, iç savaştan çıkmış birçok post kolonyal ve üçüncü dünya devletinde barış inşası, 2000'lerden itibaren de devlet inşası çalışmalarını yürüte gelmişlerdir. 1990'lar ile her an başarısız devlet konumuna düşebilecek kırılgan devletlere kalıcı ve düzenleyici müdahalelerle yardım etme fikri gelişmiştir. Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik yaklaşımına uygun olarak, devlet inşası fikrinin ele alındığı ilk belge, 1997'de Dünya Bankası'nın yayımladığı "Dünya Kalkınma Raporu: Değişen Dünyada Devlet" adlı rapordur. Rapor, güvenliğin ve kalkınmanın sağlanmasını, güçlü devletin, özerk ve meşru yönetim kurumlarının oluşturulmasına bağlamaktadır. 11 Eylül sonrasında ise başarısız ve kırılgan devletlerin batıya yönelik doğrudan tehdit unsuru olduklarının anlaşılması üzerine bu ülkelerde yürütülmesi gereken devlet inşası batının en önemli gündemi olmuştur (Kaygusuz, 2014: s. 31-32).

Üzerinde anlaşılan bir devlet inşası tanımı olmasa da en azından devlet kurumlarını inşa etme ve güçlendirme olarak tanımlayabiliriz (Fukuyama, 2005: s. 17). Bu bağlamda devlet inşası, kalkınma yardımının iyi yönetim gündeminin bir uzantısı olarak görülebilir. Devlet inşasının aynı zamanda devletin meşruiyetinin ve daha geniş bir bakış açısıyla devlet ve toplum arasındaki ilişkinin güçlendirilmesini içerdiği söylenebilir. Tarih, kültür ve kimlikle ilişkili olan devlet inşası, ulusal sorun olan yoksulluğu azaltma ve uluslararası sorunlar olan terörizm, organize suçlar, göç ve çevresel bozunuma bir ortak çözüm olarak görülebilir (Lotz, 2010: s. 221-222).

Devlet inşası, OECD-DAC Initial Finding Paper’da “*devlet-toplum ilişkileri tarafından yönlendirilen, devletin kapasitesini, kurumlarını ve meşruiyetini artırmaya yönelik içsel bir süreç*” olarak tanımlanmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere, devlet inşasının öncelikle yerel aktörleri içeren yerel bir süreç olduğu, yani uluslararası aktörlerin rolünün zorunlu olarak sınırlı olduğu fikri hakimdir. Ancak bağışçılar, kalkınma ajansları ve hükümetler, dirençli bir devletin ve toplumun temellerini güçlendirebilecek siyasi ve kurumsal süreçlerin desteklenmesine ve kolaylaştırılmasına katkıda bulunabilir. Devlet inşa süreci, devlet oluşumunun ana hatlarını ve devlet-toplum ilişkilerinin doğasını şekillendirmeye katkıda bulunan uzun vadeli tarihsel ve yapısal faktörlerin arka planı ile geniş kapsamlı bir tutarlılık içinde olmalı. Ve ilgili ülkedeki mevcut koşulların gereklilikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Devlet inşası, çatışma sonrası durumlar da dahil olmak üzere çatışmadan etkilenen ortamlarda ve suç veya diğer şiddet türlerinin yaygın olduğu veya şiddetli çatışma tehdidinin görüldüğü yerlerde özellikle zorlayıcıdır (OECD, 2011).

Uluslararası toplumun genel amacı, yetenekli, hesap verebilir, duyarlı, siyasi gücün ve ekonomik kaynakların dağılımı ve toplumun ve kurumların adaptasyonu hakkında toplumla süregelen şiddetsiz ve sağlam bir alışverişe dayanan devletlerin ortaya çıkmasını desteklemek ve mümkün kılmaktır. Dış aktörler, hedefledikleri ideal “son durum”un pek çok durumda uzak bir olasılık olduğunu kabul etmelidir. Bununla birlikte, kırılganlıktan dayanıklılığa doğru yelpazedeki hareket, yeterli kaynaklarla birlikte doğru politikalar uygulandığında gerçekçi bir beklentidir. Temel bir başlangıç noktası, uluslararası aktörlerin herhangi bir zamanda bir ülke içinde ve küresel olarak neler başarabileceklerine dair bir gerçekçilik ölçüsü olmalıdır (OECD, 2011).

Devlet inşası çabalarının yerine getirilmesi için başlıca yapılması gereken görev, kırılganlığın nedenlerinin ve ortaya çıkış biçimlerini ve politikayı nasıl etkileyebileceklerinin incelikli tahlil edilmesi ve anlaşılmasıdır. OECD/DAC gibi uluslararası kalkınma aktörleri, kırılganlığın sebebini anlamaya ve kalkınma araçlarını uyarlamaya çalışmış ve çatışma sonucu ortaya çıkan ve

çatışma riski olan bölgelere odaklanmış ve devlet inşası ve barış inşasını eşgüdümlü olarak uygulamaya çalışmışlardır. Uluslararası siyaset ve güvenlik aktörleri ise daha çok kırılganlığın sonuçlarına ve olayın silahlı çatışma boyutuna ve kırılganlık ve çatışmanın nasıl ve ne derece ilişkili olduklarına odaklanmışlardır. Bazı iki taraflı devletler ise kırılgan devletlerle mücadele meselesine terörle ve suçla mücadele penceresinden bakmaktadır. Bu yaklaşım farklılıkları ve farklı çıkarları yansıttığı kadar, nedenleri ve sonuçları ve zaman ve coğrafyaya bağlı olarak nasıl değişeceğine dair anlayışları da yansıtır. Bu yaklaşım farklılıkları farklı çıkarları yansıttığı kadar, nedenleri ve sonuçları ve zaman ve coğrafyaya bağlı olarak nasıl değişeceğine dair anlayışları da yansıtır (OECD, 2008).

1.3.2. Savaş Sonrası Devlet İnşası

Wersailles Anlaşması'nın bize gösterdiği üzere savaş sonrası düzenlemeler dış güçler tarafından devletlerin savaş sonrası alacakları görünümü düzenlemek için kullanılmıştır. Tanımı gereği kırılgan devletlerde devletin temel kurumları güç kullanma tekeli sürdürmede, istikrarlı bir sosyal sözleşme sağlamada, vatandaşları koruma ve çoğu durumda işleyen bir piyasayı güvence altına almakta başarısız olmuşlardır. Savaş sürecinin kendisi devletin işleyişini daha da bozar, ancak çoğu durumda devlet altı düzeyinde önemli yeni örgütlenme biçimlerine, yeni ekonomilere ve yeni himaye ve sadakat ilişkilerine yol açar. Eski düzende iktidarı elinde tutan gruplar güçlerinin azaldığını veya dengelendiğini görebilir. Devleti ele geçiren seçkinler devleti elinden kaybedebilir ve yeniden kazanmaya çalışabilir; savaşın gölgesinde yeni ekonomik fırsatlar bulan gruplar onlardan vazgeçmeye direnebilirler (OECD, 2008).

Çatışma sonrası devlet inşası, genellikle uluslararası aktörler tarafından yönetilen uzun vadeli bir siyasi, sosyal, ekonomik ve yargı reform sürecini ifade eder. Kırılgan ve savaş sonrası devletler genelde ya bu fonksiyonların birini veya birden çoğunu yerine getirmede isteksiz ya da yetersizdir. Bu nedenledir ki savaş sonrası devlet kapasitesi inşası karmaşık ve bu fonksiyonları yeniden kurmak zorlu bir görev sürecidir. Farklı uluslararası kuruluşlar ve bağışçıların devlet inşasının kapsadığını belirttikleri ve odaklandıkları aktiviteler ve öncelikler şunlardır:

güvenlik, devlet meşruiyeti, siyasi katılım, siyasi uzlaşmalar, hukukun üstünlüğü, kamu beklentileri, adalet, kurum kurma, yönetim, hesap verebilirlik, demokratikleşme ve seçimler, haklar, hizmet sunumu, yerel ve ulusal mülkiyet, ademi merkezîyetçilik, kamu yönetimi, kamu hizmeti reformu, kamu maliyesi, makroekonomik reformlar ve istikrar, politik ekonomi ve özel sektör katılımı, vergilendirme ve yolsuzlukla mücadele (Varisco, 2012: s. 4).

Günümüz barış anlaşmaları devlet oluşturan yarı anayasal belgelerdir. Barış inşası operasyonları devlet inşası için çok önemli rol oynar. Barış inşası öncelikle, “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı” (United Nations Development Programme-UNDP), Dünya Bankası gözetiminde yönetim ve hukukun üstünlüğü desteği, ikinci olarak da bazı vakalarda Dünya Bankası, IMF gözetiminde ekonomik politika ve/veya ekonomik düzenleme desteği için önemli bir araçtır. BM Barış İnşası Komisyonu, kalkınma ve güvenlik bağlantısının zorluklarını ele almak için kurulmuştur ayrıca BM, dış güçlerin kısıtlı rolüne vurgu yapan “hafif ayak izi” yaklaşımını benimsemiştir (OECD, 2008).

Savaş sonrası siyasi meşruiyet, düzen ve güvenlik yaratmak için gerekli uygulamalar uzun soluklu bir devlet inşası için en iyi çözüm olmayabilir. Bu kararlar, barış inşası için elzem olsalar da devlet inşası için bir temel olmasalar da başlangıç noktasıdır (OECD, 2008). Çatışmasızlık ortamı daha uzun soluklu bir süreç olan devlet inşası süreci için uygun bir zemin hazırlar.

Ayrıca devlet inşasının devlet toplum arası sosyal sözleşmeyi destekleyen ve bu iki olgunun ilişkilerinin merkezinde yer alan üç kritik unsuru vardır: devlet ile toplumun birbirine bağlandığı siyasi çözüm ve politik süreçler, devletin temel durum işlevlerini etkili bir şekilde yerine getirme ve yanıt verme yeteneği ve sosyal beklentiler. Devlet inşası çabalarında bu üç boyutun da uyumlu hale getirilmesi gerekir yalnızca bir boyuta odaklanıp diğerlerine gereken özen gösterilmediğinde dış ve iç aktörler en iyi ihtimalle etkisiz en kötü ihtimalle de zararlı sonuçlarla yüz yüze kalırlar (OECD, 2011).

1.3.3. Devlet İnşası Boyutları

Devlet inşası kapasite inşasıdır. Peki devlet kapasitesi nedir? Devlet kapasitesi, Fukuyama tarafından “*devlet erkinin gücü, devletlerin politika belirleyip bu politikaları uygulaması ve kanunları açıklık ve şeffaflıkla uygulatma becerisi*” olarak tanımlanmıştır (Fukuyama, 2005: s. 30). Bu tanımdan ve devletin kurumlardan oluştuğu gerçeğinden hareketle kapasitenin aslında devletin kurumlarının gücü olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca devlet kapasitesi devlet meşruiyetiyle doğru orantılıdır diyebiliriz. Başarısız ve kırılgan devletler kısmında anlattığımız üzere devlet vatandaşlarına yeteri miktarda hizmet götüremediğinde yani devlet kapasitesi azaldıkça devletin vatandaşlar gözünde meşruiyeti de azalır. Yani devlet inşası aslında kapasite dolayısıyla meşruiyet inşasıdır.

Kurumlara ve kurumsal reformlara yönelik iç talebin yetersiz olması durumunda bu kurumsal talep dışarıdan bir etkiyle oluşturulmalıdır. Kurum talebi oluşturmak adına dış yardımların cesaret kırıcı olmamaları gerekmektedir. Uluslararası para sisteminde borcu ödemeyi ve beklenen reformların yapılmasını sağlamaya yönelik baskı yani “koşulluluk”, kurum talebine yönelik iç destek olmadığı durumlarda başarısız olmaktadır (Fukuyama, 2005: s. 63-64).

1.3.3.1. Güvenlik Yönetişi

Weberyan bakış açısıyla, devlet vatandaşlarına güvenlik ve mülkiyet hakkı tanıırken vatandaşlar da devlete meşru şiddet kullanma yetkisi verir bu da devlet toplum arası sözleşmeyi dolayısıyla devletin meşruiyetini doğurur (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 103).

“Devletin güvenlik işlevi, nüfusu ve toprak bütünlüğünü iç ve/veya dış tehditlerden korumak için meşru güç kullanımını tekelleştirme kapasitesini ifade eder”. Güvenlik, devlet kapasitesinin diğer alanlarını da etkileyen önemli bir bileşendir. Güvenlik aygıtı en iyi senaryoda,

- Hukukun üstünlüğünü uygular,

- Güçlü grupların kontrol altında tutulmasını sağlar ve devlete zarar vermelerini engeller,
- Vatandaşların haklarını korur ve devletin vergi toplama ve diğer gelir kaynaklarını harekete geçirme kapasitesini destekler.

Kötü senaryoda ise devlet elindeki zorlayıcı aygıtı, önyargılı, baskılayıcı ve şiddet içerikli kullandığında ve/veya siyasi güç için çarpışan, şiddet suçları işleyen grupları engellemekte veya sindirmekte başarısız olduğunda vatandaşın aleyhine dönen bir silah olur (OECD, 2011).

Birçok düşünür hukukun üstünlüğünün devlet inşası, barış inşası ve kalkınma için hayati olduğunu savunur. Polis faaliyetleri ve hukukun üstünlüğünün uygulanması devletin fonksiyonlarından. Devlet, başta polis olmak üzere çatışmalara arabuluculuk yetkisini kurumlara devreder. Polis faaliyetinin meşruiyeti üç kaynaktan gelir:

- Yukarıdan aşağıya: kıta Avrupası'nda olduğu gibi polislik faaliyeti güçlü bir şekilde merkezileştirilmiş, genellikle silahlı ve askeri yapıdadır.
- Aşağıdan yukarıya: Anglosakson modellerinde karşımıza çıkan polislik sürecinin merkezinde rıza ile halka hizmet kavramlarının öne çıktığı toplum polisliğidir.
- Rejimi koruma misyonları: daha totaliter rejimlerde gördüğümüz genelde orantısız şiddet kullanılarak yürütülen ve paramiliter güçlerin dahil olduğu modellerdir (Greener, 2011: s. 32-33).

Çatışma sonrası devletlerin Weberyan anlamda şiddet araçlarının tekeline dolayısıyla güvenliği tekelleştirmelerinin kısaca üç koşulu vardır:

- Eski muharıpleri silahsızlandırma (Disarmament).
- Eski muharıplerin terhis edilmeleri (Demobilisation).
- Eski muharıplerin sosyal hayata yeniden adapte edilmeleri (Reintegration) (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 103-104).

Bu üç koşul sadece eski muharıpleri değil aynı zamanda ülkelerine yeniden adapte olma sorunu çeken mültecileri ve yerinden edilmişleri de kapsar. Üç koşulun tamamlanması işleminde önce silahsızlandırma ve terhis etme tamamlanmalı daha

sonra yeniden sosyal hayata yeniden adapte etme aşamasına geçilmelidir. Burada BM ve uluslararası NGO'lar aktiftir fakat, uluslararası NGO'lar devletin önüne geçtikleri yerde devlet meşruiyeti için tehdit oluşturabilirler. Silahsızlandırma, eski muhripleri terhis etme ve sosyal hayata yeniden adapte etme devlet inşasında ilk adımdır, daha kapsamlı güvenlik için ordu ve polis gücü oluşturulmalıdır (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 104-105).

1.3.3.2. Siyasi Yönetişim

Devlet meşruiyetini sağlama ve sürdürme sadece güvenlik aygıtıyla değil aynı zamanda vatandaşların talep ve isteklerine cevap vermayla sağlanır (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 5). Goldstone ve diğerlerinin Siyasi İstikrarsızlık Görev Gücü için yaptıkları çalışmada vardıkları sonuç siyasi rekabetin karakteristiği ve yürütme otoritesi üzerinde denetimlerin kapsamının istikrarın iki değişkeni olduğu yönündedir (OECD, 2008). Çatışma sonrası devlet, özgür ve adil seçimler sağlamak, bağımsız medyayı teşvik etmek, özerk bir sivil toplum yaratmak ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmek için etkili yürütme ve yasama yetkisini içeren bir anayasal düzeni yürürlüğe koymak zorunda kalacaktır (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 5).

Siyasi yönetişimin ilk adımı, geçiş döneminde yönetimin nasıl olduğunu ortaya koyacak yapı (yürütme, yasama, yargı), katılım (vatandaş hakları ve sivil özgürlükler) ve hesap verebilirlik (özellikle seçimlerde) konularında düzenlemelere gitmek olacaktır. Bu işlevler BM misyon belgesinde veya anayasada belirlenmiş olabilir. Bu düzenlemelerden sonra siyasi yönetişimin asıl odağı olan ve devlet inşası bağışçılarının sorumluluklarını devredebileceği temsili bir ulusal otorite kurmak için seçimlerin hazırlanması olacaktır. Seçimlerden önce devlet inşası bağışçıları kendileriyle çalışacak çoğu eski hükümetlerde çalışmış yerel seçkinler bulmalılardır. Buna ek olarak da politika yapımı ve üst düzey kamu yönetiminde çalışarak bir siyasi lider tabakası oluşturacak vatandaşlar bulunmalıdır (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 6).

1.3.3.3. Ekonomik Yönetişim

Devletin yeniden yapılanmasının ekonomik boyutu diğer bütün boyutlar gibi anayasal hükümlere dayandırılmalıdır. Anayasada da devletin ekonomik ve siyasi hak ve yetkilerinin (para basma hakkı ve yetkisi, bütçe hakkı ve yetkisi, vergileme yetkisi, borçlanma yetkisi) neler olacağı ve hangi hak ve yetkilerinin özel teşebbüse devredileceği ve vatandaşların hangi siyasi ve ekonomik hak ve yetkilere sahip olacağı açıkça belirtilmelidir (Aktan, 1998: s. 60-61).

Ekonomik yönetim başlığı dört ana aşama içermektedir;

- Pazar ekonomisi: İlk ve en hızlı alınması gereken aksiyondur, Pazar ekonomisini ilgilendiren bazı önlemler hızlıca başlatılırken toptan ticareti, nakliye ve ihracatı teşvik etmek için kredi olanaklarına yönelik yardımlar desteğe ihtiyaç duyduklarından vakit alırlar.
- İstihdam yaratmak: Savaş sonrası ülkelerde savaş yaralarını sarma çabası ile girişilen perakende sektörü ve ulaşım, üretim ve doğal kaynak çıkarımı istihdam yaratır gibi gözükse de asıl istihdam yükünü inşaat, hizmet ve tarım çekmektedir.
- Kamu maliyesi: Ulusal bütçe üzerinde kontrol elde etmek, merkez bankasını yeniden canlandırmak, bankacılık sektörünü desteklemek için bir ortam oluşturmak, devlet gelirlerinin kaynaklarını incelemek kamu maliyesi açısından alınması gereken aksiyonlar olacaktır. Ayrıca savaş sonrası dönemde dış yardımlar bir gün sona ereceğinden, yüksek yolsuzluk oranları ve devlet varlıklarını devlet erkinin gücünü elinde bulunduranlar tarafından sömürülmesi eski rejimin çöküş nedenlerinden olabileceği için devlet kamu maliyesini düzenleme aşamasında çok dikkatli olmalıdır.
- Doğal kaynaklar, gayrimenkul varlıkları, kamu iktisadi teşebbüsleri: Savaş sonrasında ülkenin yer altı ve yer üstü kaynaklarının çıkarım ve işletim haklarına sahip olması gerekir. Birtakım Afrika ülkesinde elmas gibi değerli madenler, bazı ülkelerde kakao, kahve, haşhaş ve koko gibi ürünler önce yönetici seçkinler daha sonra ise savaş ağaları tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmıştır (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 7).

İstihdam yaratma kısmında değindiğimiz tarımın veya kırsal kalkınmanın bütүнleştirici etkisi yadsınamaz. Ford Vakfı, 1951 yılında hazırlayıp yürürlüğe koyduğu Hindistan toplumunu kalkındırma programında tarıma ayrı bir yer vermiştir. Ayrıca bölünme ile ortaya çıkan Hindistan ulusunun lideri olan Nehru, Hindistan ülkesinde bulunan din, dil, sınıf farklılıkları ve kast sistemine yönelik endişeleri vardı ve toplumun birleştirilmesinde belirleyici rolün kalkınma ile olacağını düşünmekteydi (Fukuyama , 2012: s. 88-89).

1.3.3.4. İdari Yönetişim

Çatışma sonrası yeni ulus devletin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi, yönetimin varlığını sürdürebilme ve etkin olabilme kapasitesine bağlıdır (Fukuyama , 2012: s. 81).

İlk idari yönetim görevi hükümet çalışanlarına ödemelerini yapmaktır. Barış anlaşmalarından sonra dış finansman azalmaya başlayacak ve hizmetleri sağlamak için ülke içi kapasite oluşturulması hayati hale gelecektir. Bu kapasitenin bir kısmı ülke içi STK'lar veya sözleşmeli özel işletmeler aracılığıyla kamu dışı sektörden gelebilir fakat kapasitenin çoğu devlet tarafından doğrudan sağlanmalı ve gözetlenmelidir. Devleti, kamu maliyesi ve devlet varlıklarıyla ilgilenen ve devletin vermesi gereken hizmetler olan eğitim gibi hizmetleri yapabilir hale getirmek reform ve kamu hizmeti inşasıdır (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 8). Devlet bürokrasisi devletin yeniden inşası işleminin başarılı sonuçlanması için altyapı inşa etmeli ve önemli hizmetleri ulaştırmalı; ulaşım, enerji, telekomünikasyon, posta hizmetleri, sanitasyon, çöp, içme suyu, nakliye gibi (Aktan, 1998: s. 64-66). İnsan sermayesine yatırım da başka bir adım olacaktır. Çatışma nedeniyle eğitimi yarıda kesilmiş ya da eğitime hiç ulaşamamış vatandaşlara eğitim hizmeti götürülmelidir (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 8).

İdari yönetişimin bir başka boyutu da merkezi ve yerel yönetimler arası yetki ve görev paylaşımının dikkatli ve açık bir şekilde yapılmasıdır. Merkezi yönetim

genel eğitim, genel sağlık, iç güvenlik, dış güvenlik, altyapı, adalet, dış politika, genel kamu hizmetleri ile ilgili olarak standartların tespit edilmesi, yerel yönetimlerin faaliyetlerinin hukuka uygunluk denetimi, yerel yönetimlere mali ve teknik destek sağlanması alanlarından sorumlu olması beklenir. Yerel yönetimlerin ise imar planları yapma, imar planlarını denetleme, yapı, ruhsat ve denetim işlemleri, ulaşım planları, trafik ile ilgili düzenlemeler, otopark hizmetleri, yeşil alan hizmetleri, spor, dinlenme ve eğlence tesisleri inşası ve işletmesi, çevre sağlığını koruma ve çevre kirliliğini önleme çalışmaları, su ve kanalizasyon hizmetleri, itfaiye hizmetleri, çöplerin toplanması hizmetleri gibi sorumlulukları üstlenmesi beklenir (Aktan, 1998: s. 73-74).

1.3.3.5. Yargı Yönetişi

Yargı yönetişimini ilgilendiren iki önemli ihtiyaç vardır. Birincisi çatışma sürecinde vahşet ve tacize uğrayan mağdurları teskin etmek için “*hakikat ve uzlaşma komisyonları*” çabalarıdır. Suçluların kovuşturulması bir süreliğine ertelenebilir fakat devlet inşası çabasının başarıya ulaşması için er ya da geç kovuşturma ve soruşturma çabalarının başlatılması için aksiyon alınmalıdır. Devlet bu aksiyonu re’sen almazsa halktan bir talep illa ki gelecektir. İkincisi ise, tüm *yargı sektörünün* kendisidir. Hakikat ve uzlaşma devam ederken -ya da duraklasa bile- düzenli yargı sisteminin, onu *hukukun üstünlüğünün* içine düştüğü neredeyse tamamen işlevsizlikten çıkarmak için büyük bir kurtarma çabasına ihtiyaç duyacağı kesindir. Ekonominin yurtiçinden veya yurtdışından girişimciliği ve yatırımı çekmesi için gerekli olacak sözleşme ve mülkiyet yasalarını oluşturmak ve garanti altına almak için bir medeni hukuk sisteminin güncel koşullara uygun olarak yenilenmesi gerekecektir. Kişisel güvenliğin ve suç davranışından korunmanın devletin ayakta kalabilmesi için ihtiyaç duyacağı meşruiyete katkıda bulunması için ceza adaleti sisteminin de rehabilite edilmesi gerekecektir. Ve son olarak, yargı sistemi, vatandaşların devlet ihlallerine karşı tazminat aramaları için devletin kendisine bir kontrol sağlamalıdır. Bu nedenle mahkemelerin yenilenmesi, donatılması ve hakim, savcı ve idari personel gibi nitelikli personel ile donatılması gerekecektir (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 9).

Geçiş döneminde *örf adet hukuku*, çağdaş hukukun üstünlüğü boşluğu için her derde deva değildir, ancak onun varlıkları üzerine inşa etmek, resmi sistemi inşa etmek için uzun vadeli çabalar devam ederken yardımcı olabilir (Ammitzboell ve Blair, 2011: s. 9).

1.4. DEVLET İNŞASINDA AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ROLÜ

1.4.1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) Çerçevesinde Devlet İnşası

7 Şubat 1992’de imza edilip 1 Kasım 1993’te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması Avrupa Birliği’ni Avrupa Toplulukları, ODGP, Adalet ve İçişlerinde İşbirliği sütunlarına ayırmıştır (Ülger, 2015: s. 61-62). ODGP, AB’nin dış politika ve güvenlik politikasına ilişkin karar ve uygulamaların merkezi konumunu teşkil etmektedir. 2007 yılında imzalanıp 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile ODGP Yüksek Temsilcisi ve Dış İlişkiler Komiseri makamı yerine AB “Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi” (High Representative Vice President - HR-VP) makamı kurulmuştur (Ülger, 2015: s. 155). Lizbon Antlaşması, aynı zamanda HR-VP’ye tutarlı destek olması amacıyla Komisyon ve Konsey’in dışişleri departmanlarının birleşiminden oluşan “Avrupa Dış Eylem Servisi”ni (European External Action Service - EEAS) kurmuştur (Babuna, 2014: s. 9). Ayrıca EEAS, AB dış politikasının geliştirilmesinde rol oynayan diğer AB kurumları ve organları ile yakın bir şekilde çalışmaktadır ve BM ve diğer uluslararası örgütler ile güçlü bir çalışma ilişkisine sahiptir (EEAS, 2019).

AB, EEAS kapsamında sekiz bölge özel temsilcisi ve insan hakları özel temsilcisi ile AB’nin güvenliğini ilgilendiren bölge ve ülkelerde güvenlik, barışın korunması, insan hakları, kalkınma, danışmanlık ve kapasite geliştirme faaliyetleri yürütmektedir. Ayrıca EEAS, bünyesindeki izleme, polis, kapasite inşası, hukukun üstünlüğü, sınır yönetimi, güvenlik sektörü misyonları ve caydırıcılık operasyonlarıyla AB’nin güvenliğini ilgilendiren yerlerde çalışmalar yürütmektedir (EEAS, 2021). EEAS’in bu çalışmaları daha çok barış inşası ve çatışmaları önleme

kapsamında incelense de belirli misyonlarını devlet inşası kapsamında inceleyebiliriz.

“Avrupa Birliği Kapasite İnşası Görevi” (European Union Capacity Building Mission - EUCAP) Sahel, Sahel bölgesi için planladığı hedefleri iki döneme ayırmıştır; 3 yıllık ve 5-10 yıllık hedefler. EUCAP’ın 3 yıllık hedefleri, güvenliği sağlayıp terörizm, suç, yolsuzluk ve kaçakçılığı azaltmak, çekişmeli bölgelerdeki nüfusun temel hizmetlerin (ulaşım, istihdam, eğitim, sosyal hizmetler) yanı sıra ekonomik ve eğitim fırsatlarına erişimini iyileştirmek, aynı zamanda halkın devletleriyle ilişkilerini geliştirmek, devletin idare ve hizmetlerini etkin bir şekilde yeniden inşa etmek, güvenlik aygıtını iyi yönetim ilkeleriyle uyumlandırmak olarak belirlenmiştir. 5-10 yıllık hedefleri, Sahel devletlerinde siyasi istikrarı, güvenliği, hukukun üstünlüğünü, iyi yönetimi, sosyal uyumu ve ekonomik ve eğitim fırsatlarını arttırmak ve yerel ve ulusal sürdürülebilir kalkınma için koşulların oluşturulması olarak formüle edilmiştir (EEAS, 2016: s. 4). EUCAP Sahel Nijer, 2012 yılında, EUCAP Sahel Mali 2015 yılında devreye sokulmuştur.

Nijer’de adalet sistemi reformu için, terörizm ve kaçakçılıkla mücadeleden sorumlu, Nijer Yüksek Mahkemesi’nde de yakın zamanda kurulan özel bir büro oluşturulmasını öngören bir strateji ve eylem planı bulunmaktadır. Mali, güvensizlik ve terörizmle mücadeleye yönelik ulusal politika çerçevesinde, kuzey Mali’deki güvensizlik ve terörle mücadele için Kuzey Mali’de Barış, Güvenlik ve Kalkınma için Özel Program’ı başlatmıştır. 2010 yılında Moritanya’da teröre karşı yargısal mücadele için kapsamlı bir yasal çerçeve sağlayan Terörle Mücadele Yasası kabul edilmiştir. Burkina Faso, ekonomik kalkınmayı sürdürmede nispeten başarılı olmuştur ve bölgedeki birçok terörle mücadele faaliyetinde rol almıştır (EEAS, 2016(c): s. 5).

Avrupa Birliği 16 Temmuz 2004’te Gürcistan’da “AB Hukukun Üstünlüğü Misyonu”nu (EUJUST Themis) başlatmıştır. Bu, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) bağlamında AB tarafından başlatılan ilk Hukukun Üstünlüğü misyonudur. EUJUST Themis, Gürcistan makamlarını ceza adalet sistemindeki acil sorunları ele alma konusunda desteklemek ve Gürcistan hükümetine reform sürecine

eşgüdümlü bir genel yaklaşım geliştirmede yardımcı olmak için tasarlanmış ve başarıyla tamamlanmasıyla 14 Temmuz 2005 tarihinde sona erdirilmiştir (EEAS, 2015).

Kosova'daki “Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu” (EULEX), Avrupa Birliği'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamındaki en büyük sivil misyon olarak 2008 yılında başlatılmıştır. EULEX'in genel misyonu, Kosova'daki ilgili hukuk devleti kurumlarını artan etkinlik, sürdürülebilirlik, çok etniklilik ve hesap verebilirlik yolunda, siyasi müdahalelerden uzak ve uluslararası insan hakları standartları ve en iyi Avrupa uygulamalarıyla tam uyum içinde desteklemektir. EULEX Kosova, görevini “izleme” ve “operasyon” sütunları üzerinden yürütür. İzleme Sütunu, Kosova adalet sistemindeki seçilmiş davaları ve yargılamaları takip etmektedir (EULEX, 2021).

Moldova ve Ukrayna için “Avrupa Birliği Sınır Yardım Misyonu” (European Union Border Assistance Mission - EUBAM) 2005 yılında başlatılmıştır. Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Politikası bağlamında Avrupa Birliği tarafından ve Uluslararası Göç Örgütü ile finanse edilmektedir. EUBAM, sınır muhafızları ve gümrük makamları ile Moldova ve Ukrayna'nın diğer kolluk kuvvetlerinin sınır yönetimi kapasitelerini geliştirmekle görevlendirilmiş bir danışma, teknik kuruluştur. EUBAM, sınır ve gümrük prosedürleri ve standartlarının Avrupa Birliği'nde yaygın olanlarla uyumlu hale getirilmesini destekler (EUBAM, 2021)

EUBAM Libya, 22 Mayıs 2013'te Avrupa Birliği Konseyi tarafından Libya makamlarını ülke sınırlarının güvenliğini iyileştirme ve geliştirme konusunda desteklemek için OGSP kapsamında kurulmuştur. EUBAM Libya, kapasite geliştirme yetkisine sahip bir sivil kriz yönetimi misyonu olarak, Libya makamlarına ülkenin kara, deniz ve hava sınırlarında sınır yönetimi ve güvenliği konularında stratejik ve operasyonel düzeyde yardımcı olmaktadır. Çalışma, Libya makamlarına ulusal bir Entegre Sınır Yönetimi stratejisinin geliştirilmesi konusunda tavsiyelerde bulunarak gerçekleştirilmektedir (EEAS, 2016(b)).

AB, OGSP çerçevesinde, Somali'de istikrar, refah ve güvenliğin geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla 10 Nisan 2010'da AB, Geçiş Federal Hükümeti'nin ve Somali kurumlarının güçlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla bir askeri eğitim misyonu olan “Avrupa Birliği Eğitim Misyonu” (European Union Training Mission – EUTM) Somali’yi başlatmıştır. EUTM Somali, Somali Ulusal Ordusu ve Somali Ulusal Ordusu şirketlerine eğitim, rehberlik ve danışmanlık faaliyetleri yürütmektedir (EUTM-SOMALIA, ty).

3 Ocak 2013 tarihli 2013/34/ODGP Konsey Kararı ile EUTM Mali kabul edilmiş ve 20 Şubat 2013 tarihinde ise uygulanmaya başlanmıştır. EUTM Mali’nin Mali genelinde yaptıklarını şu şekilde özetleyebiliriz: siyasi otoritelerin kontrolü altındaki Mali Silahlı Kuvvetlerinin yeteneklerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak, Cezayir Barış Anlaşmasının uygulanmasına destek vererek Mali'deki güvenlik durumunun siyasi istikrara kavuşturulmasına ve iyileştirilmesine katkıda bulunmak, Mali genelinde devlet kontrolünün ve hukukun üstünlüğünün restorasyonunu desteklemek, müşterek gücünün operasyonel yeteneklerinin konsolidasyonu ve geliştirilmesi yoluyla G5 Sahel'i desteklemek, ortak güvenlik tehditlerini, özellikle terör ve özellikle insan kaçakçılığını ele almak için bölgesel işbirliğini güçlendirmek (EUTM-MALI, ty).

19 Nisan 2016'da Konsey, Temmuz 2016'da Orta Afrika Cumhuriyeti'nde (OAC) başlatmak amacıyla EUTM OAC'yi başlatma kararı almıştır. EUTM OAC, Savunma sektörünün üç alanda yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunur: stratejik danışmanlık, operasyonel talim ve eğitim. EUTM OAC, stratejik danışma alanında, Ulusal Savunma Planı (2017), Askeri Programlama Yasası (2019-2023), Askere Alım Planı (2018) gibi belgelerin oluşturulmasında faaliyet göstermiştir. Operasyonel talim alanında, beş tabur eğitilmiş; eğitim alanında ise sinyaller, liderlik, taktikler, Uluslararası İnsancıl Hukuk, insan hakları ve cinsel istismarın ve HIV/AIDS'in önlenmesi gibi özel konularda 1200 memur ve astsubay yetiştirmiş, 4.000'den fazla Orta Afrika Federal Ordusu mensubunu eğitmiştir ve OAC'da konuşlandırılan 1500 OAFO mensubundan 1.100'ü EUTM OAC tarafından eğitilmiştir (EEAS, 2016(a)).

1.4.2. Birliğe Kabul Çerçevesinde Devlet İnşası

22 Haziran 1993 Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi olarak bilinen Kopenhag Kriterleri ile Avrupa Birliği, birliğin genişleme stratejisini Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve birliğe tam üye olmanın kriterlerini ortaya koymuştur. Siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olarak üç gruba ayrılan kriterler, 1993 sonrası birliğe katılmak için başvuran ülkelere bir standardizasyon sunmakta ve söz konusu devletlerin yasal ve kurumsal yapılarında bu kriterlere uygun olarak reform yapmaları veya bu kriterlere uygun yasa ve kurumlar ortaya çıkarmaları beklenmektedir. Siyasi kriterler, demokrasi, insan hakları ve azınlık haklarına saygılı kurumların varlığı olarak sayılır. Ekonomik kriterler; işleyen ve aynı zamanda Birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığıdır. Avrupa Birliği müktesebatını (*aquis/ aquis communitaires*) benimseme kriteri, siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmak olarak açıklanır (AB Başkanlığı, 2011).

15-16 Aralık 1995 tarihinde gerçekleştirilen Madrid Zirvesi'nde, Birliğe üye olacak ülkelerin sadece Kopenhag Kriterleri'nde üçüncü kalemi oluşturan Avrupa Birliği müktesebatını iç hukuklarına sadece dahil etmekle yükümlü olmadıkları aynı zamanda uyumlaştırdıkları mevzuatı uygulamaktan sorumlu idari ve hukuki yapıları oluşturmakla da yükümlü oldukları belirtilmiş ve bu yükümlülük yeni bir katılım koşulu olarak sunulmuştur. Bu kritere, Madrid Kriteri veya İdari kapasite kriteri denmektedir (AB Başkanlığı, 2020).

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri 1989 yılından Avrupa Anlaşmalarını imzaladıkları 1992 yılında kadarki süreçte Avrupa Topluluğu (1992'de imzalanan 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu adı Avrupa Birliği olmuştur) ile ilişkilerini serbest piyasa ekonomisine geçmelerinin verdiği momentumla ticaret temelinde geliştirmişlerdir. Avrupa Birliği, politik ve ekonomik misyon üstlenerek Doğu Bloğu etkisinden çıkan bu ülkeleri batıya entegre etmek amacıyla Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ni yaygın hale getirmiş, Bulgaristan, eski

Çekoslovakya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya ve Slovenya ile Ticaret ve İşbirliği Anlaşmaları imzalamış ve bir adım öteye giderek 1991 yılı sonundan itibaren imzalanmaya başlanan Avrupa Antlaşmaları ile Avrupa Birliği ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arası ilişkiler ileri bir boyuta geçmiştir. Avrupa Birliği, Avrupa Antlaşmaları ile sözü geçen ülkelerde demokrasinin oturtulmasını ve serbest piyasa ekonomisinin işlerlik kazanmasını amaçlamıştır. Avrupa Antlaşmaları, AB ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında ticari konuları, siyasi yakınlaşma ve diyalogu, yasaların uyumlaştırılmasını ve endüstri, çevre, taşımacılık ve gümrükler dahil olmak üzere diğer işbirliği alanlarını kapsamaktadır (Aleksandraviciute, 2006: s.32-33; Ülger, 2015: s. 62-75).

AB'ye katılım sürecinde Komisyon, aday ülkelerin Kopenhag Kriterleri'ni karşılama yönünde kaydettikleri ilerlemeleri düzenli olarak izlemekte ve “İlerleme Raporu” ile ortaya koymaktadır. “Katılım Ortaklığı Belgesi” ise aday ülkelerin üyelik yönünde gerçekleştirmeleri gereken tüm çalışmaları önceliklerine göre bir takvim çerçevesinde ortaya koymaktadır. Her aday ülke, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtilen önceliklerin yerine getirilmesi ve AB müktesebatına uyum sağlanması için detaylı bir Ulusal Program hazırlamaktadır (İktisadi Kalkınma Vakfı[IKV], 2011). Aday ülkeler böylece kurum ve yasalarını Avrupa Birliği standartlarına yükseltmek amacıyla ya reformlar yapmakta ya da yeni kurumlar kurmakta ve yasalar oluşturmaktadırlar.

AB'nin genişleme süreci çerçevesinde önem taşıyan belgelerden biri de Gündem 2000'dir. Gündem 2000, genişleme perspektifi ile Topluluk politikalarını güçlendirmek ve AB'ye 2000-2006 dönemi için yeni bir mali çerçeve sağlamak amacıyla 1995 tarihli Madrid Zirvesi'nde, Konsey'in talebi üzerine Komisyon tarafından hazırlanarak Mart 1999 Berlin Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Gündem 2000, birliğe aday olan on Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için Katılım Ortaklığı Belgelerinde belirtilen gelişmiş ulaşım ve çevresel koruma altyapılarını desteklemek ve geliştirmek amacıyla katılım öncesi yapısal bir araç olan “Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı” (The Instrument for Structural Policies for Pre-Accession - ISPA) ve aday ülkelerdeki tarımın ve kırsal alanların uzun vadeli uyumunu kolaylaştırmak amacıyla katılım öncesi tarımsal bir araç olan “Tarım ve Kırsal Gelişmişlik için Özel

Katılım Programı” (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development - SAPARD) oluşturulmasını öngörmüştü (IKV, 2011; European Commission[EC], ty).

ISPA daha sonra 2007 yılında yerini “Katılım Öncesi Yardım Aracı”na (The Instrument for Pre-accession Assistance - IPA) bırakmıştır. IPA, 2007 sonrası dönemde AB’nin Komşuluk Politikası doğrultusunda aday ülkelere destek aracının çatı programı olmuştur (EC, ty). 2007 öncesinde AB, aday ülkelere çeşitli araçlarla destek sağlamıştır, ISPA ve SAPARD bunlardan ikisidir. Bunlara ek olarak “Ekonominin Yeniden Yapılandırılması için Polonya ve Macaristan Yardımı” (Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy - PHARE) başlangıçta gelişmekte olan Polonya ve Macar demokrasilerine ekonomik destek sağlamaya yönelik uluslararası çaba olarak tanımlansa da daha sonra AB’nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik politikasının ana aracı olmuştur. Aday ülkelerde kurum inşası ve ilgili yatırımların sağlanmasına destek vermiştir. PHARE finansmanı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine teknik, ekonomik ve altyapısal uzmanlık sağlamak amacıyla kullanılır. Bu programın amacı, bu ülkelerin serbest girişim ve özel girişime dayalı piyasa ekonomilerine ulaşmalarına yardımcı olmaktır (European Parliament, 1998). Ayrıca Batı Balkan ülkeleri için AB’nin kullandığı finansal araç olan Yeniden Yapılanma, “Yeniden Yapılandırma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Yardımı”nın (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization - CARDS) amacı, Batı Balkanlar’ın SAP’a katılımını desteklemektir. SAP, AB’nin bölgeye yönelik politikasının temel taşıdır. AB ile daha yakın işbirliğini kolaylaştırırken, bölgede istikrarı teşvik etmeyi amaçlamaktadır (EC, ty).

IPA, AB’nin 2007 yılından bu yana mali ve teknik yardımla genişleme bölgesindeki reformları desteklediği araçtır. IPA fonları, katılım süreci boyunca aday ülkelerin kapasite inşalarına destek olmak için kullanılır. 2007-2013 dönemi için IPA’nın bütçesi 11,5 milyar euro’dur, halefi olan IPA II, 2014-2020 dönemi için 12,8 milyar euro tahsis edilerek halihazırda elde edilen sonuçlar üzerine inşa edilmiştir. 2021-2027 dönemi için Avrupa Komisyonu IPA III’ü devreye sokmuştur. IPA’nın amacı, aday ülkelerin siyasi ve ekonomik reformlar yapmalarına yardımcı olarak onları AB üyeliğinin getirdiği hak ve yükümlülöklere hazırlamak ve söz konusu

reformlarla, aday ülke vatandaşlarına daha iyi fırsatlar sunma ve AB vatandaşlarının sahip olduğu standartlarla eşit standartların geliştirilmesini sağlamaktır (EC, ty).

Böylece Avrupa Birliği, birliğe dahil olacak ülkelerin Avrupa Birliği'nin temeli olan fikirler, idealler ve kurumlara uygun yasalar ve kurumlar inşa etmelerini beklemiştir. Birliğe 2004, 2007 ve 2013 genişlemesinde dahil olan devletler AB'nin yükümlülük olarak sunduğu yasa ve kurumları belli ölçüde oluşturmuş ve AB'ye dahil olmuşlardır. Bunun yanında ise AB aday ülkelere birtakım koşullar sunup bu ülkeleri başıboş bırakmamış ISPA, SAPARD, PHARE ve IPA gibi programlarla bu ülkelerde kurum inşası ve yasa uyumlaştırma süreçlerini maddi olarak desteklemiştir. Burada AB'nin komşuluk ilişkisi kurduğu ve birliğe aday olan ülkelerde devlet inşa etme çabasını görmekteyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DAYTON ANLAŞMASI SONRASINDA BOSNA HERSEK DEVLETİ

2.1. BOSNA HERSEK'İN SİYASİ VE İDARİ YAPISI

Bosna Hersek veya herhangi bir ülkenin siyasi yapısını incelemeden önce siyaset, siyasi ve siyasi yapı kavramlarını açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Siyaset, idealist ve liberal düşünürlere göre işbirliği ve çıkarların uyumlaştırılması süreci olarak tanımlarken realist düşünürlere siyaseti bir çatışma ortamı olarak tanımlarlar. Siyasetin uzlaştırıcı kimliğine vurgu yapan düşünürlere, siyasetin doğasındaki çatışma unsurunu yok saymazlar ve hatta siyasetin çatışmaların uzlaştırıcı olduğu olgularını bu unsur üzerine inşa ederler. Siyasetin başlı başına bir çatışma durumu olduğunu iddia eden düşünürlere için ise çatışma bazen çıkar için bazen güç maksimizasyonu için vuku bulur ve siyasetin temelindedir. Marksistler de bu görüşten çok uzakta değildirler ve onlar da çatışmayı sınıflar arası ve üretim araçlarının kontrolü üzerinde etki sahibi olma isteğinden dolayı olduğunu iddia ederler (Arı, 2013: s. 33-35).

Siyasi davranış, toplumun herhangi bir ferdi tarafından icra edilen, toplum için karar alma sürecinde güç dağılımını etkileyecek herhangi bir davranışı tanımlar. Siyasi davranışın her yerde olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Toplumun üyeleri, yasalara uyarak veya yasaları çiğneyerek güç tabakalaşması sistemini desteklerler veya baltalarlar. Dolayısıyla, “*siyasi*” kavramını da toplum için karar alma sürecinde güç dağılımı modellerine yapılan etki olarak tanımlayabiliriz (Ake, 1975: s. 271).

Siyasi yapı, bir hükümeti veya devleti oluşturan resmi yasal kurumlar bütünüdür. Daha geniş bir tanımla, terim, yalnızca devletin yasal örgütlenmesini

değil, aynı zamanda devletin nasıl işlediğini, fiili ve öngörülen siyasi davranış biçimlerini kapsar. Ayrıca kurumlara atıf yapılırken aynı zamanda bu kurumların siyasal sistemler içinde, siyasal düzenlemeler, yasalar ve normlar çerçevesinde kendi iç ilişkileri ve birbirleri arasındaki ilişkiler ve etkileşimlerine de atıf yapılır. (Britannica, 2021; Goldstein, 1991: s. 28-34). Günümüzde devletleri, devlet yapılanmalarına göre, geniş topraklara sahip ülkelerde ve/veya kapsadığı topraklar dahilinde birden fazla etnik, dinsel, mezhepsel ve benzeri grubu içinde barındıran ülkelerde, birden fazla federe devletin aynı merkezi iktidara yani federal devlete tabi olmak koşuluyla oluşturduğu bir devletler topluluğu olarak tanımlanabilecek federal devlet; federal devletle benzer olan fakat üye devletlerin tipik olarak ayrı askeri kurumlarını ve ayrı diplomatik temsilciliklerini elinde bulundurması ile ve üyelere genellikle konfederasyondan ayrılma hakkı tanınması ile federal devletlerden ayrılan konfederal devlet ve devletin egemenliği, hiçbir kurumla veya birimle paylaşmadığı, kararların başkentte alınıp merkez ve taşra teşkilatı tarafından uygulandığı üniter devlet olarak sınıflandırabiliriz. *“Siyasal yetkilerin kullanılması sürecinde, kamuoyunun katılımına izin verme derecelerine göre devletleri demokratik, otoriter ve totaliter devlet olarak sınıflandırmak mümkündür”* (Hekimoğlu, ty: s. 61-85; Arı, 2013: s. 186-187).

Modern devlet, karakteristik yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarına sahiptir. Bir ülkenin hükümet sistemi belirlenirken kullanılan geleneksel yöntem, bu fonksiyonların birbirleriyle olan ilişkisini incelemek olagelmıştır. Özellikle yasama ve yürütme kuvvetlerinin ayrılığı ve/veya işbirliği ve bunun derecesi, demokratik hükümet sistemlerini tanımlamanın temel göstergesidir. Kuvvetler ayrılığına göre demokratik hükümet sistemleri, kuvvetlerin katı ayrılığına dayanan “başkanlık” sistemi ile kuvvetlerin yumuşak ayrılığına ve işbirliğine dayanan “parlamentar sistem” ve “yarı-başkanlık sistemi” olmak üzere üçe ayrılabilir. Ayrıca bunlara ek olarak, demokratik ülkelerde, yasama ve yürütmenin yasama organında birleşmesi durumunda “meclis hükümeti” sistemi oluşur (Öztürk ve Tozak, 2018: s. 98).

Bosna Hersek'te siyasi yapıya gelecek olursak, 14 Aralık 1995 tarihinde imzalanan DBA, Bosna Hersek siyasi yapısını oluşturan belgedir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2021). DBA imzalandığında Bosna Hersek Anayasası da kabul edilmiş olmuştur, anayasa *de facto* olarak hayata geçmiş ve savaşı bitirmeyi amaçlamıştır (Kamil, 2017: s. 167-168; Numanoviç, 2011: s. 37).

DBA'nın 4'üncü Ek'i Bosna Hersek Anayasası olarak kabul edilmiştir. Bosna Hersek Anayasası'nın I maddesine göre Bosna Hersek (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article I), *“hukukun üstünlüğü altında ve özgür ve demokratik seçimlerle çalışan demokratik bir devlettir”*. Bosna Hersek devleti, 10 kantondan oluşan Bosna Hersek Federasyonu ve üniter kimlik sergileyen Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki devletten (Entite) ve Brcko adlı özerk bölgeden teşkil olunmuştur (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2021; Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article I). Bu sözü edilen entiteler, hukuki bir sınır niteliği bulunmayan ve uluslararası aktörler olan önce IFOR daha sonra SFOR tarafından denetlenen yaklaşık 1400 km uzunluğundaki bir sınır ile birbirlerinden ayrılmışlardır. 2 Aralık 2004'de SFOR'un barış misyonu EUFOR tarafından devralınmıştır (Dalar, 2008: s. 99). Her entitenin siyasi ve ekonomik yapılanması birbirinden farklı olmakla birlikte, Bosna Hersek devletini meydana getiren halklar Boşnak, Sırp ve Hırvat olarak belirtilmiştir (Selver, 2003: s. 157-160). Bosna Hersek Federasyonu, Boşnak ve Hırvat yoğun olduğu; Sırp Cumhuriyeti ise Sırların yoğun olduğu yerlerdir. Brcko bölgesi uluslararası denetim altında kendi kendini yöneten bir idari birim olarak varlığını sürdürmektedir (Sancaktar, 2018: s. 218).

Anayasanın III/1 maddesine göre Bosna Hersek federal devleti yetki alanına giren konular şu şekildedir (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article III, 1): dış politika, dış ticaret politikası, gümrük politikası, para politikası, kurumların ve BH'nin uluslararası yükümlülüklerin finansmanı, göç, mülteci ve sığınma arayan politikası ve düzenlemesi, Interpol ile ilişkiler de dahil olmak üzere uluslararası ve entiteler arası ceza hukuku uygulamaları, ortak ve uluslararası iletişim tesislerinin kurulması ve işletilmesi, entiteler arası ulaşım düzenlemesi.

Burada belirtilen yetkilerden başka. Anayasanın III/5'inci maddesinde ek bazı yetkiler tanınmıştır. Bunlar, federe birimlerin anlaşarak federal yönetime bırakacağı konular, DBA'nın 5, 6, 7 ve 8'inci Eklerinde belirtilen konular ile ülkenin egemenliğinin, toprak bütünlüğünün, siyasal bağımsızlığının ve uluslararası kişiliğinin korunması için alınması gereken önlemlerdir. DBA'nın sözü edilen eklerinde belirtilen konular, sırasıyla şunlardır: hakemlik (iki federe birim arasındaki sorunların çözümü için hakemlik yoluna başvurulması), insan hakları, sığınmacılar ve savaş nedeniyle yurtlarından ayrılan kişiler, ulusal anıtların korunması komisyonu (Uygun, 1998: s. 162).

Anayasanın III/2 maddesine göre entitelerin yetki alanına giren konular şu şekilde düzenlenmiştir:

- Entiteler, komşu devletlerle Bosna Hersek'in egemenliği ve toprak bütünlüğü ile uyumlu özel paralel ilişkiler kurma hakkına sahip olacaklardır.
- Parlamento ve Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önce bir entitenin diğerinin rızası olmadan üstlendiği mali yükümlülüklerin, Bosna Hersek'in uluslararası bir kuruluştaki üyeliğini sürdürmek için gerekli olmadıkça o entitenin sorumluluğunda olması şartıyla, her entite Bosna Hersek'in uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak için Bosna Hersek hükümetine gerekli tüm yardımı sağlayacaktır.
- Her entite, uluslararası kabul görmüş standartlara uygun olarak ve yukarıda II'nci maddede atıfta bulunulan uluslararası kabul görmüş insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı duyarak faaliyet gösteren sivil kolluk kuvvetlerinin devamlılığını sağlayarak ve uygun olan diğer önlemleri alarak kendi yetki alanlarındaki tüm kişiler için güvenli ve emniyetli bir ortam sağlayacaktır.
- Her entite, Parlamenter Meclisi'nin onayı ile devletler ve uluslararası kuruluşlarla da anlaşmalar yapabilir. Parlamenter Meclisi, belirli türdeki anlaşmaların bu tür bir onay gerektirmediğini kanunla öngörebilir (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article III, 2).

Anayasanın III/3 maddesi maddesine göre entiteler ve BH kurumlarının yasa ve sorumlulukları şu şekilde düzenlenmiştir:

- Anayasada açıkça Bosna Hersek kurumlarına verilmeyen tüm hükümet işlevleri ve yetkileri, entitelerin olacaktır.
- Entiteler ve bunların alt bölümleri, Bosna Hersek hukukunun ve entitelerin anayasa ve hukukunun tutarsız hükümlerinin yerine geçen bu anayasaya ve Bosna Hersek kurumlarının kararlarına tam olarak uyacaktır. Uluslararası hukukun genel ilkeleri, Bosna Hersek ve entiteler hukukunun ayrılmaz bir parçası olacaktır (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article III, 3).

Yukarıda belirtilen federal devletin yetkilerinin arasında dikkat çekici bir eksiklik vardır. Günümüzde çoğu federasyonda “ulusal savunma” federal devlete bırakılan bir yetki iken Bosna Hersek’te bu durum kuruluş aşamasında farklılık göstermiş ve daha sonra birtakım düzenlemelerle ulusal savunma merkezileştirilmeye çalışılmıştır. Bu konuya ileride güvelik başlığı altında işlerken daha kapsamlı şekilde değineceğiz.

Madde III/2(a) hükmünde gördüğümüz “*entiteler, komşu devletlerle Bosna Hersek’in egemenliği ve toprak bütünlüğü ile uyumlu özel paralel ilişkiler kurma hakkına sahip olacaklardır*” ibaresi dikkat çekicidir. Burada anayasa koyucunun “*paralel*” lafzıyla kastettiği, bu ilişkilerin entite ve merkezi devlet arasında “eşit hak ve sorumluluklar” temeline oturtulması, bir tarafı diğerinin davranışına ve taahhümüne bağımlı kalacak şekilde yürütülmemesi olabilir (Uygun, 1998: s. 163). Ayrıca “paralel” sözüyle yasa koyucu, entitenin söz konusu ülkeyle ilişkilerde merkezi devletin bu ülkelere karşı izlediği politikayı takip etmesini sağlamak istiyor olabilir.

Entiteler, Parlamenter Meclisi’nin onayıyla, devletler ve uluslararası örgütler ile anlaşmalar yapabilirler. Parlamenter Meclisi, hangi antlaşma türlerinin onay gerektirip hangilerinin onay gerektirmeyeceğini bir yasa ile belirlese de federe

yönetimlerin anlaşma yapma yetkileri, yalnızca kendi yetki alanlarına giren konularla sınırlıdır (Uygun, 1998: s. 163).

Unutulmamalıdır ki, DBA savaşı bitirmek için hazırlanmış bir anlaşmadır. Bu nedenle ki savaşan tarafların ödünler vererek tek bir devlet çatısı altında, barış çerçevesini oluşturması beklenmiştir. Böylece üzerinde anlaşılan yapı ise yukarıda belirtildiği üzere oldukça ademi-merkeziyetçi bir hüviyet kazanmıştır. Böylece merkezi kurumların gücü zayıf tutulurken entitelere daha geniş yetkiler tanınmıştır. Ve bütün bu yapının üstünde uluslararası denetim mekanizması olan Yüksek Temsilcilik Ofisi bulunmaktadır.

2.1.1. Yasama

Bosna Hersek yasama organı olan Parlamenter Meclisi, iki alt meclisten oluşmaktadır; Temsilciler Meclisi ve Halklar Meclisi. Parlamenter Meclisi, kanunların çıkartılması, devlet kurumlarının bütçenin onaylanması, Bosna Hersek kurumlarının faaliyetleri ve Bosna Hersek'in uluslararası yükümlülüklerinin finansmanı gibi alanlardan sorumludur. Parlamenter Meclisi, Başbakan ve kabine üyelerinin atanmalarını onaylanmaktadır. Uluslararası antlaşmaların onaylanmasından Parlamenter Meclisi sorumludur (Numanoviç, 2011: s. 15; Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article IV, 4)

Temsilciler Meclisi 42 üyeden oluşmakta ve üyelerinin 2/3'ü BHF'den 1/3'ü SC'den gelmektedir. Halklar Meclisi 15 üyeden oluşmakta ve üyelerinin 1/3'üne denk gelen 5 Sırp üye SC Milli Meclis'inde, 2/3'üne denk gelen 10 üye BHF Halklar Meclisinin Hırvat ve Boşnak delegelerince seçilmektedir ve ayrıca 10 üyenin 5'i Hırvat 5'i Boşnak üyelerden oluşmaktadır. Halklar Meclisi'nin toplantı yeter sayısı, 3 Boşnak, 3 Hırvat ve 3 Sırp delegenin hazır bulunması ile 9 olarak belirlenmiştir. Anayasaya göre Temsilciler Meclisi üyeleri, Parlamenter Meclisi tarafından kabul edilecek bir seçim yasasına uygun olarak, kendi entitelerinden doğrudan seçilirler (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article IV, 1, 2).

Her alt meclis oy çokluğuyla kendi iç kurallarını kabul edecek ve üyelerinden bir Sırp, bir Boşnak ve bir Hırvat'ı Başkan ve Başkan Yardımcıları olarak görev yapmak üzere seçerler ve Başkanlık seçilen üç kişi arasında değişmektedir. Tüm yasama her iki meclisin onayını gerektirmektedir. Her iki meclisteki tüm kararlar, hazır bulunanların ve oy kullananların çoğunluğu ile alınacaktır. Üyeler, çoğunluğun her bir entiteden üyelerin oylarının en az üçte birini içermesini sağlamak için ellerinden gelen çabayı göstereceklerdir. Çoğunluk oyu, her bir entiteden üyelerin oylarının üçte birini içermiyorsa, Başkan ve Başkan Yardımcıları bir komisyon olarak toplanır ve oylamadan sonraki üç gün içinde onay almaya çalışır. Bu çabalar başarısız olursa, karşı oyların herhangi bir entiteden seçilen üyelerin üçte ikisini veya daha fazlasını içermemesi koşuluyla, kararlar hazır bulunan ve oy kullananların çoğunluğu ile alınır (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article IV, 3, b, c, d).

Parlamenter Meclisi tarafından önerilen bir kararın, Boşnak, Hırvat veya Sırp Delegelerinin çoğunluğu tarafından, Boşnak, Hırvat veya Sırp halkının hayati bir çıkarına zarar verdiği ilan edilebilir. Bu duruma “Hayati Ulusal Çıkar” vetosu denmektedir. Böyle bir durumda Halklar Meclisi'nde hazır bulunan ve oy kullanan Boşnak, Hırvat ve Sırp delegelerinin çoğunluğunun onaylaması gerekir. Halklar Meclisi'nde karar çıkmaması durumunda Halklar Meclisi Başkanı sorunun çözümü için her biri Boşnak, Sırp ve Hırvat üyelerce seçilmiş 3 kişilik bir Müşterek Komisyon kurar. Bu komisyonun sorunu beş gün içişinde sonuca bağlaması gerekmektedir, aksi halde mesele Anayasa Mahkemesi'ne havale edilir ve bu mahkeme de hızlandırılmış bir süreçte usule uygunluk açısından inceleme yapar (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article IV, 3, e, f; Ruge, 2020: s. 9).

Halklar Meclisi, Meclis'in feshetme kararının Boşnak, Hırvat veya Sırp halklarından en az ikisinden gelen delegelerin çoğunluğunu içeren bir çoğunluk tarafından onaylanması şartıyla, BH Cumhurbaşkanlığı makamı (Cumhurbaşkanlığı Konseyi) veya meclisin kendisi tarafından feshedilebilir (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article IV, 3, g).

2.1.2. Yürütme

2.1.2.1. Cumhurbaşkanlığı

Hükümet biçimine göre, Bosna Hersek yarı başkanlık devletidir (Dümmel, 2015: s. 45). Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı (Cumhurbaşkanlığı Konseyi), her biri doğrudan BHF topraklarından seçilen bir Boşnak ve bir Hırvat ve doğrudan Sırp Cumhuriyeti'nden seçilen bir Sırp olmak üzere üç üyeden oluşmaktadır (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article V). Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri dört yılda bir seçilir, seçilen üyeler sekiz aylık sürelerle Cumhurbaşkanlığı Konseyi Başkanlığı görevini yürütmektedirler (Presidency of Bosnia and Herzegovina, 2013).

Cumhurbaşkanlığı Konseyi, Bosna Hersek'teki en yüksek kolektif yürütme organıdır, Bosna Hersek'in egemenliğini temsil ve sembolize eder ve görevi, kurumlarının çalışmalarını uyumlu hale getirmek ve entitelerin dolayısıyla kurucu halkların ve bütün vatandaşların çıkarlarını savunmak, Bosna Hersek'in dış politikasını yürütmek, en fazla üçte ikisi BHF topraklarından seçilebilecek olan BH'nin büyükelçileri ve diğer uluslararası temsilcilerini atamak, Bosna Hersek'i uluslararası kurum ve kuruluşlarda temsil etmek ve BH'nin üyesi olmadığı uluslararası kurum ve kuruluşlara üye olmak, Bosna Hersek'in uluslararası anlaşmalarının akdedilmesi, iptal edilmesi ve Parlamenter Meclisi'nin tasdiki ile bu anlaşmaların onaylanması için müzakerelere öncülük etmek, Parlamenter Meclisi kararlarını uygulamak, Bakanlar Kurulu'nun tavsiyesi ile Parlamenter Meclisine yıllık bütçeyi teklif etmek, Cumhurbaşkanlığı'nın harcamalarına ilişkin raporları, talep üzerine, yılda en az bir kez Parlamenter Meclisi'ne sunmak, gerektiğinde, Bosna Hersek'teki uluslararası ve sivil toplum kuruluşlarıyla koordinasyon, Parlamenter Meclisi tarafından verilen veya kurumlarca kabul edilen görevlerin yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulabilecek diğer faaliyetleri yürütmek olarak belirlenmiştir (Presidency of Bosnia and Herzegovina, 2013).

Cumhurbaşkanlığı Konseyi Başkanı, Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi'ni temsil eder ve görevleri şunlardır: Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin hazırlanmasına katılır, toplantıya çağırır ve başkanlık eder; Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin çalışmaları temelinde oluşturulan kanunları imzalar; özellikle Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin üç üyesinin birlikte katılamadığı durumlarda, kamuoyu önünde ve Bosna Hersek'teki ve yurt dışındaki diğer kurumlar nezdinde önemli sorunlar hakkında Konsey'in tutarlı görüşlerini temsil eder; Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin yetki alanına giren konularda tartışma başlatır; içtüzüğün uygulanması ile ilgilenir; Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin çalışmalarında şeffaflık ilkesinin uygulanmasından sorumludur; Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin mutabakatını kabul ettikten sonra diplomatik-konsolosluk temsilcilerinden güven mektubu alır; içtüzük uyarınca cumhurbaşkanına verilen diğer görevleri yerine getirir. Ayrıca görevlerin yerine getirilmesinde diğer iki Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesine danışır (Presidency of Bosnia and Herzegovina, 2013).

Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nde karar alınırken konsensüs yani oydaşma yöntemi benimsenmiştir. Fakat karar alma sürecinde oydaşma sağlanamazsa oy çokluğu ile karar verilir. Oy çokluğu ile alınan karara muhalif olan Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi, alınan kararın kendi halkının hak ve çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle “Hayati Entite Çıkarı” mekanizması ile kararı veto edebilmekte, Anayasa Mahkemesine başvurabilmektedir (Numanović, 2011: s. 12).

2.1.2.2. Bakanlar Kurulu

Bosna Hersek Bakanlar Kurulu (BHBK), Bosna Hersek Anayasası, yasalar ve Bosna Hersek'in diğer düzenlemelerine göre hükümet işlevlerini yürüten ve görevlerini yerine getiren, Bosna Hersek'in yürütme yetkisine sahip bir organdır. BHBK'nun merkezi Saraybosna'dadır ve görev süresi, Bosna Hersek Parlamenter Meclisi'nin görev süresi ile örtüşmektedir (Council of the Ministers of Bosnia and Herzegovina[COM BiH], ty).

BHBK, Başbakan ve aşağıdaki bakanlardan oluşur:

- Dışişleri Bakanı.
- Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanı.
- Maliye ve Hazine Bakanı.
- Haberleşme ve Ulaştırma Bakanı.
- Sivil İşler Bakanı.
- İnsan Hakları ve Mülteciler Bakanı.
- Adalet Bakanı.
- Güvenlik Bakanı.
- Savunma Bakanı (COM BiH, ty).

Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı, Temsilciler Meclisi'nin onayı ile göreve başlayacak olan Başbakanı seçer. Başbakan, Temsilciler Meclisinin onayı ile göreve başlayacak bir Dışişleri Bakanı, bir Dış Ticaret Bakanı ve uygun olabilecek diğer bakanları belirleyecektir. BHBK, en az yılda bir kez olmak üzere Parlamenter Meclisi'ne rapor verir. Tüm bakanların üçte ikisinden fazlası Federasyon topraklarından atanamaz. Başbakan ayrıca, Temsilciler Meclisi'nin onayı ile göreve başlayacak olan bakanları ile aynı kurucu halktan olmayan Bakan Yardımcılarını da aday gösterecektir. Bakanlar Kurulu, Parlamenter Meclisi'nin herhangi bir zamanda gensoru oyu alması halinde istifa eder. (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article V, 4). Buradan şunu anlıyoruz ki, BHBK üyesi 9 bakanın 6'sı 3 Boşnak ve 3 Hırvat olmak üzere BHF'den 3'ü SC'den gelmektedir ve ayrıca bir bakanın yardımcıları diğer kurucu halklardan olmalıdır. DBA'nın Bosna Hersek'in her alanında kurduğu "*konsensüs demokrasisini*" burada da görmekteyiz, çoğulcu demokrasi ilkesi Bosna Hersek'te yerini konsensüs demokrasisine bırakmıştır.

BHBK, kendi alanlarıyla ilgilenen beş daimî komiteye sahiptir, bunlar; Ekonomi Komitesi, İç İşleri Komitesi, Avrupa Entegrasyonu Müdürlüğü, Genel Sekreterlik ve Yasama Ofisi olarak düzenlenmiştir (COM BiH, ty).

Bakanlar Kurulu üyeleri, Bakanlar Kurulu'nun çalışmalarına katılmakla yükümlüdürler. BHBK, üyelerinin yarısından fazlasının katıldığı bir toplantıda, her kurucu topluluktan en az iki üyenin bulunması şartıyla, toplantı yapabilir ve karar alabilir. BHBK, kural gereği kararlarını oybirliği ile almaktadır. Konsensüs sağlanamaması durumunda başbakan devreye girer ve tasarıya muhalif üye veya üyelerle toplantı yapar ve sorunu çözüme kavuşturmaya çalışır. Bu yolla sorun 7 gün içerisinde çözülemez ve uzlaşma sağlanamazsa, her kurucu halktan en az iki üyenin oylarını içermesi gereken bir çoğunluk kararı alınacaktır (SIPA, ty).

2.1.3. Bosna Hersek Federasyonu'nun Siyasi ve İdari Yapısı

Bosna Hersek Federasyonu 1 Mart 1994'te imzalanan Washington Anlaşması'yla kurulmuştur. Washington Anlaşması ile kurulan BHF, yine Washington Anlaşmasında 10 kantona bölünmüştür ve kurucu halkları Boşnaklar, Hırvatlar olarak belirlenmiş anayasaya da böyle geçmiştir fakat daha sonra eklenen ekle Sırp'lar da kurucu halk sayılmıştır (Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Chapter I; Washington Agreement, Article I). Bosna Hersek Federasyonu nüfusunun %70'i Boşnak, %28'i Hırvat ve %1'i Sırp halklarından oluşmaktadır (Ekinci, 2014: s. 15). BHF sınırları Dayton'da çizilmiş; BHF Anayasasında başkenti, bayrağı, başkanı, hükümeti, amblemi, meclisi, ordusu, polisi, gümrük ve posta sistemi düzenlenmiştir (The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, Article III; Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Chapter I, 1, 2, 3, 4, 5, 6).

BHF, 10 kanton ve 81 belediyeden teşkil olacak şekilde düzenlenmiştir. Bu kantonlar:

- Una-Sana (Bihac) Kantonu
- Posavina kantonu
- Tuzla Kantonu
- Zenica-Doboj Kantonu
- Bosna-Podrinje Kantonu

- Merkez Bosna Kantonu
- Hersek-Neretva Kantonu
- Batı Hersek Kantonu
- Saraybosna Kantonu
- Livno Kantonu (Kamil, 2017: s. 172)

Bosna Hersek Federasyonu'na bağılı bu kantonlar, demografik özelliklerine göre “*Hırvat yoğun*”, “*Boşnak yoğun*” ve “*etnik olarak karışık*” şeklinde kategorize edilebilir. Bu kantonlardan Saraybosna Kantonu, Bosna-Podrinje Kantonu, Una-Sana Kantonu, Tuzla Kantonu, Zenica-Doboj Kantonu Boşnak yoğun; Batı Hersek Kantonu, Posavina Kantonu ve Livno Kantonu Hırvat yoğun; Merkez Bosna Kantonu ve Hersek-Neretva Kantonları etnik olarak karışık kantonlardır (Worldstatesmen.org: ty; Kamil, 2017: s. 172). Lengüistik açıdan, Boşnak yoğun kantonlarda Boşnakça, Hırvat yoğun kantonlarda Hırvatça konuşulan dildir (Greenberg, 2009: s. 194-195).

BHF Anayasası, sorumluluklar bakımından tek başına federasyona, tek başına kantonlara ve federasyon ve kantonlara ortak olarak belli başlı sorumluluklar tanımıştır. Federasyona tanınan sorumluluk alanları: dış politika, savunma, planlama, ekonomik ve ticari politikalar, yeniden yapılandırma, enerji politikaları, vatandaşlık, uluslararası ve kantonlar arası suçla mücadele. Kantonlara tanınan sorumluluk alanları: polis gücünü kurma ve kontrol etme, eğitim politikası, kültür politikası, konut politikası, yerel arazi kullanımı ve yerel enerji üretim araçlarının kontrolü. Kantonlara ve federasyona ortak olarak tanınan sorumluluk alanları ise sağlık, sosyal güvenlik, altyapı, çevre, insan hakları, doğal kaynakların kullanımı gibi konulardır. Yasa koyucu, ortak sorumluluk alanı olarak düzenlediğı bu yetkilerin ayrı ayrı veya ortak olarak yerine getirilebileceğini anayasada belirtmiştir (Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Chapter III, 1, 2, 3, 4; Kamil, 2017: s. 173).

BHF parlamentosu, iki kamaralı bir yapıya sahiptir: Temsilciler Meclisi ve Halklar Meclisi. BHF parlamentosunun görevleri arasında BHF başkanını ve başkan yardımcılarını seçmek, BHF sınırları içerisinde geçerli yasaları yapmak, Anayasa Mahkemesi'nden BHF Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın istifalarını talep etme, hükümete güvenoyu vermek, bütçeyi onaylamak ve kantonların devletler ve uluslararası teşkilatlarla yaptıkları anlaşmaları uygun bulmak veya kantonları yetkilendirmek gösterilebilir (Ekinci, 2014: s. 22; Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Chapter IV, 5)

Temsilciler Meclisi, 98 üyeli bir meclistir, üyeleri 4 yıllığına halk tarafından seçilir. Bosna Hersek Federasyonu'nun üç kurucu halkından her biri en az 4 vekil ile temsil edilir. Temsilciler Meclisinin bir başkanı ve iki başkan yardımcısı bulunmaktadır. Temsilciler Meclisi Başkanı ve Başkan Yardımcısı aynı kurucu halktan seçilememektedir. Halklar Meclisi, Temsilciler Meclisi'nin verdiği kararların üç kurucu halkın çıkarlarına uygunluğunu denetlemek için kurulan yasama organıdır. 58 üyeli Halklar Meclisi, 17 Boşnak, 17 Sırp, 17 Hırvat üyeden oluşur ve kalan 7 üye de farklı etnik gruplardan gelmektedir. Üyeler 4 yıllık aralıklarla kanton meclislerinde seçilir ve her kanton üç etnik unsurdan en az 1 üye göndermek zorundadır (Ekinci, 2014: s. 22; Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Chapter IV; Predstavnicki Dom, 2021)

BHF dahilinde bulunan kantonların da kendi yasama organları vardır. Bu meclislerin üyeleri kanton halkı tarafından dört yıllığına seçilirler. Kanton meclislerinin, kanton anayasasını yapmak, kanton yönetiminin yetki alanına giren konularda kanun çıkarmak, kanton hükümetine güvenoyu vermek, kanton bütçesini onaylamak ve vergi koymak gibi görev ve yetkileri vardır. Kanton meclislerinde üç kurucu halktan herhangi birinin milli çıkarlarını ilgilendiren konularda karar alınırken nitelikli çoğunluk aranır (Ekinci, 2014: s. 72).

BHF yürütme erki, Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı ve diğer kurucu halklardan gelen yardımcılarını parlamentonun iki

kanadınca seçilir ve görev süreleri 4 yıldır. BHF Halklar Meclisi'nde, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcıları adayları üç kurucu halkın her birinin 1/3 oyuyla aday gösterilir ardından BHF Temsilciler Meclisi'nde yine üç kurucu halkın çoğunluk oyu (*majority vote*) ile Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak seçilirler. BHF Cumhurbaşkanı, anayasa tarafından yürütmenin başı (*head of executive power*) olarak belirlenmiştir fakat anayasaya yapılan eklemeyeyle devletin başı (*head of state*) sıfatını almıştır (Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, IV/B/1; Amendment, 2; Ekinci, 2014: s. 73). Cumhurbaşkanı'nın görevleri arasında, hükümetin, diplomatik misyon başkanlarının, ordu görevlilerinin ve BHF mahkemelerinin yargıçlarının atanması, BHF adına uluslararası anlaşmaların imzalanması ve onaylanması, büyükelçilerin kabul ve akredite edilmesi, yasama organı kararlarının onaylanması ve af bulunmaktadır (Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Chapter IV, C, 7).

BHF yürütme erkinin ikinci ayağı Bakanlar Kurulu yani hükümettir. BHF hükümeti, bir Başbakan, 8 Boşnak bakan, 5 Hırvat bakan ve 3 Sırp bakanın oluşturduğu 16 bakandan teşkil olunmuştur. Başbakan'ın geldiği kurucu halktan olmayan iki bakan da Başbakan Yardımcılığı görevini üstlenirler. BHF Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcılarının onayı ile Başbakan ve kabineyi atar. Kabine, Temsilciler Meclisi çoğunluğunun onayını (güvenoyu) aldıktan sonra resmen göreve başlar (Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Chapter IV, B, 4, 5).

Bakanlar Kurulu politikaların belirlenmesi ve kanunların uygulanması görevini üstlenir. Meclisin işler olmadığı olağanüstü zamanlarda kanun hükmünde kararname yayınlama yetkisi vardır (Ekinci, 2014: s. 25). Başbakan'ın yetki ve görevleri, federal politikaların uygulanması, BHF Cumhurbaşkanı'nın görevden alınmasını teklif etme yetkisi, bütçe teklifini parlamentoya sunma olarak belirlenmiştir (Government of Federation of Bosnia and Herzegovina, ty)

BHF dahilinde bulunan kantonların da kendi hükümetleri vardır. Kanton başbakanı kanton meclis başkanınca seçilir. Seçilen başbakan kabinesini belirler, kabine meclisten güvenoyu aldığı takdirde göreve başlar (Ekinci, 2014: s. 25).

2.1.4. Sırp Cumhuriyeti'nin Siyasi ve İdari Yapısı

15 Ekim 1991 yılında Bosna Parlamentosu'nun bağımsızlık oylamasını protesto eden Radovan Karadzic önderliğindeki Sırp Demokrat Partisi (SDP) milletvekilleri tarafından 24 Ekim tarihinde Bosnalı Sırpların Ulusal Parlamentosu kurulmuştur. Bağımsızlık referandumuna katılan Bosnalıların %99,4'ünün bağımsızlıktan yana oy kullanması ve Bosna Parlamentosu'nun 3 Mart 1992'de bağımsızlık ilanı üzerine Bosnalı Sırpların Ulusal Parlamentosu, Sırp Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. SC yasallığına ve günümüz sınırlarına DBA'da ve DBA'nın 2'nci Ek'i olan *"Entiteler Arası Sınır Hattı ve İlişkili Meseleler Üzerine Anlaşma'da"* kavuşmuştur (The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, Article III, Annex 2; Sancaktar, 2018: s. 213). 1992-1995 yılları arasında süren savaş sırasında yaşanan nüfus hareketleri ile bugün Sırp Cumhuriyeti nüfusunun %88'i Sırp, %8'i Boşnak ve %4'ü Hırvatlardan oluşmaktadır, kısmi nüfus homojenliği Dayton'da kurulan üniter devlet yapısıyla birleşince siyasi ve idari açıdan Bosna Hersek Federasyonu'na göre daha stabil yapıdadır (Ekinci, 2014: s. 15, 35).

SC yasama organı, Sırp Cumhuriyeti Milli Meclisidir. Milli Meclis'in çalışmasına destek olması amacıyla Halklar Şurası ve Senato da yasama organına dahildir. Milli Meclis, 83 üyeden oluşmaktadır, üyeleri halk tarafından 4 yıllığına seçilmektedir, Milli Meclis Başkan ve Başkan Yardımcıları da dört yıllığına seçilirler. Üç kurucu halktan her biri en az 4 milletvekiliyle Milli Meclis'te temsil edilir. Anayasanın 75'inci maddesine getirilen XXXVII sayılı değişiklik ile, Milli Meclis kararlarını çoğunluk oyu ile vermektedir (Constitution of Republika Srpska, Chapter V, 71, 72, 75, 79; National Assembly of Republika Srpska, 2015)

Milli Meclis'in görevleri, SC Anayasası ve kanunlarını yapmak ve değiştirmek, hükümetin çalışmasını denetlemek, bütçeyi belirlemek, halklar şurası, SC Cumhurbaşkanlığı seçimi ve referandum çağrısı yapmak, Cumhurbaşkanı'nın gösterdiği adaylar arasından SC Anayasa Mahkemesi Başkanı'nı ve üyelerini seçmek, af ilan etmek ve BH Halklar Meclisi'ne SC'den gidecek  yeleri seçmek ve BH Parlamenter Meclisi rızası ile SC'nin diğer ülkeler ve uluslararası örgütlerle yaptığı anlaşmaları onaylamak, savaş ve olağanüstü hal ilan etmek olarak tanımlanabilir (Constitution of Republika Srpska, V, 70; Constitution of Republika Srpska, Ammendment LIX, LXI, XXXV).

Halklar şurası, Bosna Hersek ve BHF yasama organlarına bağlı diğer iki Halklar Meclisi gibi Sırp Cumhuriyeti Milli Meclis'inde alınan kararlarda kurucu halkların çıkarlarını korumak için düzenlenmiştir. 8 Sırp, 8 Boşnak, 8 Hırvat ve 4 farklı etnisitelerden gelen 28 üyeden oluşan şura, Milli Mecliste kendi milletlerine mensup üyeler tarafından 4 yıllığına seçilirler. Senato ise danışma ve tavsiye makamıdır. Milli Meclis'e siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel konularda tavsiyelerde bulunan Senato, Cumhurbaşkanı tarafından atanan 55 üyeden oluşmaktadır. Senato, 2010 yılına kadar tamamen Sırlardan oluşmaktayken 2010 yılında yapılan anayasa değişikliği ile diğer milletlerden üyeler de Senato'ya dahil olabilmektedir (Constitution of Republika Srpska, Chapter V, 89; Ekinci, 2014: s. 23).

Sırp Cumhuriyeti yürütme organı, SC Cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı Yardımcıları, Başbakan, Başbakan Yardımcıları ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır. SC Cumhurbaşkanı halk tarafından doğrudan seçilir, görev süreleri beş yıldır, cumhurbaşkanı ve yardımcılar aynı listeden seçilirler. Cumhurbaşkanı ve yardımcılığı koltuğuna aynı kişi ard arda iki dönemden fazla seçilemez (Constitution of Republika Srpska, Chapter V, 83). SC Cumhurbaşkanı yardımcılar, Cumhurbaşkanı ile aynı kurucu halktan gelemmezler (Ekinci, 2014: s. 26).

SC Cumhurbaşkanı'nın görevleri arasında, cumhuriyeti temsil etmek, Milli Meclise Başbakan adayı ve Anayasa Mahkemesi Başkanı adayı tavsiye etmek, af ilan etmek, yasa ve kanunları ilan etmek, SC Hükümeti'nin tavsiyeleri uyarınca SC'nin yabancı ülkelerdeki misyon şeflerini atamak veya görevden almak ve Bosna Hersek'i temsilen SC'den seçilen diplomatları seçmek ve Milli Meclis'i feshetmek sayılabilir (Constitution of Republika Srpska, Chapter V, 80-89).

Sırp Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu (Hükümet), Sırp Cumhuriyeti'ndeki en yüksek yürütme merciidir. SC Hükümeti, Başbakan, başbakanla farklı kurucu halklardan gelen iki Başbakan Yardımcısı dahil 16 bakandan oluşur. 16 bakanın 8'i Sırp, 5'i Boşnak ve 3'ü Hırvatır. SC Hükümeti'ndeki bakanlar, Sırp Cumhuriyeti'ndeki en yüksek yasama organı olan SC Milli Meclis'i tarafından atanır (The Government Of Republika Srpska, ty; Ekinci, 2014: s. 26). Hükümet atamasında Milli Meclis'in çoğunluk oyu aranır. Hükümet 4 yıllık bir süre için ve yeni Milli Meclis seçimleri ardından seçilir. Hükümet SC Milli Meclis'ine karşı sorumludur (Constitution of Republika Srpska, Chapter V, 91, 93, 94).

Başbakan ve Hükümet'in görevleri ve yetkileri arasında, Millet Meclis'e yasa teklifi sunmak, yasaları uygulamak, yurtdışında temsilcilik açılmasına karar vermek, kalkınma planı, bütçe planı ve şehir planını hazırlayarak Milli Meclis'e sunmak, bakanlıkların işleyişini düzenlemek ve bürokratları atamak, savaş hali gibi Milli Meclis'in toplanamadığı olağanüstü durumlarda cumhurbaşkanına kanun hükmünde kararname sunma maddeleri sayılabilir (Constitution of Republika Srpska, Chapter V, 90; Ekinci, 2014: s. 26).

2.1.5. Brcko Özerk Bölgesi'nde Siyasi ve İdari Yapı

Brcko Özerk Bölgesi (Brcko), Bosna Hersek devleti egemenliği altında, Brcko belediyesi sınırları içinde var olan yerel bir özyönetim birimidir. Brcko, BHF ve SC'ye eşit oranda bağlanmıştır bununla birlikte Bosna Hersek Anayasası ve yasaları Brcko'da doğrudan uygulanır (Statue of the Brcko District of Bosnia and

Herzegovina, I, 1). Brcko'nun günümüzde nüfusunun %46'sı Sırp, %43'ü Boşnak ve %11'i Hırvat asıldır. Savaş sonunda etnik dağılımın bu kadar birbirine yakın olması, Dayton görüşmeleri sırasında savaşıyan tarafların Brcko'nun statüsü hakkında anlaşmazlığa düşmelerine ve bu konunun Dayton'da çözülememesine neden olmuştur. Dayton, sınır hattında tartışmalı kısımlar ve alanlar için tahkim bağlayıcılığını düzenlemiş ve Tahkim Mahkemesi'nin 1999 yılındaki nihai kararı ile Brcko'nun özel statüsü belirlenmiş olmuştur. 8 Mart 2000 tarihinde ise dönemin Yüksek Temsilcisi Wolfgang Petritsch, DBA Ek 2 ve Ek 10'a ve Tahkim Mahkemesi'nin kararına dayanarak Brcko Özerk Bölgesi'nin kurulmasına karar vermiştir. On yıl sonra ise BH Parlamenter Meclisi konu ile alakalı BH Anayasası Değişiklik 1'i kabul etmiştir. (Kamil, 2017: s. 174; Brcko Supervision, ty; Office of the High Representative, 2000).

BHF ve SC'nin aksine Brcko'ün bayrak ve arması bulunmamaktadır. Belediye Başkanı tarafından temsil edilen Brcko'da Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça resmi diller olarak belirlenmiştir, Latin ve Kiril alfabeleri ise eşit derecede kullanılmaktadır (Statue of the Brcko District of Bosnia and Herzegovina, Chapter I, 3, 5, 6).

Brcko'da kamu otoritesi, bölge ekonomisi ve finansı, kamu mülkiyeti, kamu hizmeti ve altyapı, eğitim, kültür, sağlık, çevre, sosyal refah, adalet, polis hizmeti gibi alanları kapsamaktadır (Statue of the Brcko District of Bosnia and Herzegovina, Chapter I, 8).

Brcko'nun yasama organı olan, Brcko Meclisi, doğrudan genel seçimle, dört yıllık bir süre için seçilen 29 üyeden oluşmaktadır. Meclis üyeleri, seçimler sonrası ilk meclis toplantısında, meclis başkanı ve yardımcısını seçmektedirler. Meclis, ayda iki kez toplanmaktadır ve mecliste karar almak için meclis toplantılarına meclis üyelerin en az yarısının katılımı ön koşuldur. Meclisin yetkileri içerisinde, Brcko'nun statüsü, bütçesinin ve yasalarını düzenlemek bulunmaktadır. Brcko Meclisi aynı zamanda, Brcko Belediye Başkanı ve diğer yöneticilerin seçimiyle yetkilendirilmiştir (Statue of the Brcko District of Bosnia and Herzegovina, Chapter III, 23, 24).

Brcko kendi hükümetine sahiptir. Brcko Hükümeti, belediye başkanı, belediye başkan yardımcısı, hükümet şef koordinatörü ve bölüm başkanlarından oluşur. Ayrıca Brcko Özerk Bölgesi Statüsü belgesinde Brcko hükümeti yanında Kamu İdaresi başlığı da bulunmakta ve Kamu İdaresi, Brcko Hükümeti Departmanları, Brcko Belediye Başkanı Ofisi, Brcko Finans Direktörü, Kamu Mülkiyeti Ofisi ve Bosna Hersek Bakanlar Kurulu Brcko Koordinatörü Ofisi'ni içermektedir. Brcko Belediye Başkanı, Brcko Meclisi tarafından seçilir ve görev süresi meclisin görev süresi ile eşittir. Belediye başkanı Bosna Hersek ve Özerk Bölge yasalarının uygulanmasından sorumludur ayrıca meclise yasa tasarılarını, önerilerini ve bütçeyi sunma yetkisine haizdir (Statue of the Brcko District of Bosnia and Herzegovina, Chapter III, 45, 52).

Brcko Özerk Bölgesi Statüsü belgesinin 51'inci Maddesi'nde yasa koyucu, Brcko Hükümeti'nin işlevlerini yerine getirirken verimlilik, erişilebilirlik ve hesap verebilirlik açısından en iyi şekilde çalışmasını beklediğini belirtir (Statue of the Brcko District of Bosnia and Herzegovina, Chapter III, 51)

2.1.6. Yüksek Temsilcilik Ofisi

14 Aralık 1995 tarihli Dayton hükümleri uyarınca, DBA'nın Bosna Hersek makamlarınca uygulanmasını denetleme amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) kurulmuştur (Kamil, 2017: s. 193). Merkezi Saraybosna'da bulunan OHR, Banja Luka ve Baratunac'da ofise ve Brüksel'de bir temsilci ofisine sahiptir. Yüksek Temsilcilik amacını, çalışma yöntemini ve partnerlerini, *“Yüksek Temsilci, Bosna Hersek'in Avrupa-Atlantik kurumlarına entegrasyon yolunda barışçıl ve yaşayabilir bir demokrasiye dönüşmesini sağlamak için Bosna Hersek halkı ve kurumları ve uluslararası toplumla birlikte çalışmaktadır”* şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca Yüksek Temsilcilik, Avrupa Birliği'nin Bosna Hersek'te başat aktör olmasıyla birlikte Bosna Hersek'i Avrupa entegrasyonuna hazırlama misyonunu da edinmiştir (Office of High Representative, ty; Numanoviç, 2011: s.

30; Kamil, 2017: s. 195). 1997 yılında Yüksek Temsilci ve uluslararası destekçileri Yüksek Temsilciye doğrudan Bosna siyasetine müdahale etme, engelleyici yetkilileri görevden alma, Dayton hükümlerine karşı çalışan yasaları yürürlükten kaldırma ve yeni yasalar çıkarma yetkisi veren "Bonn Güçleri"ni oluşturdular (Dobbins vd, 2013: s. 103).

Yüksek Temsilci, üyeleri arasında İslam İşbirliği Teşkilatı'nı (İİT) temsilen Türkiye'nin de bulunduğu Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinden oluşan "Barışı Uygulama Konseyi" (Peace Implementation Council - PIC) tarafından seçilir ve bu konseye karşı sorumludur. OHR, barış anlaşmasının uygulanmasının tüm sivil yönlerinde ana aktördür ve Bosna'da askeri olmayan tüm aktörleri koordine eden kurumdur. Yüksek Temsilci ataması BM Güvenlik Konseyi tarafından onaylanır. Ayrıca Yüksek Temsilci Şubat 2002'den 2011 yılına kadar AB Bosna Hersek Özel Temsilcisi sıfatını da taşımıştır (Kamil, 2017: s. 194; Dobbins vd., 2013: s. 103).

DBA Ek: 10'a göre, OHR, Bosna Hersek'te diplomatik misyon statüsüne sahiptir. PIC ülkelerinin hükümetleri tarafından görevlendirilen diplomatlardan, doğrudan işe alınan uluslararası personelden ve Bosna Hersek'ten ulusal personelden oluşur. Temmuz 2020'den bu yana, OHR, 4'ü geçici olmak üzere 13 uluslararası ve 76 ulusal personel istihdam etmektedir (Office of High Representative, ty).

Eylül 2002'den bu yana, OHR'de ilan edilen tüm açık pozisyonlar BH vatandaşlarına açıktır. Ayrıca, aynı göreve başvuran bir BH vatandaşı ve bir yabancı uyruklunun eşit liyakat, nitelik ve deneyime sahip olduğu düşünüldüğünde, BH başvuru sahibi tercih edilecektir (Office of High Representative, ty). OHR'nin işlevi her ne kadar Dayton hükümlerine uyulmasının gözetlenmesi, denetlenmesi ve Bosna Hersek makamlarını bu hükümlere göre hareket etmeye zorlamak olsa da asıl işlevi, Bosna Hersek'in hem merkezi hükümet hem entite hem de kantonal düzeydeki kurumlarının kendi başlarına hareket edebilme yeteneklerini kazanmalarıdır. Burada Yüksek Temsilcilik Ofisi, devlet inşası çalışmaları yapan profesyonel danışman olarak görülebilir. Yetkileri bir hayli geniş bir kurumda, yerel çalışanların

uluslararası çalışanlarla eşit nitelik ve liyakata sahip oldukları durumda uluslararası çalışanlara tercih edilmesi, deneyim kazandırılması ve daha sonra bu kişilerin Bosna Hersek devlet kurumlarında yüksek rütbelerde istihdamı, Bosna Hersek'in kendi kendini idare etme kapasitesini arttırmada etkili olacaktır.

Yüksek Temsilcilik makamı, DBA'nın 10'uncu Ek'inde (The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, Annex 10) düzenlenmiş, görev ve sorumluluklarının çerçevesi çizilmiştir. 10'uncu Ek'in 1'inci maddesine göre Bosna Hersek, Bosna Hersek Federasyonu, Sırp Cumhuriyeti, Yugoslavya Cumhuriyeti ve Hırvatistan Cumhuriyeti'nden oluşan taraflar, kendi çabalarını kolaylaştıracak ve uygun olduğu şekilde, BM'nin faaliyetlerini harekete geçirecek ve uygun şekilde koordine edecek bir Yüksek Temsilci atanmasını talep etmektedirler ve barış anlaşmasının sivil uygulamasının, insani yardım faaliyetlerini, altyapının rehabilitasyonu ve ekonomik yeniden yapılanmayı, Bosna Hersek'te siyasi ve anayasal kurumların kurulmasını; insan haklarına saygıyı, yerinden edilmiş kişilerin ve mültecilerin geri dönüşünün teşvik edilmesi ve serbest ve adil seçimlerin yapılmasını gerektirdiği konusunda hemfikirler (The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, Annex 10).

OHR'nin görev ve sorumlulukları şu şekildedir: DBA'nın uygulanmasını izlemek, anlaşmanın tüm sivil yönlerine tam olarak uymalarını sağlamak için Anlaşmanın taraflarıyla yakın teması sürdürmek, barış anlaşmasının sivil yönlerinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak için Bosna Hersek'teki sivil kurum ve kuruluşların faaliyetlerini koordine etmek, Yüksek Temsilci, bu kuruluşların kendi faaliyet alanlarındaki özerkliklerine saygı gösterirken, gerektiğinde, faaliyetlerinin barış anlaşmasının uygulanması üzerindeki etkileri hakkında onlara genel rehberlik sağlar, Yüksek Temsilci'nin gerekli gördüğü şekilde sivil uygulama ile bağlantılı olarak ortaya çıkan her türlü zorluğun çözümünü kolaylaştırmak, bağışçı kuruluşların toplantılarına katılmak, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu ve diğer ilgili hükümetlere, taraflara ve kuruluşlara ilerleme hakkında periyodik olarak rapor vermek, Birleşmiş Milletler Uluslararası

Polis Görev Gücü'ne (International Police Task Force - IPTF) rehberlik sağlamak (Office of High Representative, ty).

OHR, üzerindeki yetkilerle, Bosna Hersek'te en yüksek siyasi tüzel kişiliktir. OHR tarafından verilen kararlar Bosna Hersek yargı organları tarafından görüşülemez veya karşı çıkılamaz ve OHR Bosnalı siyasiler ve siyasi partilerle alakalı aldığı kararlar ile ilgili hiçbir bağımsız organa açıklama yapmakla yükümlü değildir. Yüksek Temsilci'ye 1997 yılında verilen Dayton hükümlerine karşı çalışan siyasetçileri görevden alma yetkisine değinmiştik, bu doğrultuda Yüksek Temsilci BH Cumhurbaşkanı'nı görevden alabilmektedir. Örnek olarak, 7 Mart 2001 yılında Yüksek Temsilci'nin Dayton'da kurulan düzene karşı girişimlerinin olduğu iddia edilen dönemin BH Cumhurbaşkanı Ante Jelavic'i görevden alması gösterilebilir (Kamil, 2017: s. 195).

OHR basın yayın organları üzerinde de kontrole sahiptir. 1997'den itibaren, başlangıçta kamu yayınlarının kontrolünü milliyetçi partilerin elinden almak için Yüksek Temsilci'nin yetkileri kademeli olarak artırılmıştır. Mayıs 1997'de PIC, Yüksek Temsilci'ye *"çıkışları Barış Anlaşmasının ruhuna veya lafzına sürekli ve açık bir şekilde aykırı olan herhangi bir medya ağı veya programını kısıtlamak veya askıya almak"* için harekete geçme yetkisi vermiştir (Cox, 2001: s. 12).

OHR, Bosna Hersek'te geçiş dönemi için kurulmuştur ve Bosna Hersek için hem olumlu hem de olumsuz etkiler taşımaktadır. Olumlu etkisi, Bosna Hersek siyasi yapısının en yukarısındaki makam olarak, Bosnalı siyasiler, halklar ve partiler arasında arabuluculuk ve uzlaştırıcılık görevi üstlenmektedir. Olumsuz etki olarak da, Ofis'in varlığı Bosna Hersek'in bağımsız ve işleyen bir devlet olarak kendi kendini idare etme kapasitesini geliştirmesine engel olmaktadır. Zira Bosnalı siyasiler sorunları kendi aralarında çözmeye niyetli olmadıkça arabulucuya ihtiyaç duymaktadırlar ve sorunlarını arabulucu ile çözdükçe de kendi kendilerine çözüm bulma yetilerini kaybetmektedirler. Dolayısıyla OHR, Bosna Hersek siyasetini düzenlese de derinleşen bir ikilem yaratmaktadır (Chandler, 2006: s. 24-33).

2.2. GÜVENLİK AYGITI

Max Weber, devletin işlevlerinden biri olan güvenliği “*üniformalı ve silahlı birini gönderip halkı devletin yasalarına uymaya zorlama yeteneği*” olarak daraltmıştır (Greener, 2011: s. 30-42). 1992-1995 yılları arasında süren savaş nedeniyle, ülke altyapı yıkımına ve 100.000'den fazla nüfus zayıyatına uğramıştır. Bu nedenle, güvenlik sektörünün reformu, öncelikle savaştan barışa, uzlaşmaya ve kurumsal yapılanmaya geçiş olarak kavramsallaştırılmıştır. PIC üye devletleri ve özellikle yürütme kurulu ülkeleri, yeniden düzenlenmiş ve demokratik olarak kontrol edilen bir güvenlik sektörünün şiddetli çatışmaların yeniden başlaması olasılığını azaltmanın anahtarı olduğu fikrine sahiptirler. Bu aynı zamanda siyasi istikrar için gerekli bir adım ve devletin Avrupa-Atlantik entegrasyonuna doğru ilerlemesi için bir ön koşuldu (Bećirević vd, 2013: s. 44).

2.2.1. Bosna Hersek'te Güvenliği Sağlayan Uluslararası Kuruluşlar

23 Şubat 1992'de 743 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu (BMGK) kararı ile Yugoslav krizinin genel bir çözümünün müzakere edilmesi için gerekli barış ve güvenlik koşullarını yaratmak amacıyla Hırvatistan'da geçici bir düzenleme olarak kurulan UNPROFOR, Haziran 1992'de, çatışma yoğunlaşıp Bosna-Hersek'e uzanırken, Saraybosna'daki havaalanının güvenliğini, işleyişini ve bu şehre ve çevresine insani yardımın ulaştırılmasını sağlamakla görevlendirildi. Eylül 1992'de UNPROFOR'un yetkisi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Bosna Hersek genelinde insani yardım sağlama çabalarını desteklemek ve Uluslararası Kıızıl Haç Komitesi'nin talep etmesi halinde serbest bırakılan sivil tutukluların konvoylarını korumak için daha da genişletildi (UN[United Nations], 1996).

UNPROFOR, Bosna Hersek'teki tüm askeri uçuşları yasaklayarak "uçuşa yasak bölgesi" ve Güvenlik Konseyi tarafından beş Bosna kasabası ve Saraybosna şehri çevresinde kurulan “*Birleşmiş Milletler Güvenli Bölgeleri*”ni gözlemlemekle

görevlendirilmiştir. UNPROFOR, bu bölgelere yönelik saldırılara yanıt olarak meşru müdafaa için güç kullanma ve faaliyetlerini desteklemek için NATO ile hava gücünün kullanımını koordine etme yetkisine sahipti. UNPROFOR ayrıca Bosna Hükümeti ve Bosnalı Hırvat güçleri tarafından Şubat 1994'te imzalanan ateşkes anlaşmasının uygulanmasını ve Bosna Hükümeti ile Bosnalı Sırp güçleri arasında müzakere edilen ve 1 Ocak 1995'te yürürlüğe giren ateşkes düzenlemelerini gözlemlemiştir (UN, 1996).

Ateşkesle birlikte taraflar, UNPROFOR'un Bosna Hersek'te görevini sonlandırmaya ve yerini NATO kontrolündeki IFOR'a bırakmasına karar vermişlerdir. Bu doğrultuda, 20 Aralık 1995'te IFOR, UNPROFOR'un yerini almıştır (Kamil, 2017: s. 190). Uygulamanın askeri yönleriyle ilgili tüm nihai kararlar IFOR Komutanı tarafından alınacaktı (UN, 2003).

Başlangıçta 60 bin personele sahip olan 1996 yılında personel sayısı 30 bin kişiye düşürülen NATO'nun uygulama gücü IFOR, barış anlaşmasının askeri hükümlerinin uygulanmasından sorumluydu. Ayrıca ne Yüksek Temsilci ne de başka bir sivil örgütün IFOR güçleri üzerinde herhangi bir komuta yetkisi yoktu. BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilen IFOR'un görev süresi 20 Aralık 1995'ten itibaren bir yıl uzatıldı (Congressional Research Service, 1997: s. 1; Dalar, 2008: s. 99)

IFOR'un birincil görevi, DBA'nın askeri gerekliliklerine uyumu gözlemlemek ve uygulamaktı. IFOR, Bosna Federasyonu ile Sırp Cumhuriyeti arasındaki "taraflar arası sınır çizgisi" bölgesinin korunmasını gözlemlemiş ve uygulamıştır. IFOR ayrıca Bosna Federasyonu ve Bosnalı Sırp kuvvetlerinin ve silahlarının kendi birimlerindeki kışlalara ve kantonlara çekmesini gözlemlemiş ve uygulamıştır. IFOR, yetenekleri ve kaynakları dahilinde, sivil kuruluşlara askeri olmayan görevlerinde sahada güvenli koşullar oluşturarak yardımcı olmayı kabul etmiştir, bu doğrultuda bu kuruluşların hareket özgürlüğüne yardımcı olmak, mayın tarlalarının temizlenmesine yardımcı olmak ve herhangi bir şiddet durumuna yanıt vermek gibi faaliyetler yürütmüştür.

IFOR, Eylül 1996'da yapılan Bosna ulusal ve entite seçimleri sırasında “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”na (AGİT) önemli lojistik destek sağlamıştır (Congressional Research Service, 1997: s. 1-2). Ayrıca IFOR, 230 binden fazla yerinden edilmiş kişi ve mültecinin güvenli bir şekilde geri dönüşünü sağlamıştır (NATO, 1997).

IFOR, bahsedilen görevleri yerine getirirken altyapı faaliyetlerinde de bulunmuştur. IFOR, 2.500 km'lik yol açmış, 60'tan fazla köprüyü tamir etmiş veya yerini değiştirmiş ve Saraybosna havaalanını ve önemli demiryolu hatlarını özgürleştirmiştir (NATO, ty). Bu faaliyetler ne kadar kendi lojistik ihtiyaçlarını gidermek olarak görülse de savaşta zarar görmüş altyapıya yapılan her iyileştirme ülkenin kazanımı olmuştur.

Eylül 1996 seçimlerinin barışçıl bir şekilde yürütülmesinden sonra IFOR, DBA'nın askeri Eklerini uygulama misyonunu başarıyla tamamlamıştır. NATO Savunma Bakanları, Bosna seçimlerinden bir hafta sonra, 25-26 Eylül'de Norveç'in Bergen kentinde düzenlenen gayri resmi bir toplantıda, İttifak'ın, seçimlerden sonra güvenli bir ortamın kurulması için destek sağlamaya nasıl devam edebileceğini yeniden değerlendirmesi gerektiği sonucuna vardılar (NATO, ty).

Hala çözülememiş sorunların çözümü için NATO müttefikleri IFOR'un devamı da dahil dört seçeneği gözden geçirmişlerdir. Fakat en çok üzerinde durulan seçenekler, yeni bir çatışmayı önlemek için bir "caydırıcı" kuvvet ve istikrarı artırmaya yönelik diğer görevleri de yerine getirecek bir "caydırıcılık artı" kuvvetle ilgiliydi. Nihayet NATO temsilcileri, 18 Kasım'da 25 bin ila 30 bin askerlik ikinci istikrar gücü seçeneği üzerinde prensipte anlaşmışlardır. Sonuç olarak, 10 Aralık 1996'da NATO bakanları, 18 aylık bir dönem için IFOR'un yerini alacak daha küçük bir İstikrar Gücü'nü (SFOR) resmen onayladı. BMGK, 12 Aralık'ta kuvvete yetki veren 1088 (1996) sayılı kararıyla oybirliğiyle kabul etmiştir (Congressional Research Service , 1997: s. 5; NATO, ty).

SFOR'un misyonu, tarafları düşmanlıkların yeniden başlatmaktan caydırmak, barışın daha da pekiştirilmesi, ülkenin istikrara kavuşturulması için güvenli bir ortama katkıda bulunmak ve 1997 ortalarında yapılmak üzere ertelenen belediye seçimlerinin yapılması dahi sivil uygulama çabalarına seçici destek olarak sıralanabilir (Congressional Research Service , 1997: s. 5).

15 Aralık 1995 tarihinde, BM Güvenlik Konseyi, 1031 (1995) sayılı kararnamesiyle, Barış Anlaşmasının sivil yönleriyle ilgilenecek sivil toplum örgütleri ve kuruluşların ilgili faaliyetlerini *“seferber etmek ve uygun olduğunda onlara rehberlik etmek ve faaliyetlerini koordine etmek”* için bir Yüksek Temsilcinin kurulmasını onaylamıştır. Aynı kararda Konsey, IFOR'un Bosna Hersek'te konuşlandırılmasını memnuniyetle karşıladığını ve tarafların bu birliğe yaklaşık bir yıllık bir süre katılmaları için davet ettiklerini kaydetmiştir. Aralık 1996'da Güvenlik Konseyi, üye devletlere IFOR'un yerini alacak çokuluslu bir İstikrar Gücü (Stabilization Force - SFOR) kurma yetkisi verecektir (UN, 2003).

21 Aralık 1995'te Güvenlik Konseyi, 1035 (1995) sayılı kararıyla, DBA'nın sağlıklı bir şekilde uygulanması ve hükümlerinin yerine getirilmesinin gözlemlenmesi amacıyla UNMIBH olarak bir araya getirilen IPTF ve bir Birleşmiş Milletler Sivil Ofisi'ni kurmaya karar vermiştir (UN, 2003).

UNMIBH'nin görevi, yerel polis teşkilatının reformu ve yeniden yapılandırılmasına yardımcı olarak, mevcut yargı sisteminin işleyişini değerlendirerek ve polisin ve kanun ve düzenden sorumlu diğer kişilerin performansını izleyip denetleyerek Bosna Hersek'te hukukun üstünlüğünün kurulmasına katkıda bulunmaktır. UNMIBH'a Genel Sekreter Özel Temsilcisi ve IPTF Polis Komiseri üzerinde yetki kullanan ve Bosna Hersek'teki diğer tüm Birleşmiş Milletler faaliyetlerini koordine eden Bosna Hersek'teki Birleşmiş Milletler Operasyonları Koordinatörü başkanlık etmekteydi. Misyonun ana bileşenleri

şunlardı: IPTF, Ceza Adaleti Danışma Birimi, Sivil İşler Birimi, İnsan Hakları Ofisi, Halkla İlişkiler Ofisi ve Birleşmiş Milletler Güven Fonları dahil olmak üzere idare. Bunlara ek olarak UNMIBH, 1998'den 2000'e kadar, Adli Sistem Değerlendirme Programını da içermiştir. Misyon, Banja Luka, Bihac, Doboj, Mostar, Saraybosna, Tuzla'daki bölge merkezleri ve Brcko'daki bir bölge merkezi ile ülke çapında bir varlığa sahipti (UN, 2003).

Görev süresinin başarıyla tamamlanmasının ardından, UNMIBH, Güvenlik Konseyi'nin 12 Temmuz 2002 tarihli 1423 (2002) sayılı kararı uyarınca 31 Aralık 2002'de feshedilmiş ve EUPM, görevi 1 Ocak 2003'te UNMIBH'den devralmıştır (UN, 2003).

9 Temmuz 2004'te oybirliğiyle kabul edilen BMGK 1551 (2004) sayılı kararı ile AB'nin Bosna Hersek'te bir askeri misyon başlatma niyetinin memnuniyetle karşıladığı belirtilmiştir. AB'nin EUFOR ALTHEA'yı başlatma kararı, NATO'nun SFOR'u tamamlama kararının ardından gelmiştir. Bunu, 22 Kasım 2004'te oybirliğiyle kabul edilen ve AB aracılığıyla veya AB ile işbirliği içinde hareket eden üye devletlere, müşterek komuta ve kontrol altında çalışmak üzere SFOR'un yasal halefi olarak çok uluslu bir istikrar gücü (EUFOR) kurma yetkisi veren BMGK 1575 (2004) sayılı karar izlemiş ve EUFOR'un görev süresi, 21 Kasım 2005 tarihinde BMGK 1639 (2005) sayılı kararıyla uzatılmıştır. 2012'de Operasyon yeniden yapılandırılmış ve odağını “BH Silahlı Kuvvetleri”nin (AFBiH) Kapasite Geliştirme ve Eğitimi (Capacity Building and Training - CB&T) olarak değiştirmiştir. En nihayetinde, 2018 yılında CB&T programı, AFBiH askeri eğitimlerinde kendi kendine sürdürülebilir olma hedefine ulaştığı için başarıyla sonuçlandırılmıştır. (EUFOR BiH, 2021).

EUFOR ALTHEA ne kadar Avrupa Birliği'nin görev gücü olsa da NATO (Berlin Plus) ile kararlaştırılan temelde NATO varlık ve yeteneklerine başvurularak yürütülmektedir (EUFOR BiH, 2021).

Bosna Hersek'in savaş sonrası dönemde en büyük destekçilerinden biri tüm Avrupa için güvenlik ve işbirliği açısından hala önemini koruyan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) olmuştur. Dayton, AGİT Bosna Hersek Misyonu'nu BH'de kalıcı barışın sağlanmasına yardımcı olacak, istikrarlı, güvenli ve demokratik bir devlet inşa etmekten sorumlu organlardan biri olarak kurmuştur. Misyonun temel sorumlulukları, sürdürülebilir demokratik kurumlar inşa etmek, iyi yönetim ve insan hakları ilkelerini güçlendirmek ve çok uluslu ve çok etnik gruptan oluşan demokratik bir toplumun gelişimini desteklemektir (Organisation for Security and co-operation in Europe[OSCE], ty).

AGİT, Bosna Hersek'te insan hakları, eğitim, hukukun üstünlüğü, seçimler, cinsiyet eşitliği, demokratik yönetim, güvenlik işbirliği, silahların kontrolü, insan ticaretini önleme, çatışma önlenmesi ve çözümü, terörle mücadele, çevrenin korunması, genç nüfus ve medya ve gelişimi alanında çalışmalar yürütmektedir (OSCE, ty).

AGİT'in BH Misyonu, ilgili eğitim yetkililerinin müfredatlarını Öğrenci Öğrenme Sonuçlarına ve müfredat geliştirmedeki çağdaş eğilimlere dayalı olarak BH Ortak Temel Müfredatı ile uyumlu hale getirmeleri için desteklemektedir. *“Tek çatı altında iki okul”* gibi uygulamalarla ve eğitimde bölünmeleri ve etnik ayrımcılığı pekiştiren içeriğin öğretilmesinin yanı sıra bu tür bölünmeleri teşvik eden okul ortamlarına karşı çalışır. Yerel yetkilileri de kapsayıcı ve ayrımcılığı reddeden eğitim ortamı oluşturma konusunda destekler (OSCE, ty).

Misyon, insan haklarını koruyan ve savaş suçları, nefret suçları, insan kaçakçılığı, terörle bağlantılı suçlar, yolsuzluk ve organize suçlar dahil olmak üzere ciddi suçları etkin bir şekilde soruşturma, kovuşturma ve hüküm verme kapasite ve taahhüdüne sahip, vatandaşlar tarafından kolayca erişilebilen bağımsız bir adalet sisteminin geliştirilmesini desteklemektedir (OSCE, ty).

Siyasi partilerle çalışarak Misyon, toplumda yeteri kadar temsil edilemeyen ve şiddete maruz kalan kadınlar için cinsiyet ayrımcılığını önleyici çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca Misyon, vatandaşlar ve kurumlar arası işbirliğini güçlendirip, yolsuzlukla mücadele ederek, kamu kuruluşlarını hesap verebilir ve şeffaf hale getirerek ve vatandaşların meselelere katılımını arttırarak demokratik yönetim reformunu hayata geçirmeye çalışmaktadır. Misyon buna ek olarak BH’de ifade özgürlüğüne yönelikhlalleri izler ve medya mensuplarının eğitiminde ve korunmasında rol alır (OSCE, ty).

2.2.2. Polis Kuvveti

Savaşın hemen ardından gelen süreçte polis etnik olarak bölünmüş bir kurumdur. Polis güçleri, milliyetçi partilerin siyasi gücünü koruma ve mültecilerin evlerine dönmesini engelleme işlevi gördü. 1996 yılında imzalanan Bonn-Petersberg Anlaşması, BH Federasyonu'ndaki polis teşkilatını yeniden yapılandırmaya başlamak için adımlar atmıştır (Bećirević vd, 2013: s. 44). Savaş sona erdiğinde, savaşan taraflardan savaş gazileri polis kuvvetlerine katılmış durumdaydılar ve üstelik iki tarafın polis kuvvetlerinde aşırı düşünceye sahip bazı durumlarda karşılıklı tacizi normal gören polis memuru sayısı bir hayli fazlaydı. BMGK’nin UNMIBH bünyesinde IPTF ve daha sonrasında EUPM gibi polis kuvvetlerine ihtiyaç duymasının sebebi de tam olarak budur. Bosna Hersek’te herşey gibi polis teşkilatlanması da DBA uyarınca karmaşık ve bölünmüş bir yapıdadır ve reform da bir o kadar zordur. BHF, SC ve Brcko’nun kendilerine ait içişleri bakanlıklarına bağlı polis teşkilatları vardır ve bir polisin diğer entite sınırları içine girmesi mümkün olmadığı için suçlu takibi ve tutuklama gibi işlemler sekteye uğramaktaydı. BMGK bunun önüne geçmek için tek ve siyasetin etkisi altında olmayan bir polis gücü için reform yapılmasını istemişse de Sırp Cumhuriyeti buna karşı çıkmıştır (Kamil, 2017: s. 191; Dobbins vd, 2013: s. 142-143).

BM, 2004'te misyonun sorumluluğunu AB'ye devrettikten sonra bile polis reformu kilit bir konu olarak kalmıştır. AB, Kasım 2003'teki Bosna'nın çok sayıdaki etnik polis gücünün aşırı pahalı ve verimsiz olduğu sonucuna varan fizibilite çalışmasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasına doğru ilerlemenin bir gereği olarak polis reformunda ısrar etmiştir (Dobbins vd, 2013: s. 142-143; Kamil, 2017: s. 191). Bu da meşhur polis reformu sürecini başlatmıştır.

Ayrıca Bosna Hersek devletinin kendi polis teşkilatı da bulunmaktadır. “Bilgi ve Koruma Ajansı” (BKA) adıyla kurulan kurum, uluslararası yasaların ve BH Ceza Kanunlarının uygulanmasına ilişkin bilgilerin toplanması ve işlenmesi ve ayrıca VIP'lerin, diplomatik ve konsolosluk misyonlarının ve Bosna-Hersek'in devlet kurumlarının korunması amacıyla, Bilgi ve Koruma Ajansı Yasası'nın kabul edilmesiyle 2002 yılında kurulmuştur. Haziran 2004'te, Devlet Soruşturma ve Koruma Kurumu Yasası'nın kabul edilmesinden sonra, BKA “Devlet Soruşturma ve Koruma Ajansı”na (State Investigation and Protection Agency - SIPA) dönüştürülmüş ve BH bölgesinin tamamında tam polis yetenek ve yetkilerine sahip ilk polis teşkilatı olmuştur (SIPA, ty).

SIPA, BH Mahkemesi'nin yetki alanına giren cezai suçların, özellikle organize suçlar, terörizm, savaş suçları, insan kaçakçılığı ve ticareti suçları, insanlığa ve uluslararası hukukta korunan değerlere karşı diğer suçlar, ciddi mali suçlar gibi suçların önlenmesi, tespiti ve soruşturulması faaliyetlerini yerine getiren, tehlike ve tehdit altındaki tanıkların korunması görevleri ve kanunda belirtilen, yetkisine giren diğer görevleri ifa eden, BH Güvenlik Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren bağımsız bir idari kuruluş olarak tanımlanabilir (SIPA, ty).

2.2.3. Bosna Hersek Ordusu

Dayton'da Bosna Hersek ülkesinin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumakla görevli silahlı kuvvetler, Dayton'un genel özelliği uyarınca bölünmüş durumdaydı. Ülkeyi savunmak için iki ayrı silahlı kuvvet oluşturulmuş ve hiç kuşkusuz böyle bir savunma yapısı, silahlı kuvvetlerin ülke üzerinde ekonomik bir yük haline gelmesine yol açmıştır. Bosna Hersek Silahlı Kuvvetleri, Bosna Ordusu, BHF Ordusu (VF) ve SC Ordusu'ndan (VRS) oluşmaktaydı ve ayrıca VF bir Boşnak (VF-B) ve Boşnak-Hırvat (VF-H) olmak üzere iki bileşene ayrılmıştı. Kuvvetlerin sivil kontrol altında olmasını sağlamak için her entitenin bir savunma bakanlığı bulunmaktaydı. Ayrıca, BH Cumhurbaşkanlığının üç üyesi, BH'deki AF Yüksek Komutanları sıfatına sahiptiler. DBA'nin amacı, iki gücün BH'nin ortak savunmasında birlikte çalışmasını sağlamaktı fakat bu çok meşakkatli ve zor bir süreç olacaktı (NATO, 2001).

Uluslararası baskı, orduların birleşme sürecine yardımcı olmuştur. 2003 yılında bir Savunma Reformu Komisyonu kurulmuş ve BH için tek bir savunma bakanlığı için gerekli olan ilk yasa kabul edilmiştir. BH Parlamenter Meclisi'nde bir Savunma ve Güvenlik Komitesi kurularak devlet düzeyinde parlamento denetimi oluşturulmuştur. Komisyonun çalışmaları temelinde, 2005 yılında BH Savunmasına İlişkin Beyaz Kitap yayımlanmış ve daha savunma mevzuatı ile ilgili kararlar kabul edilmiştir. 2004 yılında, SC Ordusu ile BHF Ordusu arasında ilk ortak toplu tatbikat gerçekleştirilmiştir. Nihayet Bosna Hersek Silahlı Kuvvetleri (AFBiH), savunma sistemi reformunun tamamlanması ve savunma alanındaki yetkilerinin entitelerden devlet düzeyine devredilmesinin ardından 1 Ocak 2006 tarihinde kurulmuştur. Ayrıca zorunlu askerlik 2006 yılında kaldırılmıştır (Stojarová, 2019: s. 74; Armed Forces of Bosnia and Herzegovina, ty).

AFBiH büyük bir askeri güç değildir ve 2018 rakamlarına göre, 10 binin üzerinde aktif görevli asker, 1000 sivil ve 5 bin yedek askere sahiptir. Silahlı kuvvetlerin bileşimi, 1991 nüfus sayımıyla bağlantılı kotalara dayanmaktadır.

Mevcut askeri yapı 3.000'den fazla Sırp, yaklaşık 5 bin Boşnak ve 2 binden fazla Hırvattan oluşmaktadır. Ayrıca silahlı kuvvetler kara, hava kuvvetleri ve hava savunma birimlerinden oluşur (Stojarová, 2019: s. 75).

Askeri yapı, operasyonel ve idari komutanlıklara bölünürken, tüm komuta yapıları çok etniklidir. Mono-etnik piyade taburları, her etnisitenin, birliklerin en az %10'unu oluşturması şartıyla, üç kurucu ulustan taburları içeren tugaylara dahil edilir (Stojarová, 2019: s. 75).

AFBiH'in yapısı şu şekildedir, SC Ordusu (VSC) ve BHF Ordusu (VF), Operasyonel Komutaya bağlıdır; Operasyonel Komuta, Müşterek Karargaha bağlıdır; Müşterek Karargah, BH Savunma Bakanlığı'na; BH Savunma Bakanlığı da Cumhurbaşkanlığına bağlıdır. Ayrıca SC Savunma Bakanlığı ve ona bağlı çalışan SC Genelkurmayı ve BHF Savunma Bakanlığı ve altında çalışan Müşterek Komuta, BH Savunma Bakanlığı ile koordineli çalışır ve idari komuta zincirini oluştururlar (Stojarová, 2019: s. 75).

2021 yılı AFBiH açısından çok önemli bir yıl olmuştur. Zira Cumhurbaşkanlığı Konseyi Sırp üyesi Milorad Dodik gerek bir önceki Yüksek Temsilci Valentin Inzko'nun görev süresinin bitmesine az bir süre kala "Srebrenitsa soykırımının inkarının cezalandırılmasına ilişkin yasayı" çıkarmasının Bosnalı Sırp'lar arasında yarattığı tepki ortamını kullanmak istemesi gerekse düşüşte olan popüleritesini ve partisinin belediye seçimlerindeki kötü performansını tersine çevirmek istemesi üzerine askeri, yüksek yargı ve vergi yönetiminden çekilme planlarının olduğunu ve AFBiH'ten ayrılarak kendi Sırp ordularını kuracağını belirtmiştir. Halihazırdaki Yüksek Temsilci Christian Schmidt, BM'ye sunduğu raporda bu hareketin ülkede ve bölgede istikrarsızlık, savaş ve Bosna Hersek'in bölünmesiyle sonuçlanabileceğini belirtmiştir. Bu tehlikeye karşı korkuları tırmandıran olay ise Ekim ayında Bosnalı Sırp polisinin Jahorina Dağı'nda yaptığı "terörle mücadele" tatbikatı olmuştur. Bu tatbikatı önemli yapan unsur ise Jahorina Dağı'nın savaş sırasında Bosnalı Sırp

kuvvelerinin Saraybosna'yı bombaladığı dağ olması ve bir mesaj veriliyor olma ihtimalidir (Kucuk, 2021a; Kucuk, 2021b; Sehercehajic ve Crnovrsanin, 2021).

2.3. EKONOMİK YAPI

Dayton Barış Anlaşması sonrası Bosna Hersek ekonomisine bakacak olursak göreceğimiz şey bir harabe olacaktır. Uzun ve sancılı bir savaş dönemi sonrası Bosna Hersek'te Dünya Bankası öncülüğünde ve çok sayıda uluslararası finans kuruluşu ve ülkenin sağladıkları hibe ve kredilerle Bosna Hersek altyapısı ve ekonomisi bir rehabilitasyon sürecine sokulmuştur. Uluslararası aktörler ve Bosna Hersek hükümeti ve aydınları, Dayton sonrası dönem için ekonomik politikayı belirlemişlerdir: Devletin elindeki teşebbüslerin özelleştirildiği, serbest piyasa ekonomisine uygun bir ekonomik yapı oluşturmak (Sobutay ve Akgün, 1998: s. 36; Karatay, 1997: s. 77).

Bosna Hersek ekonomisi, savaş sonrasında ABD ve diğer batılı güçlerin kontrolü altında ve yine bu güçlerin desteği ile “Yugoslav özyönetim sosyalizmi”nden özel mülkiyet, özel sektör, serbest piyasa ekonomisi, sermaye ve emek ilişkilerinin hakim olduğu kapitalist ekonomik düzene geçmiştir. Savaş ile meydana gelen altyapı tahribatını onarmak üzere yol, tren rayları, havalimanları, telefon ve elektrik hatlarını iyileştirme ve yeniden inşa çabalarını da 1996'dan beri OHR koordine etmiştir (Sancaktar, 2018: s. 220).

Yaklaşık 4 yıl süren savaşın Bosna Hersek'e verdiği zarar çok sarsıcı ve sert olmuştur, dönemin Bosna Hersek hükümetinin başbakanı Haris Muratović 16-17 Mart 1996 tarihinde düzenlenen bir konferansta, savaş sırasında 200 bin kişinin ölüp 50 bin kişinin malül kaldığını; sanayi kuruluşlarının %65'inin, meskenlerin %40'ının zarar gördüğünü ve altyapının tahrip edildiğini; 1995 yılı sonunda ülkede istihdam oranının %4'te sınırlı kalıp 700 bin işsize istihdam sağlamak için 16 milyar dolara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bu rakamların ne kadar vahim olduğunu BH ekonomisinin çok da parlak olmadığı 1991 yılı ekonomik verilerinde görebiliriz. Bu

verilerine göre BH genelinde istihdam edilen kişi sayısı 1,882,000 kişi, işsizlik oranı %30 ve işsiz sayısı 283 bin kişidir (Karatay, 1997: s. 86-87; Sobutay ve Akgün, 1998: s. 65-66).

Dönemin Bosna Hersek Maliye Bakanı Neven Tomić, savaşın 40-50 milyar dolarlık zarara yol açtığını belirtmiştir. Ayrıca dönemin AB Özel Temsilcisi ve Barış Uygulaması Sivil İşler Koordinatörü Carl Bildt, Bosna'da halkın %80 ila %90'ının insani yardımla yaşadığını ve savaş öncesi sanayi kapasitesinin ancak %5'inin işlediğini belirtmiştir. Dünya Bankası, IMF, EBRD, IMG, Avrupa Komisyonu, UNDP, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (United States Agency for International Development - USAID), BH'nin savaş sonrası yeniden inşası ve serbest piyasa ekonomisine geçişini sağlamak amacıyla Acil Yeniden Yapılanma ve İyileştirme Programı'nı hazırlayıp yürürlüğe koymuşlardır. Bu programa finansman sağlamak amacıyla 20-21 Aralık 1995 tarihleri arasında Dünya Bankası ve Avrupa Komisyonu tarafından Belçika'nın başkenti Brüksel'de düzenlenen 1'inci Donörler Toplantısı'nda BH'nin yeniden inşası için gerekli olan miktarın 20 milyar dolar olduğu belirlenmiş ve ilk aşama için 5,1 milyar dolarlık bir pakette karar kılınmıştır. Toplantının ikincisi Mayıs 1999'da düzenlenmiş ve yardım paketi toplamda 5,25 milyar dolar olmuştur (Sancaktar, 2018: s. 220; Karatay, 1997: s. 75-76).

Aralık 1995'te Brüksel'deki toplantıda belirlenen 5,1 milyar dolarlık paketin ilk ödemesi 1,8 milyar dolarlık bir meblağ ile 1996 yılında ödenmiştir. Uluslararası aktörler tarafından sağlanan kredi ve hibeler, elektrik, su, yol, hastane, okul gibi altyapı harcamaları için kullanılmış ve kısa sürede Bosna Hersek ekonomisinde olumlu gelişmeler görülmüştür: 1997 yılında sanayi üretimi 1996 yılına oranla %35 artmıştır, işsizlik oranı 1995'te %90'larda seyrederken 1996 yılına gelindiğinde %60'a gerilemiştir, 1995 yılında %100 olan enflasyon 1996 yılında %2,9'a gerilemişse de 1997 yılında %12,5'e tırmanmıştır (Sobutay ve Akgün, 1998: s. 36-37).

Bosna Hersek'in ekonomik olarak yeniden inşası sürecinde OHR'nin rolü çok büyüktür. OHR, BH'nin kapitalizme geçişinin tamamlanması ve neoliberal reformların uygulanmasında IMF, Dünya Bankası, EBRD, IMG ve Avrupa Komisyonu gibi uluslararası aktörlere ekonomik işlevlerini yerine getirmelerinde destek sağlamaktadır. OHR, eylemleri planlayıp tartışmak, BH devleti ve iki entiteye yapılan politika tavsiyelerinin yanı sıra ekonomik yeniden yapılanmanın siyasi ve ekonomik yönlerini koordine etmek için Ekonomi Görev Gücü'nü kurmuştur. Ayrıca OHR, Bosna'nın altyapısını yeniden inşa etmek için Dünya Bankası ve AB ile birlikte Sektörel Görev Güçleri'ni kurmuştur (Sancaktar, 2018; s. 221).

Bosna Hersek Parlamentosu, 1997 yılının başında verecekleri yardım için ülkede yapılması planlanan ekonomik reformların gerçekleştirilmesini şart koşan kredi veren ülkelerin de etkisiyle Haziran 1997'de "Hızlı Eylem Paketi"ni onaylamıştır (Sobutay ve Akgün, 1998: s. 38). 1997-1998 arası bağışçı yardımı, yıllık yaklaşık 1 milyar dolar civarında seyretmiştir. 1996-1998 yılları arasında reel GSYH yıllık ortalama %36 oranında artış göstermiş, orman ürünleri, tekstil yiyecek ve içecek sektörlerine yoğunlaşan sanayi üretimi neredeyse ikiye katlanmış, tarım sektörü toparlanmış ve özellikle buğday üretimi savaş öncesi dönem ortalamasının %80'ine yaklaşmıştır (International Monetary Fund[IMF], 2000).

BH'nin dış borcu 1995 yılında 3,4 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. BH'nin gündemi ekonomik toparlanma ve büyümeyi sağlarken dış borçlarından kurtulmak hiç olmazsa yapılandırmaktı. 1995 yılında IMF'e üye olan BH 50 milyon dolarlık borcunu kapatmak için kredi kullanmıştır. 1996 yılında BH ve Dünya Bankası, BH'nin 625 milyon dolarlık borcunu 30 yıllık vadeyle yapılandıran anlaşmayı imzalamıştır. Aralık 1997 yılında BH ve Londra Kulübü 394 milyon dolarlık bir yapılandırma anlaşmasına varılmıştır. Aynı yılın Haziran ayında düzenlenen toplantılarda bu tutarın 404 milyon dolar olmasında karar kılınmıştır. Söz konusu meblağın 147,8 milyon dolarlık kısmı 7 yıl geçtikten sonra başlatıp 20 yıllık sürede ödenecek geri kalan miktar ise kişi başına düşen milli gelir 2800 dolar seviyesine çıktığı zaman başlayacaktır. Ekim 1998 yılında BH ve Paris Kulübü

arasında 528 milyon dolar tutarında olan BH borçlarının yapılandırılması ve azaltılması için anlaşmaya varılmıştır (Sancaktar, 2018: s. 221; Sobutay ve Akgün, 1998: s. 38).

11 Ağustos 1997 tarihinde iki entitenin de onayı ile Konvertible Mark (KM), Bosna Hersek ortak para birimi olarak kabul edilmiştir, fakat ödemelerde kullanılmamıştır. Söz konusu para birimi KM, Bosna Hersek ulusal para birimi olmadan evvel ülkede dört para birimi kullanılmaktaydı. Bunlar para birimleri: Alman Markı (DM), Hırvatistan sınırında Kuna, Sırbistan sınır bölgesinde Dinar, ve KM. 1 KM=1 DM paritesinde gerçekleşirken ve taraflar arası kredi ve borç ödemeleri DM ile yürütülürken, ödeme sistemleri üç merkezden yürütülüyordu. Hem para birimi çokluğu hem de ödeme merkezi çokluğu ülkede para transferlerinde yavaşlık ve karmaşıklığı beraberinde getiriyordu (Jahović, 1999: s. 87-88; Sobutay ve Akgün, 1998: s. 76).

Özelleştirme, sosyalist ekonomiden liberal ekonomiye geçişin önemli yapıtaşlarından biri olmuştur. Bosna Hersek'te özelleştirme ilk başta çok sancılı bir süreç olmuştur bunun nedeni, BH'nin etnik olara bölünmüş yapısında gizlidir: yerinden edilenlerin yerlerine henüz dönmemiş olmaları, Hırvatların BHF'ye ve Hırvat ve Sırp'ların BH'ye sadakatlerinin tam olarak oturmamış olması, ve Boşnakların yeteri kadar sermaye sahibi olmadıklarından yakınmaları (Sobutay ve Akgün, 1998: s. 77-78). IMF ve batılı devletlerin baskıları ve istekleriyle özelleştirme 21. yüzyılın başlangıcından itibaren hız kazanmış ve 2009 yılına gelindiğinde işletmelerin %68,31'i özelleştirilmiştir. Özelleştirme sürecinden en karlı çıkan kesimler, savaş sırasında büyük miktarda kirli para kazanan kara borsacılar ve bürokratik-teknokratik yönetici eliti olmuştur (Sancaktar, 2018: s. 222).

Günümüzde Bosna Hersek nüfusu 3,5 milyondur. Şehir nüfusu %49,4 ile kırsal nüfusunun altında seyretmektedir. Ayrıca BH -0.38/1000 kişi ile göç veren bir ülkedir. 2020 verilerine göre çalışan nüfus 806.000 olarak ölçülmüştür. 2017 verilerine göre toplam işgücünün %18'i tarım ve hayvancılıkta, %30,4'ü sanayi ve

madencilikte, %51,7'si ise hizmet sektöründe istihdam edilmiştir. Ayrıca 2015 verilerine göre nüfusun %16,9'u fakirlik sınırının altında yaşamaktadır (Central Intelligence Agency[CIA], 2021). 2019 yılı Bosna Hersek GSYH'sı 20,1 milyar dolar, kişi başına düşen GSYH ise 13.425 dolardır. GSYH 2019 yılında %2,8 lik bir büyüme gerçekleştirmiştir ancak 2010 yılında pandeminin de etkisiyle %4,82lik bir daralma göstermiştir. 2017 yılı rakamlarına göre GSYH'nın %6,8'ini tarım ve hayvancılık, %28,9'unu sanayi ve %64,3'ünü ise hizmet sektörü oluşturmuştur. Tarım ve hayvancılık ürünleri arasında, darı, buğday, arpa, sebzeler, patates, elma, lahana, süt, et ve kümes hayvanlarını sayabiliriz. Sanayi ve madencilik ürünleri arasında ise, çelik, kömür, demir cevheri, kurşun, çinko, manganez, alüminyum, boksil, motorlu taşıt montajı, tekstil, türtün ürünleri, ahşap mobilyalar, cephanes, ev aletleri ve petrol rafinerisi sayılabilir (World Bank, 2021: s. 56-60; Central Intelligence Agency[CIA], 2021).

Kamu borcu 2020 yılında bir önceki yıla göre %4,6'lık artışla GSYH'nın %37,4'ünü kapsar hale gelmiştir. Dış borç GSYH'nın %73'ünü kapsamaktadır. İhracat ve ithalat dengesizliği nedeniyle BH ekonomisi bütçe açığı veren bir ekonomi hüviyetindedir. İthalat ihracatın neredeyse iki katını teşkil eder. Doğrudan dış yatırım 2018'de GSYH'nın %3'ünü teşkil ederken pandeminin de etkisiyle 2020 yılında %1,9'a gerilemiştir (World Bank, 2021: s. 56-60).

2.4. YARGI TEŞKİLATI

Esasında Bosna Hersek yargı sistemi eski Yugoslavya yargı sistemine dayanmaktadır ve ne kadar sosyalist, totaliter ve otoriter olarak tanımlansa da Yugoslavya yargı sistemi kıta Avrupa'sı yargı sisteminin bir parçası idi, bu nedenle BH yargı sistemi eğer BH, entitelere bölünmemiş bir ülke olsa herhangi bir kıta Avrupa'sı ülkesi yargı sisteminden farklı olmayacaktı. Bununla beraber, Berlin Kongresi (1878) sonrası Avusturya Macaristan tarafından ilhakı (1908) ile Bosna Hersek, Avusturya'nın Genel Medeni Kanunu'ndan (*Allgemeine Bürgerliches Gesetzbuch*) etkilenmiştir (Bonifati, 2017). Bosna Hersek'te yargı erki, devlet ve

entite düzeyinde çok karmaşık bir yapıda çalışmaktadır. Devlet düzeyinde yargı iki yapıyı içerir: Anayasa Mahkemesi ve Bosna Hersek Devlet Mahkemesi (Ekinci, 2014: s. 27).

Anayasa Mahkemesi, Bosna Hersek ülkesindeki en üst yargı merciidir, özerk ve BH'nin diğer bütün yapılarından bağımsızdır (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 8).

Anayasa Mahkemesi, entiteler arasında, entite/entiteler ile Bosna Hersek devleti arasında ve BH kurumları arasında ortaya çıkan ihtilafları çözüme kavuşturur. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, herhangi bir BH mahkemesinin havale ettiği yasaların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve temel hak ve özgürlüklere uyumlu olup olmadığı konularında da yargı yetkisine sahiptir dokuz üyeden oluşan mahkemenin dört üyesi BHF Temsilciler Meclisi, ikisi SC Milli Meclisi ve kalan üç üye ise BH Cumhurbaşkanlığı Konseyi ile istişarelerin ardından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından BH ülkesi ve komşu ülkelerin dışından atanır. Üyeler beş yıllığına seçilir ve 70 yaşına kadar görev yapabilirler. Anayasa Mahkemesi kararları oy çokluğu ile alınır, kesin ve bağlayıcıdır (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article VI, 1, a, b, c, 2, b, 3, a, c, 4). Büyük daire ve daireler halinde çalışır, büyük dairede beş yargıç çalışırken dairelerde üç yargıç çalışır (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 8).

Anayasa Mahkemesi, bir entitenin komşu bir devletle özel bir paralel ilişki kurma kararının, BH'nin egemenliği ve toprak bütünlüğü ile ilgili hükümler de dahil olmak üzere, BH Anayasası ile tutarlı olup olmadığı ve bir entitenin anayasasının veya herhangi bir yasasının bir hükmünün BH Anayasası ile uyumlu olup olmadığını inceler. Mahkemede görüşülmek üzere uyuşmazlıklar, yalnızca Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi, BH Başbakanı, Parlamenter Meclisi'nin herhangi bir meclisinin başkanı veya başkan yardımcısı tarafından, Parlamenter Meclisi'nin herhangi bir meclisinin üyelerinin dörtte biri tarafından veya bir entitenin yasama organının her

iki odasının dörtte biri tarafından Mahkemeye havale edilebilir (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 8-9).

Bosna Hersek Devlet Mahkemesi, BH topraklarında devletin yetkilerinin etkin bir şekilde kullanılmasını ve insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesini sağlamak dolayısıyla merkezi hükümet ve hükümete bağlı kurumların uygulamalarından doğan davalara bakmak amacıyla OHR'nin 2000 yılında çıkardığı kanunla kurulmuştur (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 9; Ekinci, 2014: s. 27).

BH Devlet Mahkemesi, bir genel kurul ve üç daireden oluşur. Genel kurul, Mahkemenin tüm yargıçlarından oluşur ve kararlarını basit çoğunlukla alır. Ayrıca Mahkemenin bir de mahkemeyi temsil görevi bulunan başkanı vardır. BH Mahkemesinin, yargı yetkisini kullanan üç bölümü vardır: Ceza Dairesi, İdari Daire ve Temyiz Dairesi. Zorluklarına bağlı olarak, davalar ya üç yargıçtan oluşan panellerde ya da bireysel yargıçlar tarafından ele alınır. Ceza Dairesi ve Temyiz Dairesi'nin her biri üç bölümden oluşur. Her ikisinin de en az on yargıcı var. İdari Bölüm, bir panel ve en az beş yargıçtan oluşur. Ceza Dairesi'nin üç bölümü şu şekildedir:

- Bölüm I: Savaş suçları.
- Bölüm II: Organize suçlar, ekonomik suçlar ve yolsuzluk.
- Bölüm III: Genel suçlar (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 10).

İdari Daire, idari uyuşmazlıklar ve sivil davalara bakar. Temyiz Dairesi, Mahkemenin diğer iki bölümünün ve seçim makamlarının kararlarına karşı yapılan itirazlara karar verir. Üç bölümü şu şekildedir:

- Bölüm I: Ceza Dairesi'nin I. Bölümüne karşı olan itirazları inceler.
- Bölüm II: Ceza Dairesi'nin II. Bölümüne karşı olan itirazları inceler.

- Bölüm III: Ceza Dairesi'nin III. Bölümünün kararlarına, İdari Bölümün kararlarına karşı yapılan temyiz başvuruları ve seçimle ilgili konularda yapılan temyiz başvuruları inceler (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 11).

Bosna Hersek Savcılığı, devlet düzeyindeki tek savcılıktır. Bu savcılık aşağıdaki konularda yetkilidir:

- BH Mahkemesinin yetkili olduğu cezai suçlar için soruşturma yürütmek.
- Failleri BH Mahkemesi'nde yargılamak.
- BH ve diğer ülkelerdeki mahkemeler veya makamlar veya uluslararası mahkemeler veya mahkemeler tarafından aranan kişilerin iadesi veya teslimi talepleri de dahil olmak üzere cezai konularda uluslararası adli yardım taleplerini almak (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 12).

2005 yılında HSYK'nın kurulması Bosna'daki yargı sistemi için çok önemli bir gelişmedir. Yargı erkinin bağımsızlığını, tarafsızlığını ve profesyonelliğini sağlamak için tasarlanmış bağımsız ve özerk bir organdır. Hakim ve savcılar arasından atanan on bir ve Bakanlar Kurulu, Parlamenter Meclisi ve entitelerden birer baro tarafından atanan dört meslekten olmayan üye olmak üzere on beş üyeden oluşur. Kurul, her düzeydeki hakim ve savcılarının seçiminden ve kariyerlerinin ilerleyişinden sorumludur, hakimlerin işlevlerine uymama sorunları hakkında karar verir ve mahkemelere ve savcılığa sürekli ve yeterli finansman sağlar (Bonifati, 2017: s. 6).

Yargı bağımsızlığını korumak için, yargıçların atanması ve görevden alınması ve kariyerlerinde ilerleme HSYK'nın elinde merkezileştirilmiştir ve Bosna Hersek Mahkemesi ile Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti'ndeki mahkemelerin yargıçlarına ömür boyu görev verilmesi esası getirilmiştir. Kuvvetler ayrılığını garanti altına alacak bir diğer önemli unsur da önemli mali bağımsızlıktır. HSYK, daha sonra

Parlamento tarafından kabul edilmesi gereken yıllık bütçesi için devlet düzeyindeki Adalet Bakanlığı'na başvurur. (Bonifati, 2017: s. 7)

Bosna Hersek Federasyonu'nda yargı sistemi belediye mahkemeleri, kanton mahkemeleri, bir Anayasa Mahkemesi ve bir Yüksek Mahkeme şeklinde yapılandırılmıştır. Ayrıca İnsan Hakları Mahkemesi, BHF Anayasası'nda belirtilmesine rağmen hiç kurulmamıştır (Bonifati, 2017: s. 5; European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 14).

BHF Anayasa Mahkemesi, BHF Anayasası ve BHF Anayasa Mahkemesi Önünde Yargılama İşlemleri Hakkında Kanun ile ilgili meselelerde yetkilendirilmiştir. Dokuz üyeden oluşan BHF Anayasa Mahkemesi'nin birincil işlevi, BHF'nin organları (federasyon hükümeti, kantonlar, belediyeler ve şehirler) arasındaki anlaşmazlıkları çözmektir:

- Anayasa Mahkemesi, BHF yasa ve yönetmelikleri ile Kanton yasalarının anayasal denetimini yürütme yetkisine sahiptir.
- Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme veya bir Kanton Mahkemesi tarafından sunulan ve mahkeme önünde devam eden yargılamalar sırasında ortaya çıkan anayasal sorunlar hakkında karar verir (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 14).

Yüksek Mahkeme, Anayasa Mahkemesi'nin yargı yetkisi dahilindekiler dışındaki diğer konularda, Anayasa, BHF'nin yasaları veya düzenlemeleri ve kanton mahkemelerinden yapılan temyiz başvuruları da dahil olmak üzere, BHF'deki en yüksek temyiz mahkemesidir (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 14). Yüksek Mahkeme en yüksek merci iken, Federasyon Anayasa Mahkemesi bir yargı erki olarak sayılmamakta, kanunlar ve diğer yargısal konularda soyut normatif denetim organı olarak anılmaktadır (Bonifati, 2017: s. 5).

10 kantonun her birinin bir kanton mahkemesi vardır. 10 kanton mahkemesi kendi kantonlarında yargı yetkisine sahiptir. Kanton mahkemeleri, kanton içindeki belediye mahkemelerinin kararlarına karşı temyiz, bu mahkemelerin yetkisine girmeyen ve kanunun öngördüğü konularda asli yargı yetkisine sahiptir (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 15-16).

Belediye mahkemeleri kanton hükümetleri tarafından kurulur ve finanse edilir. 32 belediye mahkemesi, BHF'deki temel yargı düzeyini oluşturuyor. Her belediye mahkemesi, bir kanton içindeki bir veya daha fazla belediyenin bölgesi için yargı yetkisine sahiptir. Ancak ticari davalar sadece kanton merkezlerinde bulunan belediye mahkemelerinde görülür. Belediye mahkemeleri, kanton anayasası veya BHF veya Kanton'un herhangi bir kanunu tarafından genişletilmiş orijinal yargı yetkisinin başka bir mahkemeye verildiği durumlar dışında, tüm hukuki ve cezai konularda orijinal yargı yetkisine sahiptir. BHF'nin belediye mahkemelerinin karara bağladığı durumlar şöyledir: 10 yıla kadar hapis cezası olan suçlar, sivil anlaşmazlıklar, dava dışı prosedür, icra işlemleri, tapu sicil prosedürleri, tüzel kişilerin mahkeme siciline kayıt prosedürleri, BH'deki mahkemelere yardım ve uluslararası hukuki yardım sağlanması, diğer özel işlemler; bazıları da ticari davalara bakarlar (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 16). Belediye Mahkemeleri bir veya daha fazla belediye üzerinde yargı yetkisine sahipse, Kanton Mahkemelerinin yetkileri kanton sınırlarına tekabül eder (Bonifati, 2017: s. 5).

BHF Savcılığı Yasası, BHF Savcılığı'nın kurulmasını düzenlemiştir. Ayrıca, 10 kantonun her birinin BHF Savcılıklarına ilişkin kanunu, kanton düzeyinde 10 adet savcılık kurulmasını düzenlemiştir, BHF'deki her bir Savcılık için bir Kurallar Kitabı kabul edilmiştir. BHF Savcılığı, BHF Yüksek Mahkemesi önündeki davalarda görev yaparken, kanton savcılıkları kuruldukları Kanton mahkemeleri (o kantonun belediye ve kanton mahkemesi dahil) önünde hareket eder (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 16-17).

Sırp Cumhuriyeti yargı sisteminde Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Bölge Mahkemeleri, Yüksek Ticaret Mahkemesi, Bölge Ticaret Mahkemeleri ve temel mahkemeler bulunur (Ekinci, 2014: s. 28).

SC Anayasa Mahkemesi, yasaların, diğer düzenlemelerin ve genel düzenlemelerin Anayasa'ya uygunluğu, yasaların, diğer tüzüklerin ve Ulusal Meclisin kararnamelerinin Anayasa'nın kurucu halkların hayati çıkarlarının korunmasına ilişkin hükümlerine uygunluğu, yönetmeliklerin ve genel düzenlemelerin kanuna uygunluğu, yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki yetki çatışması, Cumhuriyet, şehir ve belediye kurumları arasındaki yetki çatışmaları, siyasi örgütlerin programlarının, tüzüklerinin ve diğer genel kararnamelerinin Anayasa ve yasalara uygunluğunu denetler. Herkes hatta Anayasa Mahkemesi'nin kendisi bile *“anayasaya ve kanuna uygunluğunun değerlendirilmesi için yargılamanın başlatılması için inisiyatif verebilir”* (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 17). Anayasa Mahkemesi, yedi üyeden oluşur, yargıçlar sekiz yıllık süre için seçilir ve tekrar seçilemezler (Constitution of Republika Srpska, Chapter IX, 116).

SC Yüksek Mahkemesi, SC toprakları üzerindeki en üst temyiz merciidir. Yasaların tektipleştirilmesi için çalışır. Bölge mahkemeleri ve ticaret mahkemeleri tarafından verilen kararlara - Bölge mahkemeleri tarafından verilen ilk derece ceza kararlarına karşı temyiz başvuruları. BH'deki savaş suçu davalarına karşı temyiz davaları- karşı olağan kanun yollarına karar verir. Yargı pratiğinin güncel konularını inceler, yargıçların, uzman yardımcılarının ve kıdemli uzman yardımcılarının mesleki eğitim ihtiyaçlarını ve kanunla belirtilen diğer faaliyetleri analiz eder. İdari uyuşmazlıklarda olağan bir kanun yolu olarak temyize izin verilmediği için, idari uyuşmazlıklarda bölge mahkemelerinin kararlarına karşı özel kanun yolları belirler, Yüksek Ticaret Mahkemesi üzerinde üçüncül yargı yetkisi bulunur (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 19).

Bölge Mahkemeleri beş adettir, 10 yıldan fazla hapis cezası veya uzun süreli hapis cezası ile cezalandırılan suçlar, tüm idari anlaşmazlıklar, BH'de savaş suç davalarına bakar ve Banja Luka'daki Bölge Mahkemesi, SC Ceza Kanunu'nun 383(a) maddesi uyarınca organize suçların cezai suçları ve ekonomiye, ödeme sistemine ve resmi göreve karşı en ağır suç biçimlerine karşı münhasır yargı yetkisine sahiptir. Temyiz yetkisine de sahip Bölge Mahkemeleri, temel mahkemeler tarafından verilen hukuk, ceza ve basit suç kararlarına karşı temyiz; ihtilaf, icra, ihtilaf dışı ve hafif suç davalarında ilk derece kararlarına karşı temyiz davalarına bakar (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 19-20).

Temel Mahkemeler 19 adettir, bir veya daha fazla belediyenin toprakları için bölgesel yargı yetkisine sahiptirler. Ancak bazı durumlarda, Banja Luka Bölge Mahkemesi tüm SC toprakları üzerinde bölgesel yargı yetkisine sahiptir. SC'deki Mahkemelerin sayısını 19'dan 25'e çıkaran bir yasa taslağı şu anda hazırlanmakta. Temel Mahkemeler, para cezası veya 10 yıla kadar hapis cezası olan suçlar, özel bir yasanın temel bir mahkemenin yargı yetkisini sağladığı cezai suçlar, hukuk davaları, tüm sivil anlaşmazlıklar, dava dışı prosedürler, küçük suç vakaları, küçük suç davalarının yeniden açılması taleplerine bakarlar. İcra prosedürlerini yürütmek, güvenlik önlemlerine karar vermek, uluslararası adli yardım faaliyetlerini yürütmek, vatandaş derneklerinin kayıt faaliyetlerini yürütmek gibi görevleri de icra ederler (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 20).

Bölge Ticaret Mahkemeleri dört adettir ve her bölgenin Bölge Mahkemesince kurulmuşlardır ve toplamda 32 yargıç çalışır. Bölge Ticaret Mahkemeleri, mal ve hizmetlere ilişkin hukuki işlemlerden doğan hak ve yükümlülüklerle ilişkin hukuk ve dava dışı işlemler (ticari uyuşmazlıklar), telif haklarından, ilgili haklardan ve sınai mülkiyet haklarından kaynaklanan anlaşmazlıklar, kanunla düzenlenen tüzel kişilerin veya bireysel girişimcilerin iflas ve tasfiye işlemleri ve tescil işlemleri, kanunla düzenlenen diğer faaliyetleri yerine getirirler (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 21).

Yüksek Ticaret Mahkemesi, 2008 yılında kurulmuş yedi yargıçlı bir kurumdur. Bölge Ticaret Mahkemelerince verilen kararların temyizine bakar. Bölge Ticaret Mahkemeleri'nin yetki çatışmaları ve yetki devri ve bölge ticaret mahkemelerinin yargı yetkisi dahilindeki yasaların tek tip uygulanması için yasal pozisyonları belirler (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 20-21). Hakimlerin ve savcılarının atamalarından ve yargı bağımsızlığının gözetilmesinden özerk bir kurum olan HSYK sorumludur (Ekinci, 2014: s. 28)

Sırp Cumhuriyeti mahkemeleri de aynen BHF'deki gibi bir yapıya ve usule sahiptir, fakat SC'de kantonal bir yapı olmaması nedeniyle BHF'den farklılaşır. Devlet düzeyindeki yasalar ile SC yasaları arasında uyumlaştırma dikkate alınır, ancak bu yasalar arası çatışma veya örtüşme durumları arasında bir hiyerarşi yoktur. SC'deki mahkemeler münhasıran SC yasalarını uygulurlar. Ancak, ceza hukuku alanındaki bazı kanun ihtilafları ve yetki ihtilafları BH Devlet Mahkemesi'nin yetkisi dahilindedir (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 17).

Brcko Özerk Bölgesi'nin kendi yargı sistemi vardır. Bununla birlikte, Brcko'nun entitelerle güçlü anayasal ve yasal bağları vardır. Temyiz Mahkemesi ve temel mahkemeler Brcko'nun yargı teşkilatını oluşturur. Brcko topraklarında bölgesel yargı yetkisine sahip bir Temyiz Mahkemesi vardır. Temel mahkemeler arasındaki yetki çatışmaları, farklı bölgelerin topraklarından anlaşmazlıklar, bölgesel yargı yetkisinin bir mahkemeden diğerine devredilmesi meselelere bakmaktadır ve Temel Mahkeme tarafından verilen kararlara karşı olağan kanun yolları ve olağanüstü kanun yollarına hükmetme yetkisi vardır (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 22-23).

Brcko Özerk Bölgesi Temel Mahkemesi, tüm Brcko Bölgesi üzerinde bölgesel yargı yetkisine sahiptir. Tüm ceza davaları, 10 yıla kadar hapis cezası öngörölmüş

ilk derece ceza davaları, tüm idari davalar, sivil anlaşmazlıklar, dava dışı prosedürler, basit suç vakaları, icra işlemleri, tapu sicil prosedürleri, tüzel kişilerin mahkeme siciline kayıt prosedürleri, BH'deki mahkemelere yardım ve uluslararası hukuki yardım sağlanması gibi meseleler Brcko Özerk Bölgesi Temel Mahkemesi yargı yetkisi alanına girer (European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission, 2011: s. 23).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BOSNA HERSEK’TE DEVLET İNŞASINDA AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ROLÜ

3.1. BOSNA HERSEK – AB İLİŞKİLERİ

Bosna Hersek ve Avrupa Birliği, 20 yılı aşkın süredir sıkı ekonomik, ticari, siyasi ve kültürel ilişkiler kurmaktadır. 1995 yılında Bosna Savaşı’nın sona ermesiyle AB dikkatini genel anlamda Batı Balkanlar bölgesine çevirmiştir, Bosna Hersek’te bu ilginin bir parçası olmuştur. Bosna Savaşı’nın sona ermesinden kısa bir süre sonra başladığı girişimlerle o günden bu yana AB, Birliğin Batı Balkanlar'daki siyasi bir aktör olarak rolünü güçlendirmeyi amaçlayan bir dizi proje başlatmıştır.

Bu yönde gerçekleşen ilk girişim, Royaumont Süreci çerçevesinde Aralık 1995’de AB başkanlığı sırasında Fransa’dan gelmiştir. Royaumont Süreci, AB’nin Batı Balkanlar’a yönelik ilk bölgesel stratejisi olması nedeniyle önemlidir (Brljavac, 2011: s. 96). Dayton Barış Anlaşması’nın uygulanması olan girişim, insan hakları, kültür ve sivil toplum gibi bölgesel projelere yoğunlaşmıştır. Ayrıca Nisan 1997’de Avrupa Genel İşler Konseyi, bölgesel işbirliği, piyasa ekonomisi reformları, azınlıkların korunması, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi AB’nin temelini oluşturduğu kabul edilen konuları içeren “Bölgesel Yaklaşım” benimsemiş ve Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti (günümüzde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti), Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (günümüzde Sırbistan ve Karadağ olan iki ülkenin o dönem oluşturdukları devlet), Bosna Hersek, Hırvatistan ve Arnavutluk ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi için ekonomik ve siyasi koşullar oluşturmuştur. Bölgesel Yaklaşım, Batı Balkanlar grubunun sınırlarını belirlemesi, 1993 Kopenhag Kriterleri ile bağlantılı bir “koşulluluk rejimi” vurgusu yapması ve bölgesel işbirliğini Avrupa kurum ve süreçlerine dahil edilmenin bir ön koşulu olarak koyması nedeniyle çok önemlidir (Babuna, 2014: s. 3-4).

1997 yılında başlayan PHARE ve OBNOVA insani yardım programları aracılığıyla AB, söz konusu girişimler kapsamındaki ekonomik yardımı, alıcıların insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne saygı duyması şartıyla sağlamıştır. Buradan hareketle AB, siyasi ve ekonomik koşulluluk rejimini bölgede uygulamaya koymuştur (Brljavac, 2011: s. 96). Fakat PHARE yardımı alan BH, Ticaret ve İşbirliği Antlaşmasını imzalamamıştır. Bununla beraber, 1992-2002 yılları arasında BH'nin AB kaynaklarından aldığı yardım miktarı, 2,16 milyar Euro'yu bulmuştur (Numanovic, 2011: s. 81, 84).

Haziran 1998'de başlıca sorumluluk alanı, yargı, eğitim, medya, yönetim ve ekonomi alanlarında teknik ve uzman tavsiyesi sağlamak olan AB-BH Danışma Görev Gücü kuruldu. Aynı yıl iki taraf yetkilileri AB ve BH Arasında Özel İlişkiler Deklerasyonu'nu imzalamışlardır (Brljavac, 2011: s. 97).

1999 yılında Kosova Savaşı'nın da bitimiyle beraber İstikrar Pakti olarak bilinen “Güneydoğu Avrupa İçin İstikrar Pakti” (Stability Pact for South Eastern Europe) kurulmuştur. Benzer bir yaklaşımla AB, “İstikrar ve Ortaklık Süreci”ni (Stabilization and Association Process - SAP) başlatmış, Orta ve Doğu Avrupa genelinde Balkanlar bölgesinin de Avrupa'ya entegrasyonunu hedef olarak belirlemiştir. Buna yönelik olarak da Slovenya 2004 yılında, Bulgaristan ve Romanya 2007 yılında ve son olarak da Hırvatistan 2013 yılında tam üye olarak AB'ye dahil olmuşlardır (Babuna, 2014: s. 4-5).

AB'nin önemli rol oynadığı İstikrar Pakti, AGİT'in öncülü olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı tarafından Balkanlarda ortaya çıkan acil istikrar ihtiyacına bir cevap olarak modellenmiş Saraybosna'da imzalanmıştır, demokratikleşme ve insan hakları alanına odaklanan Çalışma Grubu 1, ekonomik yeniden yapılanma ve ticaret geliştirme, yatırım ve altyapı inşası alanında yoğunlaşan Çalışma Grubu 2 ve güvenlik meselelerine yoğunlaşan Çalışma Grubu

3'ten oluşmuştur. İstikrar Paketi yerini 2008 yılında “Güneydoğu Avrupa İçin İstikrar Süreci” (Southeast European Cooperation Process) ile bağlantılı “Bölgesel İşbirliği Konseyi”ne (Regional Cooperation Council) bırakmıştır (Babuna, 2014: s. 5). 10 Haziran 1999 yılında Almanya'nın Köln şehrinde kabul edilen ve Saraybosna Zirvesi'nde 40'dan fazla ülkenin katılımıyla imzalanan İstikrar Paketi AB özelinde Batı'nın, Batı Balkanlar bölgesine yönelik yaklaşımının pasiflikten aktifliğe geçtiği ve uzun vadeli bir perspektif haline geldiğini göstermekte ve daha önemlisi bölge ülkelerinin AB'ye entegrasyonunu hazırlayan bir süreçtir (Brljavac, 2011: s. 96-97).

AB'nin Batı Balkanlar bölgesine yönelik tutumunun değiştiğinin kanıtı ve yeni tutumun en belirgin göstergesi yukarıda da belirttiğimiz SAP'tır. SAP, “*AB'nin Batı Balkanlar'a yönelik nihai AB üyeliği vadeden politikası*” olarak ortaya çıkmıştır. Bu politika uyarınca AB, belirlenen ülkeleri, bölgenin istikrara kavuşması ve serbest ticaret alanı oluşturmak amacı ile ilerici bir ortaklığa katmayı hedeflemiştir (EC, ty).

1999 yılında başlatılan SAP'ın asli amacı, Avrupa değerlerine ve yapılarına dayanan önemli yerel reformlar yoluyla bölge ülkelerinin demokratik geçişini sağlamaktır. Haziran 2000'de Avrupa Konseyi'nin Feira Zirvesi'nde üye devletler, BH dahil tüm SAP ülkelerinin gelecekteki AB üyeliği için potansiyel adaylar olduğu konusunda anlaşmışlardır (Brljavac, 2011: s. 97).

Batı Balkanlar bölgesinde istikrar ve kalkınma sağlamak amacıyla kurulan ve AB dışında uluslararası toplumun da girişimi olan İstikrar Paketi'na saf AB katkısı diyebileceğimiz SAP, altı temel elementten oluşmaktaydı:

- Bölge ile ve bölge içi ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi.
- Ekonomik ve mali yardımın geliştirilmesi ve kısmen yeniden yönlendirilmesi.
- Demokratikleşme, sivil toplum, kurum inşası ve eğitim için yardım.
- Adalet ve içişlerinde işbirliği.
- Bölgesel düzeyde de dahil olmak üzere siyasi diyalogun geliştirilmesi.

- Yeni İstikrar ve Ortaklık Anlaşmalarının (SAA) imzalanması (Babuna, 2014: s. 5).

Şu da bir gerçektir ki SAA'ların imzalanması, diğer elementlerin gerçekleşmesinin sağlayıcısı ve vaat edilen nihai son olan AB üyeliğine giden yolun da bir ön koşulunu teşkil edecektir (Babuna, 2014: s. 6). SAP kapsamında AB, Batı Balkanlar bölgesi ülkelerinin ayrı ayrı belli başlı gereklilikleri yerine getirmesi karşılığında her ülkeyle iki taraflı ilişkilerini kurma ve bu ülkelere ayrı ayrı finansal paketlerle yardım etme yolunu benimsemiştir. Bir ülkenin SAA imzalaması, AB tarafından belirlenen koşulların yerine getirildiği ve bu ülkenin belirlenmiş hedeflere ulaşarak dikkate değer bir yol kat ettiği anlamına gelmektedir.

8 Mart 2000'de AB Komiseri Chris Patten, BH için SAP çerçevesine girişin ilk adımını teşkil eden "Yol Haritası"nı açıklamıştır (EC, 2007). AB'nin koşulluluk rejimini göz önüne seren Yol Haritası, *"SAA üzerine müzakerelerin açılmasına ilişkin fizibilite çalışmasına hazırlanmak için BH tarafından atılması gereken"* ilk 18 adımı belirlemektedir (Blagovcanin, 2016: s. 32).

Yol Haritası'nda BH tarafından atılması gereken adımlar siyasi adımlar, ekonomik adımlar ve demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü alanındaki adımlar olarak üç kategoriye ayrılmıştır. Siyasi adımlar:

- Bir seçim yasası kabul edilmeli ve seçim finansmanı sağlanmalı.
- Bir kamu hizmeti yasası kabul edilmeli.
- Cumhurbaşkanlığı'nda daimî bir sekreteryaya oluşturulmalı. Başbakanlığa karar verilmeli ve gerekli yasal değişiklik ve prosedürleri kabul edilmeli.
- Parlamenter Meclisi için yeni kural ve prosedürler kabul edilmeli.
- Tek bir pasaport kabul edilmeli.
- Devlet Sınır Hizmeti yasası uygulanmalı ve finansman sağlanmalı.
- BH Anayasa Mahkemesi için yeterli fon ayrılmalı (European Stability Initiative, ty).

Ekonomik adımlar:

- Ödeme büroları kaldırılmalı.
- Devlet hazinesi kurulmalı.
- Entiteler arasındaki tüm ticaret engelleri kaldırılmalı.
- Tek bir BH Ulusal Standartlar Enstitüsü'nün kurulmalı.
- Rekabet ve Tüketicinin Korunması Kanunu kabul edilmeli.
- Doğrudan yabancı yatırım mevzuatı uygulanmalı ve iade mevzuatı kabul edilmeli (European Stability Initiative, ty).

Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü alanındaki adımlar:

- Mülkiyet yasaları uygulanmalı.
- Sürdürülebilir getiriler için koşullar yaratmak üzere her düzeyde daha güçlü katılım sağlanmalı.
- İnsan hakları kurumlarının kararlarını uygulanmalı ve yeterli finansman sağlanmalı.
- BHF'deki adli ve savcılık hizmetlerine ilişkin yasalar ve SC'deki mahkeme ve adli hizmetlere ilişkin yasalar onaylanmalı ve uygulanmalı.
- Devlet ve entite düzeyinde kamu hizmeti yayıncılığının uygulanmasında OHR ile işbirliği yapılmalı (European Stability Initiative, ty).

Burada bir parantez açacak olursak, DBA'nın imzalanmasından dört yıl sonra bile 487.300'ü BHF'de, 343.500'ü SC de olmak üzere 830.800 kişi ve 324.100 kişi başka ülkelerde yerinden edilmiş durumdaydı (United Nations High Commissioner for Refugees[UNHCR], 1999). Yani BH'nin Yol Haritası'nın üçüncü basamağını gerçekleştirmesi için yerinden edilmiş kişiler sorunu büyük bir efor gerektirmekteydi.

Zagreb Zirvesi'ni takiben Avrupa Konseyi (Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, ty), temel amacı SAP'a aktif katılımı Güneydoğu Avrupa ülkelerine destek sağlamak olan, İmar, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Yardımı'nı (Community Assistance for Reconstruction, Development and

Stabilization – CARDS) Avrupa Birliği tarafından Aralık 2000'de kabul etmiştir (Government of Republic of Croatia, ty). Ayrıca Bosna için bir AB teknik yardım programı oluşturulmuş ve 2001'de Avrupa Komisyonu, 2002-2006 dönemini kapsayan ve AB yardımı için bir çerçeve sağlayan Bosna için bir “Ülke Stratejisi” kabul etmiştir (Chandler, 2006: s. 29)

CARDS yardımı, kurum inşası ve yatırımlar için kullanılmak için oluşturulan hibelerdir diyebiliriz. Fonların doğrudan kullanıcıları, her düzeydeki devlet kurumları, kamu ve karma kuruluşlar, tüzel kişilere yardım sağlayan kuruluşlar, kooperatifler, dernekler, vakıflar ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Fonlar, ortak finansman projeleri için de kullanılabilir (Government of Republic of Croatia, ty).

AB, CARDS programı çerçevesinde, 2000-2006 yılları arasında kullanılmak üzere 4,65 milyar Euro ayırmış bu parayı her ülkenin performansına göre paylaşmıştır (Numanovic, 2011: s. 83; EC Zagreb Summit Final Declaration, 2000). 2001 yılında, CARDS Programı kapsamında Bosna'nın İstikrar ve Ortaklık Sürecine katılımını destekleyen 240 milyon euro'dan fazla yardım taahhüt edilmiştir. AB ayrıca, önerilen ekonomik ve siyasi reformlar karşılığında makro-ekonomik desteğin verilmesinde koşulluluğu giderek daha fazla devreye sokmuştur (Chandler, 2006: s. 29). CARDS programı, 2007 yılında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) adıyla yeni dönemin koşullarına göre güncellenmiştir (EC, ty).

24 Kasım 2000 tarihli Zagreb Zirvesi, SAP kapsamında yukarıda bahsettiğimiz hususların yazıya dökülmüş kanıtını bize sunmuştur. Zagreb Zirvesi Final Deklarasyonu'nda AB, söz konusu beş ülke olan Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti arasında siyasi diyalog, bölgesel serbest ticaret alanı ve adalet ve içişleri alanında yakın işbirliği, suçla mücadele ve özellikle de barışın güçlendirilmesi için bölgesel işbirliği sözleşmeleri kurmayı taahhüt ettiklerini ve bu sözleşmeler AB himayesi altında ve AB ile de yapıldıkları için ilgili ülke SAA'larının bir parçası olduğunu belirtir (EC Zagreb Summit Final Declaration, 2000).

AB, bölgeye yönelik iki yaklaşım benimsemiştir: bölgesel düzey ve AB ile ilişkiler düzeyi. Zagreb Deklarasyonu'nda bu yaklaşımın göstergesi olan şu cümleler dikkat çekmektedir.

“Bu bağlamda, SAP kapsamında tüm bölge ülkelerinin Avrupa Birliği'ne yakınlaşmasının yolu artık açılmıştır. Avrupa Birliği, demokrasinin pekiştirilmesine katkıda bulunma ve ilgili ülkeler arasındaki uzlaşma ve işbirliği sürecine kararlı bir şekilde destek verme arzusunu teyit eder. SAP'a katılan ülkelerin Avrupa perspektifini ve Feira sonuçları uyarınca üyelik için potansiyel aday statülerini yeniden teyit eder. Bu istikrar ve ortaklık süreci, Birliğin ilgili beş ülkeye yönelik politikasının merkezinde yer almaktadır.” (EC Zagreb Summit Final Declaration, 2000).

Ayrıca AB. Zagreb Deklarasyonu Eki'nde Bosna Hersek yetkililerine Komisyon'un fizibilite çalışması yapabilmesi için Yol Haritası uyarınca kaydettikleri ilerlemeyi 2001 yılı ortasına kadar sonuca erdirip Yol Haritası'nı tamamlamaları çağrısında bulunmuştur (EC Zagreb Summit Final Declaration, 2000). Görüldüğü üzere AB burada aceleci veya optimist davranmış ve BH gibi karmaşık düzene sahip bir ülkenin koşulları bir yıl gibi kısa bir sürede tamamlayacağına dair inanç göstermiştir, tabi burada amaç BH yetkililerini cesaretlendirip hızlı yol almalarını sağlamak olabilir fakat süreç AB'nin umduğu kadar hızlı ilerlemeyecekti.

2002 yılı AB'nin devlet inşası çabalarında ve AB-BH ilişkileri açısından hayli önemli bir yıl olmuştur. 2002 yılında “Avrupa Birliği Özel Temsilciliği” (European Union Special Representative - EUSR), ODGP'nin bir bileşeni olarak duyurulmuştur. EUSR, sorunlu bölge ve ülkelerde AB'nin politikalarını ve çıkarlarını desteklemek ve barış, istikrar ve hukukun üstünlüğünü pekiştirme çabalarında aktif rol oynamak için kurulmuş, ODGP'nin geliştirilmesinde ve Birliğin dünya sahnesinde daha etkili, daha tutarlı ve daha yetenekli bir aktör olma çabalarında

önemli bir rol oynar ve AB'ye kilit ülke ve bölgelerde büyükelçi benzeri bir siyasi varlık sağlar (Blagovcanin, 2016: s. 35; EEAS, 2021).

Bosna Hersek özelinde EUSR, BH'yi SAA müzakerelerine girecek adımları atmada ve Avrupa hedefine ulaşmada kullanacağı yumuşak güç ile, Yüksek Temsilcide toplanan Bonn Güçleri'nin sert gücünü dengeleyerek BH'yi daha dirençli bir devlet haline getirmek amacını taşımaktadır (Blagovcanin, 2016: s. 35). 2002-2011 arası OHR ile EUSR aynı kişiler tarafından idare edilmiştir (Babuna, 2014: s. 7). Yani burada şunu diyebiliriz ki AB, 2002-2011 yılları arasında BH'de en yüksek uluslararası güç vasfını eline almış ve bu tarihler arasında yapılan reformlarda ve bu reformların başarı/başarısızlıklarında payı çok büyük olmuştur.

Komisyon, 2000 Yol Haritası'nın Eylül 2002'de 'büyük ölçüde' tamamlandığını ve Fizibilite Çalışması üzerinde çalışmaya başladığını duyurmuştur. Fakat yine de Komisyon, BH'nin öncelikli eylemler olarak tanımlanan 16 alanda gelişim sağlaması kaydıyla SAA müzakerelerinin açılması için Konsey'e talimat vermeyi umduğunu belirtmiştir ve SAA müzakereleri için en yakın tarih olarak 2004 yılını göstermiştir. Bu 16 öncelikli alanı şöyle sıralayabiliriz: mevcut koşulluluğa ve uluslararası yükümlülüklerle uyum, daha etkili yönetim, daha etkili kamu yönetimi, Avrupa entegrasyonu, etkili insan hakları hükümleri, etkili yargı, suçla mücadele başlığında özellikle organize suçla mücadele, sığınma ve göçü yönetmek, gümrük ve vergi reformu, bütçe mevzuatı, bütçe uygulaması, güvenilir istatistikler, tutarlı ticaret politikası, entegre enerji piyasası, BH tek ekonomik alanı ve kamu yayıncılığı (EC, 2003(b)).

BH'nin de dahil olduğu Batı Balkan ülkelerinin Avrupa perspektifi, 19-20 Haziran 2003'te Selanik'te "*Batı Balkanlar için Selanik Gündemi*"ni onaylayan Avrupa Konseyi tarafından onaylanmıştır. Bu gündem, bölgeye yönelik AB politikasının temel taşı olmuştur (EC, 2019(b): s. 3). AB'nin Batı Balkanlar'ın Avrupa entegrasyonuna tam ve etkili destek vereceğini yinelediği Selanik Deklarasyonu ve Selanik Gündemi: Avrupa Entegrasyonuna Doğru İlerleme

belgeleri kabul edilmiştir. Bahsi geçen belgeler 21 Haziran 2003 tarihli AB-Batı Balkanlar Zirvesi'nde de onaylanmıştır (EEAS, 2016(d)).

Fizibilite Çalışması'nda görmekteyiz ki yapılması beklenen reformlar, daha çok devlet düzeyini ilgilendiren alanlarda düzenlenen reformlar olmuştur. Ayrıca, OHR tarafından üç bakanlık ve bir başbakanlık olan yapısı dokuz bakanlık ve bir başbakanlıktan oluşan yapıya dönüştürülen Bakanlar Kurulu da Fizibilite Çalışması koşulları arasında yer almıştır. Dönüşümlü Başbakanlık sistemi de Yol Haritası kapsamında Anayasa Mahkemesi kararıyla kaldırılmıştır. Halihazırda OHR, burada 2000 Yol Haritası ve Fizibilite Çalışması koşullarını gerçekleştirmeyi sağlayan zorlayıcı güç olarak ortaya çıkmaktadır (Blagovcanin, 2016: s. 36).

Eylül 2004'te AB, BH ile Avrupa Ortaklığı'nı (European Partnership) kabul etmiştir (Akdemir, 2018: s. 5). Ekim 2005'te Komisyon, Fizibilite Çalışması'nın BH'nin SAA müzakerelerine ulaşmasında katalizör görevi gördüğüne ve 2003 yılında tanımlanan 16 şartın yerine getirilmesinde kaydedilen ilerlemeye vurgu yaparak Konsey'e BH ile SAA müzakerelerinin başlatılmasını tavsiye etmiş fakat “bir ödül bir ödev” diyebileceğimiz bir yaklaşımla “Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi” (International Criminal Tribunal Former Yugoslavia – ICTY) ile işbirliğini geliştirme, polis reformunun uygulanmasını sağlama, kamu yönetimi reformu için kapsamlı bir eylem planı geliştirme, Güvenlik Bakanlığı'nın personel ve finansman açısından güçlendirilmesi, Veri Koruma Komisyonu ve Bilgi Toplumu Kurumu'nu oluşturan yasaların kabulü, Kamu Yayın Sistemi Kanunu'nun kabulü gibi şartlarını da BH makamlarına bildirmiştir. Müzakereler daha sonra 25 Kasım 2005'te resmen açılmıştır (EC, 2005: s. 1-6; Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, ty).

SAA, AB ye birtakım yükümlülükler tanımlamaktadır. Buna göre, AB, BH'de demokrasi ve hukukun üstünlüğüne yönelik çalışmaları destekleyecek ve karşılıklı siyasi işbirliği için diyalog çerçevesi oluşturacak; BH'nin siyasi, kurumsal ve ekonomik istikrarını desteklerken BH hukukunu AB hukukuna uyumlaştıracak;

BH'nin Yugoslavya'nın özyönetim sosyalizminden pazar ekonomisine geçişini destekleme ve karşılıklı serbest ticaret bölgesi oluşturacaktır (Kamil, 2017: s. 208). Burada da gördüğümüz üzere, SAA bir yerde AB'nin BH'de devlet inşasının yol haritası işlevi görmektedir.

Aralık 2006'da AB ve BH arasında yürütülen SAA teknik müzakereleri olumlu sonuçlanmasına rağmen kilit reformlarda ilerleme kaydedilmediği için resmi olarak imzaya sunulup yürürlüğe girememiştir (Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, ty). Bu süreç devam ederken Eylül 2007'de BH ile AB arasında vize kolaylaştırma ve geri kabul anlaşmaları imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Akdemir, 2018: s. 5). Mayıs 2010'da Avrupa Komisyonu, vize serbestisi yol haritasından kalan kriterlerin yerine getirilmesi şartıyla Bosna Hersek vatandaşları için vizenin kaldırılmasını önermiştir. Aynı yılın Ekim ayına geldiğimizde Avrupa Parlamentosu BH vatandaşları için vize rejiminden muafiyet önerisini kabul etmiş ve süreci son adıma taşımıştır. Aralarında biyometrik pasaport kullanılması da olan 174 teknik şart yerine getirilmiş ve Aralık 2010'da Avrupa Birliği Konseyi, Adalet ve İçişleri Konseyi Bosna Hersek vatandaşlarına yönelik vize rejimini kaldırma kararı almıştır. Kararın Avrupa Birliği Resmî Gazetesinde yayınlanmasıyla BH vatandaşlarının AB ile vize muafiyetinin fiilen kaldırıldığı tarih 15 Aralık 2010 olmuştur (Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, ty).

Bosna Hersek ile AB arasındaki İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA) 16 Haziran 2008'de Lüksemburg'da, 1 Temmuz 2008'de imza edilen ve ticaretle ilgili konuları düzenleyen Geçici Anlaşma ile imzalanmıştır (EC, 2019(a): s. 4). AİHM'in Aralık 2009'da BH Anayasasını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı bulan Sejdic-Finci (2009) kararıyla süreç karmaşıklaşmıştır çünkü Cumhurbaşkanlığı ve Halklar Meclisi üyeliği yalnızca Sırp Cumhuriyeti'nden Sırlara ve Bosna Hersek Federasyonu'ndan Boşnak ve Hırvatlara açıktır dolayısıyla azınlıkların devlette temsili yeterli değildir (Bieber, 2010: s. 1-4). AİHM'in Sejdic-Finci kararı ve BH'den bu yönde beklenen anayasa değişikliği, BH'nin imzaladığı SAA'nın yürürlüğe girmesinin önünde engel olarak kalmıştır.

SAA'nın ana unsurları: malların serbest dolaşımını teşvik etmek, verimli kurumlar yaratmak, bir piyasa ekonomisi geliştirmek, suç ve yolsuzluğun azaltılması, yüksek öğretim reformunu teşvik etmek, demokrasiyi, insan haklarını ve bağımsız medyayı geliştirmek ve bölgenin ulaşım altyapısını iyileştirmek olarak sıraladığımızda tekrar görmekteyiz ki SAA hem Avrupa entegrasyonu hem de devlet inşasını amaçlamaktadır (Ağır ve Gürsoy, 2016: s. 16).

31 Temmuz 2008 tarihinde BH ve AB, IPA için finans anlaşmasını imzalamışlardır. Geçici Anlaşma, vize serbestisi ve bu finans anlaşmasıyla, AB ile BH arasında serbest ticaret bölgesi kurulmuş ve AB, ülkenin ana ticaret ortağı olmuştur (Akdemir, 2018: s. 5).

PIC, geniş Bonn yetkilerine sahip OHR'yi, koşulların gönüllü olarak kabulüne dayalı AB'nin ön plana çıkacağı EUSR ile değiştirme taahhüdünü ilk kez 2005'te dile getirmiştir. “Barış Uygulama Konseyi Yürütme Kurulu” (Peace Impelementation Council Steering Board – PIC SB) Siyasi Direktörleri 26-27 Şubat 2008 tarihli toplantıda OHR'nin kapatılması için Bosna Hersek'e beş hedef iki koşuldan oluşan bir yol haritası sunmuştur. Hedefler, devlet ve hükümetin diğer düzeyleri arasında “*mülkiyetin paylaştırılması sorunu*”nun kabul edilebilir ve sürdürülebilir çözümü, savunma mülkiyetinin kabul edilebilir ve sürdürülebilir çözümü, Brcko nihai kararının tamamlanması, mali sürdürülebilirlik ve hukukun üstünlüğünün yerleştirilmesi. Belirlenen iki koşul ise SAA'nın izalanması ve Dayton Barış Anlaşmasına tam uyum temelinde PIC SB tarafından BH'deki durumun olumlu bir değerlendirmesi (Blagovcanin, 2016: s. 39, 48-49).

PIC ne kadar OHR'nin yerini EUSR'ye devretmesi taahhüdünü 2005'te belirtse de Mart 2000'de ilan edilen Yol Haritası ardından Mayıs 2000'de gerçekleştirilen PIC toplantısında kabul edilen OHR'nin DBA'ya ilişkin yorumunun tartışılan meşruiyeti altında uluslararası düzenlemeden uzaklaşarak, AB'ye katılım

süreci için gerekli gereklilikler tarafından meşrulaştırılan düzenlemeye yönelik değişim olumlu karşılanmıştır. Dönemin BM Genel Sekreteri Balkanlar Özel Temsilcisi Carl Bildt bu toplantıda konuya ilişkin uluslararası toplumun Bosna'dan çıkışının yerini Bosna'nın AB entegrasyonu süreciyle birlikte uluslararası topluma girişi vurgusunu yapmıştır (Chandler, 2006: s. 28).

2009 tarihli Genel İşler Konseyi'nin sonuç bildirgesinde, Konsey'in OHR'nin güçlendirilmiş AB varlığına geçişine karar verilene kadar BH'nin üyelik başvurusunu değerlendirme konumunda olmayacağını vurgulamıştır (Blagovcanin, 2016: s. 50). Buradan anlaşılabileceği üzere BH'nin AB adaylığı önünde OHR'nin dönüşümü etkili bir faktör olarak durmaktadır.

2005 yılında Fransa ve Hollanda referandumlarında AB Anayasası'na hayır oyu çıkmıştır. Bu tutumun nedeni olarak da 2004 genişlemesi sonrasında ortaya çıkan “genişleme yorgunluğu” (enlargement fatigue) olması ihtimali üzerinde durulmuştur. Referandumlarda çıkan ret kararı Batı Balkan ülkelerinde endişeyle karşılanmış ve Avrupa şüphecilerinin de ekmeğine yağ sürmüştür. Bunun en büyük göstergesi SC Parlamentosu'nun Fransa'daki referandumun ertesi günü polis reformunu reddetmesidir (Babuna, 2014: s. 9).

EEAS'nin BH özelindeki ana fonksiyonu, AB'nin Bosna'ya karşı daha tutarlı ve inandırıcı bir politika izlemesine yardımcı olmaktır (Brljavac, 2011: s. 98). 1 Ocak 2003'te günümüzde EEAS şemsiyesi altında bulunan EUPM daha önce bahsettiğimiz şekilde görev tanımı kısaca yerel polis teşkilatının reformu ve yeniden yapılandırılması ve mevcut yargı sisteminin işleyişini değerlendirilmesi yoluyla Bosna Hersek'te hukukun üstünlüğünün kurulmasına katkıda bulunmak olan UNMIBH'den görevi devralmıştır. EUFOR ALTHEA, 2 Aralık 2004'te başlatılmıştır ve EUFOR ALTHEA'nın başlatılması, NATO'nun SFOR operasyonunu tamamlama kararı ve BM Güvenlik Konseyi'nin BH'de bir Avrupa Birliği Kuvveti'nin (EUFOR) konuşlandırılmasına izin veren 1575 sayılı kararı kabul etmesinin ardından gelmiştir (EU Delegation to BiH/EUSR in BiH, 2007: s. 1).

Aralık 2014'te Konsey, AİHM kararı doğrultusunda BH'den beklenen uygulamaların yerine getirilmesi şartının hala geçerli olması koşuluyla yeni bir yaklaşım izlemeyi düşünmüş ve HR/VP Federica Mogherini ve Komiser Hahn'ı Bosnalı siyasetçilerle AB üyeliğine yönelik reformlar gerçekleştirme konusundaki geri dönülmez taahhütlerini güvence altına almak üzere görüşmek için görevlendirilmişlerdir.

Ocak 2015'te Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı'nın yazılı taahhüdü üzerine oluşturulup parlamentodaki 14 parti tarafından imzalanıp Parlamenter Meclisi tarafından onaylanan anlaşmanın ardından Konsey, Mart 2015'te SAA'nın yürürlüğe girmesine karar vermiştir (EC, 2019(b): s. 5).

AB ile BH arasında siyasi ve ekonomik diyalog, İstikrar ve Ortaklık Konseyi, SAA Komitesi ve çeşitli sektörel alt komiteler (ticaret, sanayi, gümrük ve vergilendirme; tarım ve balıkçılık; iç pazar ve rekabet; ekonomik ve mali konular ve istatistikler; yenilik, bilgi toplumu ve sosyal politika; ulaşım, çevre, enerji ve bölgesel kalkınma; adalet, özgürlük ve güvenlik) gibi SAA yapıları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kasım 2015'te İstikrar ve Ortaklık Parlamento Komisyonu (Stabilisation and Association Parliamentary Committee - SAPC) İstikrar ve Ortaklık Anlaşması organlarının bir parçası olarak kurulurken, Bosna Hersek'ten bazı delegelerin Avrupa standartlarına uymayan bir oylama mekanizması hükmünü içermesi konusundaki ısrarları nedeniyle iç tüzüğünü kabul edemedi (EC, 2018(a): s. 38; EC, 2019(b): s. 5).

Bosna Hersek, AB ve uluslararası finans kuruluşlarının tavsiyeleri üzerine zorlu sosyo-ekonomik durumla mücadele etmeyi ve hukukun üstünlüğü ile kamu yönetimi reformlarını ilerletmeyi amaçlayan bir Reform Gündemi'ni Temmuz 2015'te kabul etmiştir ve reform hareketlerini bu gündeme yönelik gerçekleştirmeye devam etmiştir (EC, 2016: s. 4). BH, 15 Şubat 2016'da Avrupa Birliği üyelik

başvurusunu sunmuştur. 20 Eylül 2016'da Avrupa Birliği Konseyi, Komisyonu bu başvuruya ilişkin görüşünü sunmaya davet etmiştir. Şubat 2018 Batı Balkanlar stratejisinde Komisyon, 'sürekli çaba ve katılımı Bosna Hersek'in katılım için aday olabileceğini' belirtmiştir. Bu görüşte Komisyon, BH'nin başvurusunu, ülkenin Avrupa Konseyi tarafından 1993 yılında Kopenhag'da ve 1995 yılında Madrid'de düzenlenen ülkenin idari kapasitesi ve İstikrar ve Ortaklık Süreci koşullarıyla ilgili olarak belirlenen kriterleri karşılama kapasitesi temelinde değerlendirir. Görüş, Bosna Hersek'in 1 Haziran 2015'te yürürlüğe giren SAA kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki geçmiş performansını da dikkate almaktadır (EC, 2019(a): s. 2).

Şubat 2016'da AB üyeliği başvurusunun ardından Mayıs 2019'da yayımlanan Komisyon Görüşü'nde, Komisyon'un BH ile AB arası katılım müzakerelerinin açılmasını tavsiye etmesi için BH'nin demokrasi/işlevsellik, hukukun üstünlüğü, temel haklar ve kamu yönetimi reformu alanlarını kapsayan 14 kilit önceliği yerine getirmesi gerektiği belirtilmiştir (EC, 2021: s. 116).

Mayıs 2018'de Sofya'da gerçekleşen AB-Batı Balkanlar zirvesinde, AB liderleri Batı Balkanlar'ın Avrupa perspektifine açık desteklerini yeniden teyit etmişler ve Batı Balkan ülkelerinin temsilcileri bu perspektifi sağlam stratejik tercihleri olarak yeniden taahhüt etmişlerdir. AB liderleri, güvenlik, hukukun üstünlüğü ve göç gibi kilit alanlarda bölgeyle daha fazla işbirliğine yönelik yeni önlemleri ana hatlarıyla belirleyen Sofya Deklarasyonu ve Sofya Öncelikli Gündemi üzerinde anlaştılar (EC, 2019(a): s. 1-2).

BH genelinde siyasi liderler bölücü söylem ve yıkıcı tartışmalara girdikçe ülkede hükümetin her seviyesinde yetkililer Avrupa entegrasyonu taahhüdü için yeterli somut çabayı göstermemektedir. Fakat bu ortamda ve Covid 19 pandemisinin yavaşlatıcı etkisine rağmen BH, Komisyon Görüşü'nde belirtilen birtakım alanlarda ilerleme kaydetmiştir. Bunlar, 1 numaralı öncelik ile ilgili olarak Mostar'da 2008'den beri yapılamayan seçimlerin Aralık 2020'de yapılması, 3 numaralı öncelik

ile ilgili olarak SAPC'ın beş yıllık bir açmazın ardından Haziran 2021'de toplanması, 1 ve 4 numaralı öncelikleri ele almak için gerekli anayasal ve seçim reformlarını tartışmak üzere Mayıs 2021'de kurumlar arası bir çalışma grubu kurulması, hükümetin tüm seviyelerinin 14 numaralı önceliğe katkıda bulunan kamu yönetimi reformu ve kamu mali yönetimine ilişkin stratejilere ilişkin eylem planını kabul etmesi olarak sıralanır (EC, 2021: s. 3).

1996'dan bu yana AB, BH'deki yeniden yapılanma, kamu yönetimi reformu, hukukun üstünlüğü, sürdürülebilir ekonomi, tarım ve diğer kilit alanlara 3,5 milyar euro'dan fazla yatırım yapmıştır (EU Delegation to BiH/EUSR in BiH, ty). Ayrıca pandemi döneminde AB, Bosna Hersek'te pandemiden kaynaklanan sosyo-ekonomik sorunların çözümünde kullanılmak üzere 80,5 milyar Euro hibe etmiş bunun yanında Komisyon BH'ye 250 milyon euro'luk uygun koşullu kredi sağlamayı kabul etmiştir. Bunun yanında AB, BH'ye aşı desteği de sağlamıştır (EC, 2021: s. 3).

3.2. BOSNA HERSEK'TE AB DEVLET İNŞASI POLİTİKALARI

Avrupa Birliği, Batı Balkanlar ve konumuz gereği Bosna Hersek'te devlet inşasını iki araçla yönetmektedir. Bu iki araç: ODGP/ OGSP ve koşulluluk rejimidir. Koşulluluk rejiminin izlerini meşhur Kopenhag Kriterleri'nde görmekteyiz. 1993'te Avrupa Birliği Zirvesi'nin Kopenhag'da düzenlediği toplantı sonunda, Avrupa Birliği'ne katılımı düzenleme ve bir sistematığe oturtmaya karar verilmiştir. Kopenhag Kriterleri olarak bilinen “katılım kriterleri” bu zirvede belirlenmiştir. Burada daha önce de belirttiğimiz üzere bu kriterler aslında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Doğu Bloğu'nun yıkılmasını takiben Avrupa ile entegrasyonunu sağlamak amacıyla oluşturulmuş kriterlerdir.

AB'nin kendi bünyesine yeni ülkelerin katılımını kriterlere dökme girişimi, katılımı zorlaştırma olarak okunabilir, fakat bu eksik bir yaklaşım olur. AB'nin kuruluşundan Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan süreçte gerek siyasi gerek ekonomik başarısının Doğu Bloğu'nun şemsiyesi altından çıkan ve sosyo-ekonomik krizlerle boğuşan devletler için AB'ye katılım kriz ortamından sıyrılmak için

ulaşılması gerek bir hedef olmuştur. Dolayısıyla AB'nin katılım için kriterler koymasý hem kendi ulaştıkları gelişmişlik seviyesini yeni giren ÷lkelerin seviyeleri ile dñřürmemek hem de bu ÷lkelerdeki sosyo ekonomik sorunları ham haliyle kendi bünyelerine dahil etmemek adına çok doğal bir reflektir. Fakat bunu katılımı imkansýzlařtırma olarak değil de başvuran ÷lkeleri AB standartları ile AB üye ÷lkelerinin demokratik, sosyo-ekonomik seviyesine ulaşmalarını garanti etmek ve Birlik içindeki rekabete ayak uydurabilecek kapasiteye erişebilmelerini sağlama çabası olarak okuyabiliriz.

Nitekim, AB'nin Bosna Hersek devlet inşasındaki koşulluluk rejimi de aynı amaca hizmet etmektedir. SAP kapsamında işlediğimiz “Yol Haritasý”, “Fizibilite Çalışması”, SAP'ın kendisi, 2015 Reform Gündemi ve 2019 Komisyon Görüřünde BH'nin yerine getirmesi gereken 14 kilit öncelik de Kopenhag Kriterleri gibi AB'nin koşulluluk rejiminin bir tezahürüdür. Dikkatlice bakacak olursak, yukarıda saydığımız unsurlar ve bu unsurlardan doğan yükümlölükler Kopenhag Kriterleri'nin genişletilmiş beklenti listesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Beklentiler değişmemekte sadece ÷lkelere göre beklenti içerikleri değişmekte ve liste uzayıp kısalmaktadır. AB, Kopenhag Kriterleri çerçevesinde birliğe dahil olan diğer ÷lkelerde olduğu gibi BH'yi de demokratik alanda, ekonomik alanda ve idari/kurumsal alanda geliştirmek istemektedir, daha doğru ifadeyle AB ilkeleri çerçevesinde merkezi bir Bosna Hersek devleti kurmak istemektedir.

Bununla beraber 2002 yılından 2011 yılına kadar OHR ve EUSR'nin tek kişi tarafından idare edilmesi AB'nin koşulluluk rejimi dolayısı ile yumuşak gücüne Bonn Güçleri'ni dolayısı ile sert gücü eklemiştir. Bu sert gücü en belirgin kullanan Yüksek temsilci ise Paddy Ashdown olmuştur. 2002 yılında göreve gelip ilk OHR-EUSR Yüksek Temsilcisi olmuştur. Ashdown, ana amacını normal bir Avrupa ÷lkesi olması için Bosna Hersek devletinde merkezi hükümeti güçlendirerek alt egemen birimleri zayıflatmak, savaşı ardında bırakmış siyasi ve ekonomik olarak dirençli bir Bosna Hersek yaratma olarak belirlemiştir. Bu amaca ulaşmak için Ashdown, ÷lkede bütün ipleri eline alarak Haziran 2002 ve Ocak 2006 arasında 447 adet karar almıştır. Bu kararlar içerisinde Bonn Güçleri yetkisi ile yasa çıkarma, entiteleri yetki devrine zorlama, yargı sistemini yeniden organize etme, tek ordu, Katma Değer Vergisi

(KDV) sistemine giriş ile ülke genelinde vergi reformu ve yolsuzluğa bulaşmış veya savaş bağlantılı yetkililer ve siyasileri kamu yönetiminden ve hükümetten temizleme sayılabilir. Polis Reformu ve Nisan Paketi başarısız olmuş ve Ashdown BH'nin AB ve NATO'ya zorla entegrasyonunun ters tepeceğini görmüş, gönüllülük esasının uygun olacağını düşünerek OHR'yi geri çekmiştir (Denti, 2018: s. 130-132).

AB müktesebatından da kısaca bahsetmeliyiz. Zira AB müktesebatı, tüm AB üye devletleri için bağlayıcı olan ve sürekli gelişen, ortak haklar ve yükümlülükler bütünüdür. Antlaşmaların içeriği, ilkeleri ve siyasi hedefleri, antlaşmalar ve Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (CJEU) içtihatları uyarınca kabul edilen mevzuat, Avrupa Birliği tarafından kabul edilen deklarasyonlar ve kararlar, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamındaki araçlar, Adalet ve İçişleri kapsamındaki belgeler, Avrupa Birliği tarafından akdedilen uluslararası anlaşmalar ve Birliğin faaliyetleri kapsamında üye devletlerin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalar, müktesebatı oluştururlar (EC, ty). Dolayısıyla müktesebat, AB üye devletleri benzeri devlet kurmak için bir yol haritasıdır diyebiliriz. Madrid Kriteri de aday ülkeleri, bu müktesebatı kendi mevzuatlarına dahil etme ve ayrıca bu yönde kurumlar kurma ve yasama faaliyeti yapma konusunda sorumlu tutar.

3.2.1. Siyasi ve İdari Yönetişim

Avrupa Birliği, Bosna Hersek'te siyasi ve idari yönetişimi oluşturmak için yukarıda da bahsettiğimiz, “koşulluluk rejimi”ni kullanmıştır. Buna 2000 Yol Haritası'nda rastlamaktayız. Hatırlayacağımız üzere 2000 Yol Haritası'nda, Fizibilite Çalışması'na başlanması için BH tarafından atılması gereken adımlardan bahsetmiştik. Bu adımları, siyasi adımlar, ekonomik adımlar, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü alanındaki adımlar olarak üç başlık altında incelemiştik. AB, yol haritasında belirtilen siyasi adımlar olan, seçim yasasının kabulü, kamu hizmeti yasasının kabulü, cumhurbaşkanlığı ve hükümet düzenlemeleri, parlamento iç tüzüğüne hazırlanması, sınır hizmeti yasası, tek

pasaport, Anayasa Mahkemesi'nin güçlendirilmesini şart koşarak siyasi ve idari yapıyı güçlü bir yasal zemin üzerine oturtmaya çalışmaktadır.

Bir diğer üzerinde durulması gereken konu da bu adımların entite veya kanton düzeyinde düzenlemeler içermemesi, doğrudan merkezi Bosna Hersek devleti kurumlarının yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi için istenen adımlar olmasıdır. Siyasi adımları inceleyecek olursak, AB'nin BH'de devletin sahip olması gereken unsurlar olan sınırları belirli bir toprak, işleyen hükümet ve halkı oluşturmaya yani devlet inşa etmeye çalıştığını görürüz.

AB, BH'de iyi yönetim ve kamu yönetimi reformuna çok önem vermektedir. Yönetişim sadece kamu binaları olan kurumlar inşa etmek değildir, aynı zamanda kişiler, siyasi elitler ve hükümet görevlileri arasında bir anlayış biçimi ve yöntem inşa etmektedir. AB, ileri düzeyde ademi merkeziyetçi, masraflı ve işleyemeyen yönetişime sahip BH'nin demokratik kurumları ve süreçleri güçlendirecek reformlar yaparak güçlü bir merkezi devlete sahip olmasını amaçlamaktadır. Böylece BH, SAA'dan kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirebilecektir (Ağır ve Gürsoy, 2016: s. 15-16).

Nitekim, 2000 Yol Haritası'nın en önemli koşullarından biri ve BH'nin "Avrupa Konseyi"ne (Council of Europe – CoE) kabul koşullarından biri olan seçim yasası Ağustos 2001'de kabul edilmiştir. Ayrıca AGİT himayesi altında işleyen Geçici Seçim Komisyonu bu kararla kaldırılmıştır. Seçimleri yürütme sorumluluğu, üyeleri BH Mahkemesi Yargıçlarını Seçme ve Atama Komisyonu üyelerinden ve BH Seçim Komisyonu'nun uluslararası üyelerinden oluşan Geçici Atama Komisyonu tarafından önerilen listeden, üç üye üç kurucu halktan, bir üye "diğerleri"nden ve üç üye de uluslararası toplumdan olacak şekilde Yüksek Temsilci tarafından tayin edilen, Bosna Hersek Seçim Komisyonu'na devretmiştir. Bu komisyon 2006 yılında adını BH Merkezi Seçim Komisyonu olarak değiştirmiştir (Blagovcanin, 2016: s. 33; Central Election Commission[CEC BiH], 2016). 1 Ekim 2006'da cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimleri, seçim öncesi dönemde "Polisin Yeniden Yapılandırılması" ve

anayasa değişikliği paketlerinin başarısız olması gibi nedenlerle gergin de geçse, DBA’dan beri ilk defa yerel kurum olan Bosna Hersek Seçim Komisyonu tarafından idare edilmesi yönünden önemlidir (EC, 2006: s. 7).

BH Seçim Yasası’nın 2.6’ncı maddesi uyarınca, BH Seçim Komisyonu Başkanı kendi yeleri arasından atanır. Günümüzde BH Seçim Komisyonu’nun her yesi, bir Hırvat, bir Boşnak, bir Sırp ve bir diğerlerinin temsilcisi, yedi yıllık sürede yirmi bir aylık rotasyon ilkesine göre BH Seçim Komisyonu başkanlığı görevini yerine getirecektir (CEC BiH, 2016).

AB ve BH arasında SAA 16 Haziran 2008’de imzalanmıştır. SAA, 2011 yılında AB yesi ülkeler tarafından onaylansa da yürürlüğe girememiştir. Bu durumun nedenleri arasında 2008 finansal krizi ve daha önce de bahsettiğimiz AB Anayasası’nın reddine neden olan “genişleme yorgunluğu” olma ihtimali yüksek olsa da AB tarafından AİHM’in Sejdic-Finci (2009) kararı neden olarak gösterilmiş, BH’den buna yönelik bir Anayasa değişikliği beklenmiştir (EC, 2019(b): s. 5). Roman toplumuna dahil olan Dervo Sejdic ve Yahudi olan Jakob Finci, BH Cumhurbaşkanlığı ve BH Halklar Meclisi’ne seçilme hakkının sadece kendilerini  kurucu halk olan Boşnak, Hırvat ve Sırp olarak tanımlayan insanlar için bir “ayrıcalık” olduğunu, diğerleri sınıfına girenlerin seçilme haklarının elinden alındığını belirterek AİHM’de dava açmışlardır. AİHM 2009 yılında verdiği kararla bu düzenlemenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 12’nci Protokolü’nn 1’inci maddesini ihlal ettiğini ve BH makamlarından bu düzenleme ile ilgili harekete geçmelerini beklediğini belirtmiştir (European Court of Human Rights[HUDOC], 2009). Ayrıca l cumhurbaşkanlığı sisteminde Cumhurbaşkanlığı Konseyi yeleri, Bosna Hersek devletine değil de içinden geldikleri etnik gruba olan bağlılıklarını sürdürmektedirler ve kendi dönemlerinde bu etnik grup yararına çalışmalarını yürütmektedirler. Ortak karar almaktan uzak bir görüntü sergilemektedirler (EC, 2007: s. 53).

Mart 2005'te, Venedik Komisyonu, BH'de süren anayasal meseleler hakkında “Bosna Hersek'teki Anayasal Durum ve Yüksek Temsilcinin Yetkileri Hakkında Görüş” başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda Dayton ile oluşturulan anayasasının işlevselliği ve insan hakları sorunlarına değinilmiştir (Perry, 2015: s. 492). Yüksek Temsilci yardımcısı Donald Hays'ın girişimleriyle başlatılan süreç olan Nisan Paketi'nde, Bosna Hersek'teki önemli altı siyasi parti liderleri arasında ABD'li diplomat ve danışmanlar eşliğinde Mayıs ve Ekim 2005'te Washington DC'de gerçekleştirilen istişareler, 18 Mart 2006'da altı siyasi parti tarafından nihai olarak ulaşılan ve Parlamento'ya iletilen anayasa reformu konusunda siyasi bir anlaşma ile sonuçlandı (Council of Europe[CoE], 2006; Zdeb, 2016: s. 6, Numanovic, 2011: s. 54).

Her ne kadar bu girişim ABD'li diplomatların kontrolünde yürütülmüş olsa da Donald Hays'ın da belirttiği üzere Avrupa Parlamentosu (AP) ve Venedik Komisyonu da sürece dahil olmuştur. AB müzakerelere hem finansal destek vermiştir hem de diplomatları ile siyasi ve teknik destek sağlamıştır. Fakat müzakereler ilerledikçe ve ABD'li diplomatlar, AB koşulluluk rejimi aksine dayatma yoluna saptıkça, AB, müzakerelerde gözlemci rolüne kaymıştır (Numanovic, 2011: s. 55-56).

Parlamentoya giden paketin içeriği, BH Temsilciler Meclisi'ndeki sandalye sayısının 42'den 87'ye yükseltilmesini, “diğerleri” grubuna 3 sandalye verilmesini, Halklar Meclisi'nin 15 yerine 21 üyeye sahip olmasını ve yalnızca “Hayati Ulusal Çıkar Vetosu”na karar verme yetkisine sahip olmasını, devlet düzeyinde bir cumhurbaşkanı ve iki cumhurbaşkanı yardımcısının dolaylı olarak seçilmesini, bunların yetkilerinin azaltılması ve üç üyenin 8 yerine 16 ayda bir rotasyonunu, devlet düzeyinde iki ek bakanlık oluşturulmasını ve Bakanlar Kurulu'nun yetkilerinin güçlendirilmesini öngörmektedir. Ayrıca Nisan Paketi, güvenlik, savunma, BH Savcılığı ve BH Mahkemesi üzerinde BH devletinin egemenliğini öngörmektedir. Nisan Paketi, 26 Nisan 2006'da Bosna Hersek parlamentosunun anayasa değişikliklerinin kabul edilmesi için Temsilciler Meclisi'nde gerekli olan

üçte iki çoğunluğu iki oyla kaçırmış ve kabul edilmemiştir. (CoE, 2006). Başarısız Nisan Paketi girişiminin 2006 seçimlerinden önce gerçekleşmesi seçim öncesi durumu gerginleştirmiştir, Banja Luka ve Saraybosna arası ilişkiler gerilmiş, HDZ partisi bölünmüş ve Nisan Paketine Haris Silajdziç'in partisi SBiH ile birlikte hayır oyu veren Hırvat vekiller, HDZ 1990 partisini kurmuşlar, Sırp lider Milorad Dodik'in ayrılık referandumu söylemi artmıştır. Böylece bu dönemde milliyetçi retorik de yükselişe geçmiş ve Bosna Hersek tarihinde 2006, reformların yavaşlamaya başladığı yıl olarak tarihe geçmiştir (EC, 2006; Zdeb, 2016: s. 6).

Avrupa İstikrar İnisiyatifi (European Stability Initiative) AİHM'in Sejdic-Finci kararını Brüksel ve Kıbrıs örneklerini referans göstererek "ikiyüzlülük" olarak değerlendirmektedir (Blagovcanin, 2016: s. 50). Avrupa İstikrar İnisiyatifi'nin söyleminden hareketle, hem Sejdic-Finci kararına yapılan vurgudan hem de anayasa değişikliği çabasından anlıyoruz ki AB, BH'den nihai tahlilde, etnisiteler arasında bölünmüş bir ülke imajının altını çizen "üçlü cumhurbaşkanlığı" sistemini kademeli olarak kaldırarak daha demokratik bir cumhurbaşkanlığı sistemi kurmasını beklemektedir. Aynı şekilde Halklar Meclisi'nin ülkede üç etnik grubun haklarının savunulması için oluşturulmuş mekanizmasının ülkede her grubun sesini duyurabileceği ve hak ihlallerinin önüne geçileceği bir meclis kanadı olması AB'nin BH'den beklentisidir. Dolayısıyla AB'nin Bosna Hersek'ten asıl beklentisi, Bosnalı üst kimliğine, işler bir merkezi hükümete ve işleyen bütünleşik bir kamu yönetimine sahip bir Bosna Hersek'tir.

Bosna Hersek'in siyasi ve idari sisteminin iyileştirilmesi ve SAA yükümlülüklerini yerine getirmek adına dolayısıyla ülkenin AB'ye entegrasyonunu kolaylaştırmak için atılan adımlardan biri de başarısız Prud sürecinden sonra gelişen Butmir Paketi'dir. AB Konseyi Başkanı ve İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt, AB'nin genişlemeden sorumlu komiseri Olli Rehn, ABD Dışişleri Bakanı yardımcısı James Steinberg, Ekim 2009'da 2010 seçimlerinden önce BH'li üç grubu temsilen yedi partinin temsilcilerini Butmir kentinde toplamışlar ve temsilcilere yeni bir anayasa değişiklik teklifi sunmuşlardır. Bu pakete göre, daha önce devlet düzeyine geçen

savunma gibi yetkiler, BH Anayasasına girecek, BH Halklar Meclisi üyeleri entite parlamentolarından değil de BH Temsilciler Meclisinden seçilecek, Temsilciler Meclisi üye sayısı 42'den 87'ye yükseltilecek, dış politika alanında BH Bakanlar Kurulu yetkileri genişletilecekti (Numanovic, 2011: s. 64-65; Zdeb, 2016: s. 8).

Butmir Paketi sadece Boşnak Demokratik Eylem Partisi (SDA) tarafından kabul edilmiş diğer taraflar tarafından reddedilmiştir. Diğer partiler Butmir Paketi'nin Sırp, Hırvat ve Boşnak çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle bu paketi reddetmişlerdir. Florian Bieber, ABD ve AB temsilcilerinin yanlış hesap yaptıkları ve hazırlıklarının yetersiz olduğunu savunur. Bieber, 2006 seçimlerinden önceki Nisan Paketi'nin başarısızlığını örnek göstererek seçimlerden önce böyle bir girişimin seçimlerin siyasi iklimi değiştirme kapasitesinden dolayı hatalı olduğunu bunun da AB ve ABD'li diplomatların hatası olduğunu belirtir (Numanovic, 2011: 65; Bieber, 2010: 3)

Bilindiği üzere, AB, 2015 yılında, Sejdic-Finci davası bir engel olmasına rağmen SAA'nın yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Bu duruma giden yol 2011 ve 2013'te açılmıştır. 13 Ekim 2011 yılında Avrupa Konseyi (CoE) ve AB'den gelen baskılarla BH Parlamentosu Sejdic-Finci davasını sonuca kavuşturmak için harekete geçmiş fakat Hırvat partilerinin kendi talepleri karşılanmadıkça destek vermeyeceklerini açıklamaları üzerine girişim sekteye uğramıştır fakat kesilmemiştir. 2013 yılında AB gözetiminde Yüksek Düzeyli Diyalog Toplantısı ile bir araya getirilen yedi parti liderleri AİHM'in kararına uyacaklarını taahhüt eden bir mutabakatname imzalamışlardır. Ancak AİHM kararı kısa vadede uygulanamamış bunun yerine Hırvat kamuoyunun tepkisini çeken üçlü başkanlık için iki üyenin BHF'den bir üye SC'den seçileceğine ilişkin karar prensip olarak kabul edilmiştir (Ekinci, 2014: s. 37-38). Sejdic-Finci kararının uygulanması ve reform beklentisi 2019 Komisyon Görüşü'nde de siyasi kriterler arasında kendine yer bulmuştur. 2015 yılındaki karar gelecek için BH'li siyasi partiler ve liderler arasında bir emsal yaratabilir ve AİHM'in kararını uygulamakta isteksiz davranabilirler.

Seçim sisteminin demokratikleşmesi ile ilgili özölmesi gereken bir başka mesele de Bosna Hersek Federasyonu içinde kendini belli etmektedir. Hırvatlar, sayılarını Boşnak ve Sırlara nazaran daha az olmasının ve bunun sonucu olarak Cumhurbaşkanlığı Konseyi'ne seçilen Hırvat üyenin kendi gösterdikleri adaylardan değil de Boşnakların desteklediği ılımlı Hırvat adaylardan seçildiğini iddia etmekte. BH Anayasasına ve mevcut seçim yasasına göre Cumhurbaşkanlığı Konseyi'ne seçilecek Boşnak ve Hırvat üyelerin ikisi de BHF topraklarında yapılan seçimle doğrudan seçilmektedir. HDZ ve HDZ 1990 partileri Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyelerinin doğrudan halk tarafından değil de Halklar Meclisi'nde üç kurucu halkın temsilcileri tarafından ayrı ayrı seçilmeleri gerektiğini savunurlar (Ekinci, 2014: s. 36; Hitchner, 2021).

AB üyesi Hırvatistan tarafından öne sürölen, SC ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin Sırp üyesi Dodik tarafından desteklenen öneriye göre üçüncü bir entite kurularak Hırvatların hakları korunmalıdır (Hitchner, 2021). Fakat üçüncü entitenin kurulması demek daha derin bir karmaşanın ortaya çıkması demek olacaktır. AB'nin desteklediği merkezi devletin entitelerden daha güçlü olduğu bir Bosna Hersek fikri yine AB üyesi Hırvatistan tarafından baltalanmak istenmektedir.

Hırvatistan sadece bu öneriyle kalmamıştır, BH'yi dengelerle oynayacak bir seçim reformuna zorlamak için AB ve NATO'da lobicilik faaliyeti yapmışlardır. Hırvatistan'ın BH'nin iç işlerine karışan tutumu karşısında üç eski Yüksek Temsilci olan Carl Bildt, Christian Schwarz-Schilling ve Paddy Ashdown, ortak bildiriyle AB'yi uyarmıştır (Gadzo, 2018).

Hırvatistan Cumhurbaşkanı Zoran Milanović, 2022 Ocak ayında BH'de seçim reformuna yönelik müzakereler devam ederken bu görüşmeler sonunda Hırvatlar için "meşru temsil" beklentisinde olduğunu belirten bir bildiri yayınlamıştır. Meşru temsil, açıkça milliyetçi adayların seçilmesi gerektiğini belirten bir beklentidir. Burada da görmekteyiz ki AB'nin devletler arası bir topluluk olmasından

kaynaklanan yeknesak ve net olmayan dış politikası Bosna Hersek devlet inşasının önündeki engellerden biridir (Office of The President of Croatia, 2022).

Avrupa Birliği, BH seçim reformu görüşmelerindeki tutumu demokratik devlet gerekliliği olan seçimlerin yapılmasını teşvik etmektedir. AB'nin BH Delegasyonu Başkanı Johann Sattler, seçimlerin belirlenmiş tarih olan Ekim 2022'de yapılacağını ve bunun reform görüşmelerinin gidişatına bağlı olarak ertelenmeyeceğini belirterek net bir mesaj vermiştir: Seçimler yapılacak, ya bütün tarafların onayını alacak bir reform üzerinde anlaşın ya da mevcut seçim yasası ile devam edin (Balkan News, 2022). Gayet tabii bir şekilde bunu, AB'nin iyimser bir tutumla siyasilere *“daha ılımlı bir yol”* gösterme adımı olarak okuyabiliriz.

2003 yılında kabul edilen Bakanlar Kurulu Kanunu ve Bakanlıklar Kanunu'nun uygulanmasıyla 2002 tarihli OHR'nin tasarrufu olan Bakanlar Kurulu Kanunu ile oluşturulan yeni devlet bakanlıkları ve kurumlarının gerektiği gibi işler hale gelmesi için adım atılmıştır. Böylece Bosna Hersek'te daha önce Dışişleri Bakanlığı, Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, Sivil İşler ve İletişim Bakanlığı olarak sıralanan üç adet bakanlık Başbakanlık da dahil dokuza çıkarılmış daha da önemlisi, finans, adalet, güvenlik, istihbarat ve savunma meselelerinde yetki, kurulan bakanlıklarla entitelerden merkezi devletin kontrolüne geçmiştir (EC, 2004: s. 5; Ruge, 2020: s. 4-5; Blagovcanin, 2016: s. 36).

Ayrıca, 2002 Bakanlar Kurulu Kanunu ile Bakanlar Kurulu'nu daha işlevsel hale getirmek amacıyla başbakanın 8 aylık görev süresi uzatılarak tüm yasama dönemine yayılmıştır. Böylece hükümete daha uzun vadeli ve daha tutarlı politikalar yürütme imkânı verilmiştir. Dayton düzeninde entite bakanlar kurullarına göre zayıf tutulan devlet düzeyi Bakanlar Kurulu, Genel Sekreterlik, Yasama Ofisi, Ekonomik Komite, İç Siyaset Komitesi ve 2003 yılında Bakanlar Kurulu bünyesinde, BH'nin AB'ye entegrasyonundaki kurumların süreç ve faaliyetlerini koordine etmek amacıyla “Avrupa Entegrasyon Müdürlüğü”nün (Directorate for European

Integration – DEI) kurulması ile genişletilmiş ve fonksiyonelleştirilmiştir (EC, 2003(a): s. 8; Directorate for European Integration[DEI], ty).

2000 Yol Haritasında da olan Devlet Memurları Kanunu'nun uygulanması, ülke çapında kamu yönetimi reformu için Fizibilite Çalışması'nda yeniden düzenlenmiştir. 2000 Yol Haritasına kıyasla tamamen yeni bir gereklilik, yardım ve proje koordinasyonu için işlevsel kapasiteye sahip DEI'nin kurulmasıydı ve bu arada BH'nin ICTY ile tam işbirliği de aranan koşullardan biriydi (Blagovcanin, 2016: s. 37).

Yeni düzenlemeye göre başbakanın, devlet kurumları ve entite hükümetleri arasındaki strateji ve politikaları koordine etme ve Bosna yasalarının AB müktesebatı ile uyumunu sağlama görevi vardır. Başbakanlık, müktesebatla uyumlu yeni yasalar hazırlamak ve Bosna'da yasa tasarılarının müktesebata uygunluk kontrolünü yürütmek için AB danışmanlarından yardım almaktadır. David Chandler, OHR'nin Bakanlar Kurulu ve Başbakanlığı güçlendirip Başbakanlığa DEI ile yakın çalışma zorunluluğu yüklemesinin aslında BH'de etkinin AB'ye geçtiğinin kanıtı olduğunu savunur (Chandler, 2006: s. 29-30).

DEI, BH'nin AB'ye entegrasyon sürecinde Avrupa Komisyonu'nun ana operasyonel ortağıdır. DEI'nin görevleri arasında, BH mevzuatının AB müktesebatına uyumunun koordinasyonunu; AB'ye entegrasyon sürecinde devlet düzeyi, entite düzeyi ve Brcko'nun yetkili makamları ve kurumları arasında koordinasyonu sağlayarak bu aktörler tarafından alınan kararların uygulanmasının koordinasyon ve izlenmesini; AB'ye entegrasyon sürecinde kamuoyunu aydınlatmak için İletişim Stratejisi'nin uygulanmasını ve memurların kapasitelerinin artırılması için akademi ve iş dünyası temsilcileri ile işbirliğini ve AB'nin BH'ye yardımlarının koordinasyonunu sağlar. Bunu yaparken de Parlamenter Meclisi Avrupa Entegrasyonu Müşterek Komisyonu ile ve diğer düzeylerden meclislerde yer alan benzer amaçlı komisyonlarla işbirliği yapar. Ayrıca devlet düzeyi bakanlıklar, entite

bakanlıkları ve bu bakanlıkların Avrupa Entegrasyonu Koordinatörleri ile işbirliği yapar (DEI, 2020).

Chandler'e göre AB'nin DEI ve BH Başbakanı ile yakın gayri resmi işbirliği, anlaşmaların, entite düzeyinde hükümetlere zorlayıcı bir güç uygulaması olarak görünmeden empoze edilebileceği anlamına gelir. Böylece AB, Bonn Güçleri'nin dolayısı ile OHR'nin zorlayıcı etkisinin yerini AB kurumlarının çekiciliğinin alacağını hesap etmiştir (Chandler, 2006: s. 30).

1998 yılında idare, düzenleyici çerçeve ve politika alanında teknik ve uzman yardımı sağlayan AB-BH Danışma Görev Gücü kurulmuştur (Government of Republic of Srpska, ty). 2000'lerin ilk yarısında AB'nin BH için politika oluşturma sürecine katılımının artan yoğunluğu, yıllık raporlara ve yıllık eylem planlarına yardımcı olmak için Danışma Görev Gücü toplantılarının güçlendirilmesini gerektirmiştir. AB ayrıca, orta ve uzun vadeli ekonomik strateji geliştirmek ve Dünya Bankası ile müzakerelerde bir Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgesi'nin oluşturulmasında BH Bakanlar Kurulu'nu yönlendirmek için Ekonomik Kalkınma ve AB Entegrasyonu Koordinasyon Kurulu'nu kurmuştur (Chandler, 2006: s. 32).

Her ne kadar optimist amaçlarla, AB'nin BH'yi entegrasyon sürecinde desteklemek ve müktesebata uyum konusunda gerekli reform çalışmalarını yani AB doğrultusunda devlet inşası çabalarını desteklemek amacıyla kurulsada DEI, 2006 sonrasında gerek siyasi anlaşmazlık ortamının getirdiği zorluklar gerekse kaynak ve personel yetersizliği sebebiyle hükümet düzeylerinde etkisiz kalmakta, SAA ve Geçici Anlaşma koşullarının uygulanmasını izlemekte ve koordinasyonunda yetersiz kalmakta ve işlevlerini tam anlamıyla yerine getirememektedir (EC, 2018(a)).

BHF Bakanlar Kurulu bünyesinde Bakanlar Kurulu'nun kapasite ve işlerliğinin artırılması üzere kurulmuş beş daire ve bir hizmet bulunmaktadır. Bu hizmet ve daireler: BHF Kurum ve Organlarının Ortak İşleri Hizmeti, BHF Cinsiyet Merkezi,

Halkla İlişkiler Ofisi, Avrupa Entegrasyonu BHF Hükümet Dairesi, BHF Hükümeti Mevzuat ve AB Müktesebatına Uyum Dairesi, BH Anayasa Mahkemesi nezdinde İşbirliği ve Temsil Dairesi şeklinde sıralanabilir.

Bosna Hersek Federasyonu'nda AB'ye entegrasyon ve müktesebata uyumu kolaylaştırmak için iki daire oluşturulmuştur. Avrupa Entegrasyonu BHF Hükümet Dairesi, hükümet düzeyinde Federasyon Hükümeti, Federal Bakanlıklar ve diğer federal idarenin yargı yetkisi altında Avrupa Birliği ile Bosna Hersek arasındaki SAA'nın uygulanmasına ilişkin faaliyetlerin koordinasyonu, izlenmesi, raporlanması ve AB fonlarının koordinasyonunu yürütmektedir (Government of Federation of Bosnia and Herzegovina, 2021). BHF Hükümeti Mevzuat ve AB Müktesebatına Uyum Dairesi; Bosna Hersek Federasyonu Hükümetine kanun tasarıları, kanun tasarıları ve kanun tekliflerinin AB mevzuatı ve Avrupa ilke ve standartları ile uyumu açısından uzman hukuki görüşlerini sunar ve tasarılar ile kanun tasarılarında yer alan hükümlerin AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesine ilişkin görüş sağlar ve kanunların ve kanun tasarılarının federasyon genelinde yeknesaklığını tesis eder (Government of Federation of Bosnia and Herzegovina, 2021).

Bosna Hersek Parlamenter Meclisi yasama faaliyetine yardımcı olacak altı adet daimî komiteye sahiptir. BH Savunma ve Güvenlik Müşterek Komitesi, BH Ekonomik Reform ve Kalkınma Müşterek Komitesi, Avrupa Entegrasyonu Müşterek Komitesi, İdari Meseleler Müşterek Komitesi, İnsan hakları müşterek Komitesi ve BH İstihbarat ve Güvenlik Ajansı Çalışmalarını Denetim Müşterek Komitesi olarak sıralanabilecek komitelere *ad hoc* komiteler de eklenir. Avrupa Entegrasyonu Müşterek Komitesi, meclisin her iki kanadından gelen milletvekilleri ve delegelerden oluşur. Bir başkan, iki başkan yardımcısı ve dokuz üyeden oluşan komite (Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, ty) BH mevzuatını AB müktesebatına uyumlandırmayı gözlemlemek ve denetlemekle görevlidir.

Bosna Hersek Federasyonu Parlamentosu Temsilciler Meclisi ve Halklar Meclisi Avrupa Entegrasyon Komisyonu, Avrupa entegrasyonu ile ilgili konular ve

bunların Bosna Hersek'teki yetkililerle ilişkileri, BH ve BHF düzenlemelerinin AB standartlarına uyumunun izlenmesi işlevlerini yerine getirir. Yapısı bir başkan, bir başkan yardımcısı ve dört üyeden oluşur. Ayrıca Brcko Özerk Bölgesi'nin yasama organı olan Brcko Bölge Meclisi Avrupa Entegrasyon Komisyonu da çalışmaktadır (Parlament Federacije Bosne i Hercegovine Dom Naroda, ty).

Buraya kadar gerek bakanlar kurulları gerekse parlamentolarda kurulan yardımcı komisyonların özellikle AB ile entegrasyonu ve müktesebata uyumu koordine edecek, izleyecek ve destekleyecek komisyonların varlığı, Bosna Hersek'in Avrupa Birliği ile ilişkileri ve entegrasyonunu güçlendireceği fikrine varmak çok yanlış bir kanı olur. Zira Bosna Hersek'in karmaşık yapısı işlerin kolay gitmesini engellemektedir. BH Parlamenter Meclisi'nde bir yasa tasarısı "entite çoğunluğu" mekanizması ile veya toplantı yeter sayısı gerekliliği ile, BH Halklar Meclisi'nin yetkisi olan "hayati ulusal çıkar vetosu" ile ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyelerinin yetkisi olan "hayati entite çıkarı vetosu" ile engellenebilmektedir (Ruge, 2020: s. 9,13-14).

Bu durumu örneklendirecek çok sayıda hadise mevcuttur. 2006 yılında Sırp vekiller BH Parlamenter Meclisi'ni boykot etmişlerdir. OHR'nin BH Parlamenter Meclisi'ne toplantı yeter sayısı ve karar alma mekanizmalarında değişiklik öngören içtüzük değiştirme tavsiyesi ve her iki kanadın içtüzüklerinde Aralık 2007'de yapılan değişiklik ile Sırp üyeler Şubat 2008'e kadar parlamento çalışmalarını boykot etmişlerdir. Bu düğüm yine Yüksek Temsilci'nin taraflarla görüşmeleri sonucu çözülmüştür. "Hane Halkı ve Nüfus Sayımı Yasası"nda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle politika yapımı ve hizmet açısından hayati istatistiksel veriler sunan hane halkı ve nüfus sayımı ancak Ekim 2013 gibi geç bir tarihte yapılabilmektedir. Son boykot girişimi ise Temmuz 2021'de Yüksek Temsilci Valentin Inzko'nun "*Srebrenitsa Soykırımını İnkâr Yasası*" çıkarması üzerine Cumhurbaşkanlığı Konseyi Sırp üyesi Milorad Dodik'in sadece parlamento değil bütün devlet düzeyi kurumları boykot çağrısı ve askeri, yargı gibi devlet düzeyi kurumlardan çekilip bağımsızlık ilan etme tehditleri ile yaşanmıştır.

Üç kurucu halka tanınan vetolar ve karar alma prosedürlerinin engelleyici olmalarının yanı sıra hem BH düzeyinde hem de BHF düzeyinde hükümet kurma ve parlamento kompozisyonu oluşturma konusunda yaşanan anlaşmazlıklar AB müktesebatına uyum için yasalar çıkarmayı ve bu yasaları uygulamayı zorlaştırmaktadır. Devlet düzeyinde Bakanlar Kurulu ve Parlamento arası çalışma hızlarının uyumsuzluğu ve ilişkilerdeki zayıflık ve BHF’de merkezi devlet ve kantonlar arasında yaşanan yetki karmaşası da ayrı bir etmendir.

Ekim 2006 seçimleri sonrası Bosna Hersek Parlamenter Meclisi Kasım 2006’da açılırken Bakanlar Kurulu’nun kurulması Şubat 2007 ve Halklar Meclisi’nin toplanması Mart 2007 tarihine sarkmıştır (EC, 2007: s. 8). Ekim 2010 seçimleri sonrasında ise BH Temsilciler Meclisi Mayıs 2011, Halklar Meclisi ve Avrupa Entegrasyonu Müşterek Komitesi Haziran 2011 tarihine kadar kurulamamıştır (EC, 2011: s. 8). BH düzeyinde hükümet ise ancak Şubat 2012’de kurulabilmiştir (EC, 2012: s. 10). Ekim 2018 seçimlerinden sonra BH, 23 Aralık 2019’a kadar geçici hükümetle (caretaker government) yönetilmiştir (EC, 2020: s. 9-10) ve seçimlerden bu yana da BHF’de hükümet kurulamamış yürütmenin temel faaliyetleri, geçici hükümet tarafından gerçekleştirilmiştir (EC, 2021: s. 9). Böyle bir ortamda devlet bütçeleri belirlenenmiş çoğunlukla OHR devreye girerek geçici bütçe belirlemiştir.

Sırp Cumhuriyeti her ne kadar AB’ye mesafeli bir yaklaşım sergilese de AB müktesebatına uyum konusunda hem BHF’den hem de BH ‘den daha sağlam adımlar atmıştır. BHF’de belediyeler, kantonlar ve BHF merkezi hükümeti arasında yetki çatışmaları ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle ne parlamentoda ne de hükümette istenilen gelişme gösterilememiştir. BH’de ise Sırpların, BH ve BHF ile işbirliği yapmadan egemen devlet gibi davranma politikaları, gerek hayati çıkar vetosu gerek entite vetosu ile sistemi tıkamaları ve merkezi devleti boykot etmeleri nedeniyle müktesebata uyum konusunda yeterli ilerleme kaydedilememiştir. SC’de ise gerek parlamento gerek hükümette yapılan mevzuat değişiklikleri ile AB ile yakınlaşmada önemli adımlar atmıştır.

SC Bakanlar Kurulu bünyesinde 26 adet yardımcı komite ve daire çalışmaktadır. Daha önce başbakanlıkta olan Avrupa Entegrasyonu departmanı 2011 yılında SC'nin AB ile ilgili meseleleri izleme kapasitesinin artırılması için Avrupa Entegrasyonu ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı'na devredilmiştir (EC, 2011: s. 10). Günümüzde AB ile ilgili meseleler, Sırp Cumhuriyeti hükümeti bünyesinde, SC Avrupa Entegrasyonu ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı (Twinning Project, ty) ve bu bakanlık altında faaliyet gösteren Entegrasyon Politikası, Analitik ve Raporlama Dairesi; Sırp Cumhuriyeti Kanunlarının AB Düzenlemeleriyle Uyumlaştırılması Dairesi ve AB Fonları ve Kalkınma Yardımları Dairesi tarafından idare edilmektedir (Government of Republic of Srpska, ty). Ayrıca Sırp Cumhuriyeti Milli Meclis'i bünyesinde çalışan AB Entegrasyon Komitesi SC Hükümeti ile AB entegrasyonu konusunda işbirliği içerisinde çalışmaktadır.

Sırp Cumhuriyeti, egemen devlet gibi davranarak kendi yasal çerçevesini oluşturmaya çalışmakta bu nedenle de BHF ve BH hükümetleri ile AB müktesebatına uyum konusunda işbirliği ve koordinasyonunu sınırlı tutmakta ve yetki devrine karşı tutum sergilemektedir. 2006 yılında SC hükümeti, kamu yönetimi, özelleştirme ve organize suçla mücadele konularını da içeren çok sayıda yasayı geçirmiştir (EC, 2006: s. 8). 2010 yılında SC, AB Entegrasyon birimlerini Adalet Bakanlığı hariç her bakanlık için kurmuştur (EC, 2010: s. 11). 2011 yılı SC açısından hareketli bir yıl olmuştur, bu yıl içerisinde Milli Meclis içtüzüğünde değişikliğe gitmiş ve mevcut delegelerinin 1/2'si oranında düzenlenmiş karar yeter sayısını mevcut delegelerin 1/3'ü olacak şekilde düzenlemiştir. Ayrıca Milli Meclis Başkan Yardımcı sayısını 3'ten 4'e çıkararak "diğerleri" için bir koltuk ayırmıştır (EC, 2011: s. 8). Aynı şekilde bir yıl sonra Milli Meclis'in Halklar Şurası kanadına bir Boşnak başkan yardımcısı ataması yapılmıştır (EC, 2012: s. 10).

2015 yılında, Sırp Cumhuriyeti Milli Meclisi Genel Sekreterliği'nde, Sırp vekillere destek sağlamak amacıyla Avrupa Entegrasyonu Departmanı kurulmuştur (EC, 2015: s. 7). SC Milli Meclisi'nde 2015 Reform Gündemi'ni uygulamak için

mevzuat görüşmelerine başlanmıştır ve hükümet kanadında da Reform Gündemi bağlamında emek piyasası, mali sorumluluk, iflas ve kayıt dışı ekonomi ile mücadele alanlarında yasalar kabul edilmiştir (EC, 2016: s 7-8). “Gönüllü Emeklilik Fonu”, sosyal politika alanında BH topraklarında türünün ilk örneği olarak SC hükümeti tarafından kabul ediliyor ve ayrıca SC hükümeti mevzuatı AB müktesebatına uyumlandırmak için diğer hükümetlerle işbirliği olmaksızın kendi metodolojisini geliştiriyor (EC, 2018(a)).

“Kamu Yönetimi Reformu” (Public Administration Reform - PAR), BH’nin AB’ye başarılı bir şekilde entegrasyonunun ön koşullarından biri ve aynı zamanda SAA kapsamında bir zorunluluktur. Kamu yönetimi, AB’ye katılım için gerekli reformların uygulanmasını sağlarken, katılım sürecinde etkili bir diyalog sağladığından, Avrupa entegrasyon sürecinde oynayacağı kilit bir role sahiptir. İdari kapasitenin, AB müktesebatını kabul etme ve uygulama kabiliyeti, AB üyeliğinin ana koşullarından biridir (Public Administration Reform Coordination Office[PARCO], ty). BH, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilmesi için kamu yönetiminin profesyonellik, hesap verebilirlik, siyasi tarafsızlık, verimlilik ilkeleri üzerinde çalışması gerekir (EU Delegations to BiH/EUSR in BiH, ty).

AB kendi Avrupa İdari Alanı’nı güçlendirmek için hem kendi üye devletleri hem de aday ülkelerin bu temeller üzerinde yükselmesini bekler (Milovich ve Ossewaarde, 2013: s. 76). BH kamu yönetiminin geniş, karmaşık ve çoğu zaman örtüşen yetkinlikler, işlevlerin tekrarları ve çeşitli hükümet seviyeleri arasında net olmayan bir sorumluluk dağılımı gibi özellikleri bulunmaktadır. Ayrıca ülkede profesyonel ve politize olmayan kamu görevlileri ihtiyacı bulunmaktadır. Kamu yönetiminde reform süreci, vatandaşlarının ve işletmelerin beklentilerini karşılamak için modernize etmek üzere gerekli siyasi desteğe sahip değildi (EC, 2003(a): s. 9).

Bu nedenle AB, Kamu Yönetimi Reformu Koordinatörlüğü’nü, aynı zamanda kamu hizmeti reformu ve insan kaynakları yönetimi, e-Devlet, stratejik planlama ve politika koordinasyonu, kamu mali yönetimi, kamu alımları ve yolsuzlukla mücadele

süreçlerini, özellikle kurumları güçlendirerek desteklemiştir. Politika tavsiyesi sağlamak ve bu alanlarda aktif olan memurların beceri ve kapasite geliştirmesini sağlamak AB'nin bu konuda stratejik araçlarıdır (EU Delegations to BiH/EUSR in BiH, ty).

PAR'ın koordinasyonunu sağlamak amacıyla “Kamu Yönetimi Reformu Koordinatörlüğü” (Public Administration Reform Coordination Office-PARCO) Fizibilite Çalışması'nın bir tavsiyesi olarak Ekim 2004 yılında BH Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuştur. PARCO'nun rolü, Bakanlar Kurulu, entiteler ve Brcko Bölge Hükümeti arasındaki reform faaliyetlerini koordine etmektir (PARCO, ty).

2006 yılında Kamu Yönetimi Ulusal Stratejisi ve “Eylem Planı 1” (Action Plan - AP1) kabul edilmiştir. İlk belge, reform için stratejik çerçeve sunan kapsamlı bir belge oluşturmaktadır. İkinci belge ise politika oluşturma ve koordinasyon kapasiteleri, kamu maliyesi, insan kaynakları yönetimi, idari prosedür, bilgi teknolojileri ve kurumsal iletişim olan altı yatay alanda Stratejinin uygulanması için yapılması gereken somut önlemler ve faaliyetler önermektedir. AP1'in uygulama yapısı, BH'de Kamu Yönetimi Reformu Stratejisinin İlkeleri ve Uygulanmasına İlişkin Ortak Platform başlıklı belge ile tanımlanmıştır ve Bosna Hersek'te AP1 2007 yılında tüm hükümet seviyeleri tarafından kabul edilmiştir (Seizovic, 2012: s. 412).

PAR Fonu, 2007 yılında İsveç, Hollanda, Büyük Britanya ve Avrupa Komisyonu'ndan oluşan bağışçılar tarafından oluşturulan, memorandumu bağışçılar, BH, BHF, SC ve Brcko tarafından imza edilen, PAR'ın uygulanmasını amaçlayan finansman aracıdır. Fon, yalnızca AP1'in somut önlemlerini finanse etmeyi amaçlamaktadır (Seizovic, 2012: s. 412).

2010 yılında AP1 gerekliliklerinin süresi dolduğundan dolayı eylem planında revizyona gidilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Brcko dışında etntitelerin ve kantonların PAR'ın uygulanmasında kaynaklarının yetersiz oluşu ve BH düzeyinde

siyasi irade ve kaynakların düşüklüğü süreci olumlu yönde yürütmeyi zorlaştırmaktadır (EC, 2010: s. 11-12; PARCO, ty).

AP1'in uygulanması öncelikle yasa ve tüzüklerin hazırlanması ve kabulüne odaklanırken, yeni AP1, vatandaşlar ve işletmeler için doğrudan ve ölçülebilir faydalar sağlayacak somut önlemlerin uygulanmasına yönelik kamu yönetimi reformuna odaklanmaktadır. AP 1'in revizyonunda, daha spesifik hedeflere vurgu yapılmış ve aynı anlamda, önlemlerin uygulanmasına ilişkin izleme ve raporlama şeklinde bir değişiklik önerilmiştir. 2014 yılı hedefler için bir son tarih olarak gösterilmiş (PARCO, ty), 2014 sonrasında da Reform Gündemi ve 2019 Komisyon Görüşü kilit öncelik 14, AB entegrasyonu için ve Bosna Hersek devlet inşasının başarılı ve etkin olması için PAR'a vurgu yapmıştır. SC, PAR için 2018-2022 yıllarını kapsayan stratejik çerçeve belgesini (PAR SF) Haziran 2020'de kabul etmiştir. SC'den iki yıl önce de BH ve BHF hükümetleri benzer belgeleri kabul etmişlerdir. Ancak entitelerin ve devlet düzeyi hükümetin ayrı ayrı çalışmaları göstermektedir ki PAR için kapsayıcı ve uyumlaştırıcı yaklaşım için siyasi bir kararlılık bulunmaması reforma sekte vurmaktadır. (EC, 2020: s. 12-13).

AB, PAR sürecine sadece koşulluluk rejimi çerçevesinde katılmamıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere PAR Fonu'nu oluşturmak gibi araçlarla kamu yönetiminde yapılacak reformun finansmanında etkili olmuştur. Ayrıca AB, BH'li makamların PAR'ı uygulamada ana sorumlu oldukları süreç boyunca teknik yardım sağlamakta ve gözlemci rolünü üstlenmektedir. AB, Komisyon tarafından yetkilendirilen bir teknik ekiple PARCO'yu destekleyerek bu teknik yardımı gerçekleştirmiştir (Milovich ve Ossewaarde, 2013: s. 78-79).

Kopenhag Kriterleri'nden biri olan, "insan haklarına saygılı bir devlet", AB'nin bir devletten beklentilerinden biridir. BH, BH Anayasası ve taraf olunan uluslararası insan hakları belgelerine uygunluk içerisinde, gerçek ve tüzel kişilerin insan haklarını korumak için bağımsız bir merkezi bir kuruma ihtiyaç duymuştur (ENNHRI, ty). Bu ihtiyaç doğrultusunda, Ombudsman Yasası, 6 Mart 2006 tarihinde

kabul edilmiştir. Buna göre, devlet ve entite ombudsmanlıklarının uluslararası sözleşmeler doğrultusunda Ocak 2007'ye kadar birleştirilmesi öngörülmüştür. Fakat bu birleşme 2009-2010 dönemine kadar gerçekleştirilememiştir (EC, 2006: s. 9; EC, 2010: s. 12). Sonunda ombudsmanlıklar birleştirilerek Bosna Hersek İnsan Hakları Ombudsmanlığı kurulmuştur.

BH İnsan Hakları Ombudsmanlığı, bir hak ihlali tespit ederse, yetkili organlara insan hakları ihlali veya idarenin kötü işleyişini düzeltmek için önlemler almaları için tavsiyelerde bulunur. Kurum ayrıca vatandaşlara en uygun yasal yolların nasıl kullanılacağı konusunda yardımcı olur veya hangi kuruma başvurmaları konusunda tavsiyelerde bulunur. Ayrıca kurumun AB standartlarına uyan bir başka yönü ise BH'deki üçe bölünmüş haklardan etkilenmemesidir. BH İnsan Hakları Ombudsmanı'na vatandaşlık, ırk, cinsiyet, dini inanç veya etnik kökene bakılmaksızın meşru çıkarları olan her gerçek veya tüzel kişiler tarafından başvurulabilir. Kuruma yapılan şikâyet, şikâyetçi aleyhine herhangi bir cezai, disiplin cezası veya başka bir yaptırıma yol açmaz (International Human Rights Organisation[IHRO] BiH, ty).

3.2.2. Güvenlik

Avrupa Birliği, Bosna Hersek'te güvenlik sektörünün inşası için iki yaklaşım benimsemiştir. Birinci yaklaşım, OHR/EUSR aracılığı ile güvenlik sektörüyle ilgili yasalar çıkarmak ve çıkarılan yasaları uygulamak olarak tanımlanabilir. İkinci yaklaşım ise ODGP/OGSP altında EUFOR ALTHEA ve EUPM ile barışı, istikrarı sağlama/izleme ve kapasite oluşturma üzerine kuruludur. BH devlet inşasında güvenlik sektörünü ilgilendiren iki ana mesele vardır. Bunlar, savunma reformu ve polisin yeniden yapılandırılmasıdır.

Öncelikle AB'nin BH güvenliğine doğrudan etkide bulunma araçları olan EUFOR ALTHEA ve EUPM'yi inceleyerek başlamalıyız. BH'de güvenlik sektörünü, SAP ve Avrupa entegrasyonunun geniş bağlamında ele alacak kapsamlı

bir politika kurma amacıyla 2 Aralık 2004'te başlatılan (Gnesotto, 2005: s. 323-324) EUFOR ALTHEA'nın ana amaçları, AFBiH'e kapasite inşası ve talim sağlama, BH'deki güven ve emniyet ortamının sürdürülmesi çabalarını desteklemek, BH'nin genel AB kapsamlı stratejisine destek sağlamak olarak sayılabilir (EEAS, 2020).

EUFOR ALTHEA, yerel makamları, DBA'dan kaynaklanan görevleri arasında izleme görevi de bulunmaktadır. EUFOR ALTHEA, "İrtibat ve Gözlem Ekipleri" (Liaison and Observation Teams - LOT) aracılığıyla ülke genelinde varlığını sürdürmektedir. EUFOR ALTHEA bünyesinde, Arnavutluk, Avusturya, Bulgaristan, Şili, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Polonya, Portekiz, Kuzey Makedonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallık dahil olmak üzere AB üye devletleri ve AB üye devletlerine destek sağlayan ülke devletlerinin birlikleri bulunmaktadır (EEAS, 2020).

11 Mart 2002'de Konsey, BH'de kurulması planlanan EUPM hakkında 2002/210/CFSP Ortak Eylemini kabul etmiştir. Buna göre, *"EUSR'nin rehberliği ve koordinasyonu altında ve BH'de ve bölgede daha geniş hukukun üstünlüğü yaklaşımının bir parçası olarak EUPM, rehberlik, izleme ve teftiş yoluyla BH'de sürdürülebilir, profesyonel ve çok milletli, en iyi Avrupa ve uluslararası standartlara uygun olarak faaliyet gösteren bir polis teşkilatı kurmayı amaçlayacaktır"* (European Union Institute for Security Studies[EUSIS], 2005: s. 374-375).

EUPM, yerel makamlara büyük ve organize suç soruşturmalarının planlanmasında ve yürütülmesinde, genel olarak bir bütün olarak ceza hukuku sisteminin daha iyi bir şekilde işlemesine katkıda bulunmada ve ayrıyeten polis-savcı ilişkilerini geliştirmede yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Teoride EUPM, Avrupa Komisyonu ile birlikte, Topluluk yardımı yoluyla ele alınabilecek polis geliştirme ihtiyaçlarını belirlemede BH makamlarına yardımcı olacaktır (Glière, 2008: s. 376).

Bu polis hizmeti, özellikle organize suçla mücadele ve polis reformu ile ilgili olarak, SAP'ın bir parçası olarak verilen taahhütlere uygun olarak çalışmaktadır. EUPM, DBA'nın Ek 11'inin genel amaçları doğrultusunda çalışmakta ve amaçları Topluluk araçları tarafından desteklenmektedir (EUSIS, 2005: s. 375).

Savunma reformu, çatışma sonrası güvenlik sektörü reformunun temel bir bileşenidir ve bir istikrar ortamı inşa etmede gerekli ve ilk adımdır. Savunma reformu, iş yapma biçimlerinde, savunmayla ilgili konularda zihniyette, hedeflerde, kaynak tahsislerinde ve önceliklerde bir değişiklik anlamına gelir (Vetschera ve Damian, 2006: s. 28-42). Savunma sektöründe reform çabasının amacı, mevcut güvenlik ortamı ve ekonomik gerçekler göz önünde bulundurularak ortak bir savunma örgütü kurmaktır (Chadwick, 2012: s. 27).

Savunma sektörü sosyalist ülkelerde benzer özellikler göstermektedir: yüksek oranda siyasallaşmış komuta kademesi, devlet başkanı altında düşük sivil kontrol, savunma bakanları ve generaller arasında düşük iletişim ve işbirliği, bütçelendirmede ve idarede şeffaflık eksikliği (Locher ve Donley, 2008). BH, sosyalizmden liberalizme geçişte bağlantılı alanlarda reforma ihtiyaç duymuştur:

“Silahlı kuvvetlerin devlet düzeyinde yetersiz komuta ve kontrolü; savunma konularında devlet ve entite makamlarıyla ilgili belirsizlikler ve tutarsızlıklar; silahlı kuvvetlerin yetersiz parlamenter gözetimi ve kontrolü; savunma konularında her düzeyde şeffaflık eksikliği; uluslararası taahhütlere, özellikle ilgili AGİT belgelerinin siyasi-askeri yönlerine uyulmaması; silahlı kuvvetlerin gerçek savunma ve güvenlik gereksinimleriyle orantılı olmayan büyüklüğü, yapısı ve donanımı; savunma faaliyetleri için orantısız finansman; aşırı sayıda uygunsuz yerde depolanan bozulan silahlar ve mühimmat; ve silahlı kuvvetlerin tam zamanlı ve askere alınmış bileşenleri için kötü hizmet koşulları”, (Ministry of Defence[MoD BiH], 2005) savaş sonrası ortamda BH savunma reformunu bir zorunluluk haline getirmişti.

2002 yılında merkezi devlet düzeyinde Güvenlik Bakanlığı kurulmuş ve “SIPA”, “Sınır Polisi”, “Polis Birimlerinin Koordinasyonu Müdürlüğü”, “Yabancılar Masası” ve “Adli Tıp” gibi kurumlar bu bakanlığın bünyesinde hizmet vermektedir (Ekinci, 2014: s. 31). 2003 Fizibilite Çalışması’nda Komisyon, BH’den organize suçla mücadele için *“daha fazla reform ve merkezi devlet düzeyinde yasa uygulama kapasitelerinin artırılması”* ve *“SIPA’nın derhal operasyonel hale getirilmesi”* tavsiyelerinde bulunmuştur (Denti, 2018: s. 129). Savunma sektörünün merkezi devlet kontrolüne geçişinin ilk adımı 2003 Bakanlar Kurulu Kanunu ile BH Bakanlar Kurulu’nda Savunma Bakanlığı ihdas edilmesi ile olmuştur (Blagovcanin, 2016: s. 36). Savunma Reformu’nun bir diğer adımı ise 2003 yılının Mayıs ayında Lord Ashdown tarafından Savunma Reformu Komisyonu’nun kurulması ile atılmıştır (Chadwick, 2012: s. 27; Locher ve Donley, 2008).

Mayıs ve Eylül 2003 arasında yoğun müzakere döneminin ardından, Savunma Reformu Komisyonu, 293 sayfalık bir rapor üzerinde oybirliğiyle anlaşmaya varmıştır. Bu rapor, entite düzeyi anayasalarında ve ilgili kanunlarda ve devlet düzeyinde ilgili kanunlarda yapılan taslak değişikliklerinin yanı sıra, devlet düzeyinde bir savunma kanunu da dahil olmak üzere iki yeni kanuna ilişkin önerileri içermektedir (Locher ve Donley, 2008).

Bosna Hersek merkezi devlet düzeyinde Savunma Bakanlığı, BH Müşterek Kurmay Komutanlığı ve BH Operasyonel Komutanlığı’nın kurulması savunma reformu’nun en belirgin sonucudur. Entite ordularının lağvedilmeden birleştirilmesi ile oluşturulan müşterek ordu AFBiH’in doğal başkomutanı Savunma Bakanlığı aracılığı ile BH Cumhurbaşkanlığı olmuştur (MoD BiH, 2005).

Oluşturulan yeni yasalar, kilit yetkililerin rollerini ve işlevlerini belirlemekte ve operasyonel ve idari komuta zincirleri kurar ve savunma bütçelerini planlamak ve koordine etmek için yeni prosedürler oluşturmaktadırlar. Entite Savunma Bakanlıkları, kendi entite ordularının atama, eğitim ve donanımından sorumlu olmuşlardır. Ayrıca BH Parlamenter Meclisi, merkezi devlet düzeyi kurum, yetkili ve

prosedürlerin işleyişini izlemek amacıyla Güvenlik ve Savunma Üzerine Müşterek Komisyon'u kurmuştur. Bu gelişmelerin yanında Bosnalı yetkililer, AFBiH'in aşırı şişkin personel sayısı %40 oranda düşürerek 12.000'e indirmeyi kabul etmişlerdir (Locher ve Donley, 2008).

Savunma reformunun bir diğer ayağı ise Bosna Hersek'in NATO – aslında başlangıç aşamasında “Barış İçin Ortaklık” (Partnership for Peace - PfP) ile entegrasyonudur. NATO Genel Sekreterliği, PfP ile entegrasyon için BH'nin yerine getirmesi gereken, aralarında merkezi devlet düzeyinde Savunma Bakanlığı da dahil olmak üzere sivil liderliğe sahip bir komuta ve kontrol yapısının kurulması bulunan şartları sıralamıştır. Bu şartlar Savunma Reformu Komisyonu için bir görev tanımı mahiyetindedir (Locher ve Donley, 2008). Gerçekten de savunma reformunun gerçekleşmesinin ardından 14 Aralık 2006'da NATO lider kadrosu, BH'yi PfP programına davet etmişlerdir (Kamil, 2017: s. 205). NATO ve AB gerekliliklerinden biri olan istihbarat faaliyetlerinin merkezileştirilmesi adımı ise 2003 yılında OHR tarafından kurulan reform komisyonu ve 2004 yılında parlamentoda ilgili yasanın kabul edilmesi sonucu kurulan Bosna Hersek İstihbarat ve Güvenlik Ajansı (OSA-OBA BiH) ile olmuştur (Ekinci, 2014: s. 31)

OHR/EUSR Yüksek Temsilcisi Lord Ashdown, görevi boyunca devlet kurumları üzerinde hâkim, baskıcı ve aktif bir çizgi izlese de savunma reformunda kendine has zorlayıcı çizgisini terk ederek ve klasik AB çizgisi takip ederek OHR'nin geride kalıp lobi faaliyetleri ile BH'li siyasi figürlerin karar almalarına destek olacağı bir yaklaşımı tercih etmiştir (Denti, 2018: s. 131).

Savunma Reformu'nun başarısı Lord Ashdown'ın dikkatini yüksek temsilcilik görevi boyunca çözmek istediği kritik meselelerden biri olarak gördüğü Polis Reformu/Polisin Yeniden Yapılandırılmasına çekmiştir. Fakat BH'de bir Polis Reformu ihtiyacı 2003 Fizibilite Çalışmasında kendine yer edinmiştir (Denti, 2018: s. 132-134). Bu bağlamda bir polis reformu SAA için hayli önemli bir koşuldur. Siyasetten arındırılmış, finansal sürdürülebilirliğe sahip, ülke genelinde aktif tek bir

polis kuvveti hem NATO PfP üyeliği, AB üyeliği (Muehlmann, 2008: s. 4) ve en önemlisi ülkenin ve yasaların uygulanmasının bütünlüğü açısından çok önemlidir.

Polis reformunun ilk adımı olarak, EUPM ile yakın çalışan OHR, 2 Temmuz 2004 tarihinde üyeleri uluslararası kişilikler ve BH devletinin her düzeyinden 10 düzenli ve 7 ortak üyeden oluşan “Polisin Yeniden Yapılandırılması Komisyonu”nu (Police Restructuring Commission – PRC) kurmuştur (Blagovcanin, 2016: s. 41; International Crisis Group, 2005: s. 6). 20 üyenin yanında bir de başkan ataması gerekiyordu. Avrupa Komisyonu ancak kabul edecekleri bir başkan seçilirse PRC’nin finansmanını sağlayacaklarını OHR’ye iletince Lord Ashdown, Belçika eski başbakanlarından Wilfred Martens’i komisyona başkan olarak atamıştır. (Muehlmann, 2008: s. 5-6). Birleşik Krallık eski polis müfettişi David Blakey de Martens’in yardımcısı görevine atanmıştır. Ayrıca OHR, EUPM ve Avrupa Komisyonu delegasyonu temsilcilerinden oluşan, yirmi üyeli bir delegasyon kurulmuştur (International Crisis Group, 2005: s. 6).

PRC’ye verilen ana görev, BH’nin tamamı için *"Bakanlar Kurulu'ndaki bir bakanlığın veya bakanlıkların genel siyasi denetimi altında"* olacak *"tek bir polis teşkilatı yapısı"* önermekti (Office of High Representative, 2004). Ayrıca BH’nin yeni polisi için üç adet prensip belirlenmiştir. Bunlar:

- Polis güçleri devlet düzeyinde koordine edilecek ve yönetilecek.
- Polis operasyonlarına ve çalışmalarına siyasi katılım olmayacak.
- İşlevsellik esasına göre yerel polis birimleri kurulacak (Blagovcanin, 2016: s. 41-42).

Bu üç prensip ışığında EUPM, beş bölgeyi polis sistemini önermiştir. Bu beş bölge, nüfus yoğunluğu, coğrafi büyüklük, nüfusun etnik bileşimi, suç ve trafik kazalarının oranlarına ve diğer yasa uygulama partnerleri ile işbirliği yapabilme kapasitesine göre belirlenecekti. Bunun yanında EUPM’nin teklifi BH Güvenlik Bakanlığı tarafından denetimi sağlanacak Polis Şefliği makamını da kuruyordu. Ayrıca bu plan bir SC İçişleri Bakanlığı öngörmüyordu (Muehlmann, 2008: s. 6;

International Crisis Group, 2005: s. 7). Bu içerik tabi ki Dayton'da kurulan statükonun entitelere tanıdığı yetkileri merkezi hükümete devretme konusunda isteksiz davranan SC için kabul edilemezdi.

Toplantılar sırasında PRC heyeti Brüksel'e giderek AB kurumları ve hükümet dışı örgütlerle görüşmüşlerdir. Polis reformunda komisyon çalışmaları ile sonuç alma umutları azaldığında Brüksel ziyaretine cevaben ve Avrupa Komisyonu'nun tutumunu açığa kavuşturmak için Chris Patten, BH Başbakanı Adnan Terziç'e BH polisi ile ilgili sistematik eksiklikleri belirten PRC tavsiyelerinin özeti sayabileceğimiz bir mektup göndermiştir. Benzer mesajlara, SG/HR Javier Solana tarafından da çeşitli röportajlarda yer verilmiştir (Muehlmann, 2008: s. 6).

12 Aralık'ta yapılan son PRC toplantısında üç plan üzerinde müzakereler yapılmıştır. Birincisi, EUPM'nin 5 bölge planı; ikincisi, çoğu entiteler arası sınır hattını geçen polis bölgeleri ve Saraybosna metropoliten alanını kapsayan 9+1 bölge planı ve son olarak 10+1 bölge planı (Muehlmann, 2008: s. 7).

PRC toplantısında Martens, EUPM'nin 5 bölge modeli daha kabul edilir bulunsa da yeterli çoğunluğu elde edemediğini düşünüp 9+1 bölge seçeneğini öne çıkarmıştır. Final raporunda da kendine yer bulan model OHR'ye kabul için ulaşmıştır. Lord Ashdown tarafından 9+1 bölge modeli, EUPM'nin teknik nedenlerle üzerinde durduğu *“çok sayıda bölge (on veya daha fazla) hem koordine etme açısından zor olur hem de etkisiz olur”* fikrine karşı *“çok etnisiteli yapı”* seyretilerek siyasi nedenlerle kabul edilmiştir. Fakat Sırp Cumhuriyeti kanadı tasarımı kesin bir dille kabul edilemez bulup reddederken Sırbistan da SC'yi desteklemiş ve Ashdown'u eleştirmiştir (International Crisis Group, 2005: s. 8-9).

Komisyon'un reform konusunda başarısızlığı reform çabalarını siyasi liderler arası düzeye taşımıştır. EUPM ve OHR tarafından yürütülen kamuoyu bilgilendirme kampanyası ve AB Genişlemeden Sorumlu Komiser Olli Rehn, SG/HR Javier

Solana, PIC SB çabaları ardından müzakereler, Nisan 2005'te OHR'nin himayesi altında yürütülmüştür. Sırp tarafı SC İçişleri Bakanlığı'nın devamını ve polis bölgelerinin entiteler arası sınırları aşmaması taleplerini sunarken uluslararası taraf bunun AB'nin sunduğu kriterlere uymadığını belirtmiştir (Muehlmann, 2008: s. 9).

16 aylık müzakere süreci sonunda nihayet Sırp liderler, SC Cumhurbaşkanı Dragan Cavic ve Yüksek Temsilci tarafından üzerinde çalışılan ve SC Milli Meclisi tarafından iki kez reddedilen anlaşma üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Bu çözüm bir reform veya yasal bir öneri öne sürmese de OHR bunun reform süreci için AB'nin üç kriterine bir taahhüt olduğuna hükmetmiş ve anlaşmayı onaylamıştır. Anlaşma, hızlı bir süreçle Avrupa Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü'ne iletilmiştir. Avrupa Komisyonu, OHR'nin de tavsiyesiyle *“eğer (anlaşma) SC Milli Meclis’inde geçerse”* SAA müzakerelerinin başlayacağı taahhüdünde bulunmuştur. Nitekim 5 Ekim 2005 tarihinde SC Milli Meclisi, Ekim Anlaşması olarak bilinecek olan anlaşmayı onaylamıştır (Lindvall, 2019: s. 148-150). Bu anlaşma hem AB/uluslararası toplum hem de Sırp politikacılar tarafından bir başarı olarak görülmüştür (Blagovcanin, 2016: s. 42). Fakat söz konusu bu anlaşma, nihai bir reform veya gerçek bir çözüm getirmediği için polis reformu süreci henüz tamamlanmamıştır.

Polis reformu çabasının devamı 2006 yılında BH Bakanlar Kurulu tarafından Ekim Anlaşması yükümlülükleri etrafında “Polis Reformu Müdürlüğü”nün (Police Reform Directorate – PRD) kuruluşu ile gelmiştir (Lindvall, 2019: s. 158). PRD tarafından 2006 yılında varılan ilk sonuçlar SC delegeleri tarafından destek görmemiştir. 2006 yılının sonuna yaklaşıldığında PRD, Martens’in raporuna benzer bir sonuç belgesi hazırlamıştır fakat bu belge yine SC temsilcileri tarafından kabul edilemez ve yasadışı ilan edilmiştir. Siyasi anlaşmazlığa rağmen Avrupa Komisyonu ve EUPM, PRD ve uzman danışmanlara desteğini devam ettirmiştir. Buna karşın PIC, 26-27 Şubat 2007’de EUSR’ye tam geçişi erteleyerek OHR’nin yetki süresini uzatmış böylece BH’nin henüz yerel yöneticiler ile yönetilebilecek bir ülke olmadığına kanaat getirmiştir (Blagovcanin, 2016: s. 44; Lindwall, 2019: s. 163).

Zira SAA müzakereleri için AB gündeminde tek eksik kalan başlık polis reformuydu ve OHR'nin kaldırılması da buna bağlıydı.

Sırp'ların uzlaşmaz tavırları nedeniyle AB başta olmak üzere uluslararası toplum, beklentileri düşürerek AB prensiplerinden daha fazla taviz vermeye başladıklarında, AB prensiplerini sonuna kadar destekleyen Boşnaklarda bir satılmışlık hissi uyandırmıştır (Lindvall, 2019: s. 165). Bu satılmışlık duygusunun tezahürü olarak, Sırp lider Milorad Dodik'in AB'nin polis reformu için belirlediği son tarih olan 14 Mart'tan 2 gün önce yeni Yüksek Temsilci Christian Schwartz-Schilling'in Sırp ve Boşnak aktörleri Avrupa Komisyonu, EUPM, ABD Büyükelçiliği ve OHR temsilcileri ile bir araya getirdiği toplantıda kabul etmesine karşın Boşnak siyasetçi Haris Silajdzic, SC polisinin ortak bir yapıdan ziyade SC isim ve sembollerini kullanmasını kabul edemeyeceğini, bunun AB prensiplerine aykırı olacağını belirterek polis reformunu reddetmiştir (Blagovcanin, 2016: s. 44; Lindvall, 2019: s. 166).

Yeni atanan Yüksek Temsilci Miroslav Lajcak ile 2007'nin ikinci yarısında yeni bir müzakere süreci başlatılmıştır. OHR, siyasi liderlere Güvenlik Bakanlığı altında tek bir polis ve entiteler arası sınıra saygılı polis bölgeleri öngören bir teklif sunmuştur. Teklif ilk başta reddedilse de Milorad Dodik ve Haris Silajdzic'in partileri olan SNSD ve SBiH, Eylül 2007'de anlaşmaya varmışlardır. Fakat Hırvat partileri ve SDA, SNSD ve SBiH'in bu anlaşma ile AB prensiplerini çiğnediklerini belirterek anlaşmaya karşı çıkmışlardır. Sonuç olarak polis reformunun bu turu da Ekim 2007'de başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Blagovcanin, 2016: s. 44-45).

Bu başarısızlık OHR'yi Bonn Güçlerini yeniden aktive etmeye ve Bakanlar Kurulu ve Parlamenter Meclisi'nde karar alma sitemini değiştirerek "tıkanma" tehdidini ortadan kaldırmaya çalışmaya itmiştir. Bu karar Sırp'lar tarafından şiddetle protesto edilmiş ve Başbakan istifa etmiştir. OHR bu krizi aşmak için tarafları polis reformu için görüşmek üzere Mostar'da toplamıştır. Bu toplantı sonucu "Mostar Deklarasyonu" ortaya çıkmıştır ve siyasi liderler, bu deklarasyonun uygulanması için

bir eylem planı belirlemişlerdir. Eylem planı, polis yapısı ile ilgili iki yasayı öngörmekteydi:

- Devlet düzeyinde yeni polis kurumlarının kuruluşu (Adli Tıp Kurumu, Eğitim ve Mesleki Yükseltme Kurumu, Polis Destek Ajansı, Bağımsız Kurul, Vatandaş Şikayetleri Kurulu ve Polis Memuru Şikayetleri Kurulu).
- Entite ve kanton polislerinin devamı (Blagovcanin, 2016: s. 45-46)

Nisan 2008’de üzerinde anlaşılan düzenlemeler BH tarafından kabul edilmiş ve SAA yolu açılmıştır (Blagovcanin, 2016: s. 46). Ancak polis reformu AB’nin belirlediği prensiplerden uzakta bir yapıda kurulmuş, Sırp Cumhuriyeti’nin üniter yapısının ve Bosna Hersek’in bölünmüş yapısının yansıması olmuştur.

3.2.3. Ekonomi

DBA’nın imzalanmasından sonra Bosna Hersek devleti ekonomik yeniden yapılanması için birkaç engelle karşılaşmıştır: BH’nin entiteler ve kantonlar arasında bölünmüşlüğü’nün getirdiği mevzuat farklılıklarının kapitalist pazar ekonomisine geçişte özel sektörde yarattığı kafa karışıklığı, etnik elitler ve yozlaşmış parti ve partililerin devletin sahip olduğu işletmelerin yönetiminden ve getirilerinden vazgeçmek istememeleri, organize suçlar ve vergi kaçakçılığının ülkenin vergi gelirlerinde açtığı yara, savaş sırasında çok büyük yara alan ülkenin endüstriyel yapısı ve işsizlik (Dobbins vd, 2013: s. 148-149). Ayrıca mali sistem açısından dünyanın en karmaşık düzenine sahip BH’de mali durumu korumakla veya izlemekle görevli bir kurum ve organ bulunmamaktaydı (Tzifakis ve Tsardanidis, 2006: s. 71).

BH’nin yeniden inşasının ekonomik boyutu uluslararası toplum tarafından iki dönemde ele alınmıştır. 1996-1999 yıllarını kapsayan ilk dönemde, “Öncelikli Yeniden Yapılandırma Programları” ile öncelikle altyapının rehabilitasyonu, kamu hizmetlerinin restorasyonunu ve uygulanabilir bir makroekonomik çerçevenin oluşturulması amaçlanmıştır (Tzifakis ve Tsardanidis, 2006: s. 70).

DBA'dan sonra Dünya Bankası, EBRD, 1993 yılında Avrupa Komisyonu tarafından kurulan ve desteklenen IMG ortaklığında hazırlanan raporlar ışığında BH için hazırlanan öncelikli yeniden yapılandırma programı uluslararası toplum tarafından başlatıldı. 5.093 milyar dolar olarak belirlenen yardımın %47'si Dünya Bankası, %50'si diğer bağışçılar ve %3'ü de BH hükümetince karşılanacaktı. Uluslararası bağışçılar arasında bulunan AB, 1996-1999 yılları için toplam 1 milyar ECU (European Currency Unit – Avrupa Para Birimi), iki yıllık toplam 125 ECU ilk taksit olarak ise 62,5 ECU'luk ödemeyi kabul etmiştir. Bu bütçe DG IA (Directorate General for External Political Relations – Dış Siyasi İlişkiler Genel Direktörlüğü) tarafından idare edilecek ve PHARE ve Avrupa Komisyonu'nun diğer kanallarınca fonlanacaktı. Böylece AB, “Zorunlu Yardım Programı”nı (Essential Aid Programme – EAP) başlatmıştır (The European Community Humanitarian Office[ECHO], 1998; Karatay, 1997: s. 78; EC, 1998: s. 2).

AB, savaş sırasında ve savaş sonrası dönemde yerinden edilen, kuşatılan ve hayati kaynaklardan edilen insanlara yardım ulaştırma amacı taşıyan örgütlere destek sağlamak için “Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu”nu (The European Community Humanitarian Office - ECHO) seferber etmiştir (EC, 1998: s. 4). EAP, kısa vadeli yardımı amaçlayan ECHO ile uzun vadeli yeniden yapılandırma programı arasında geçiş hüviyeti taşımaktadır. EAP 10 öncelikli sektöre hammadde, materyal, ekipman ve yedek parça ve destek sağlama amacı gütmektedir. 10 öncelikli sektörü şu şekilde sıralayabiliriz: Kamu kurumları, tarım, ulaşım, su ve sanitasyon, sağlık, iskân, enerji, eğitim, yatırım ve proje hazırlama, telekomünikasyon (ECHO, 1998).

EAP sayesinde yollar yeniden açılmış, elektrik santralleri etkinleştirilmiş, kamu hizmetleri yeniden başlamış, ilk evler yeniden inşa edilmiş, toplu taşıma yeniden başlamış, telefon bağlantıları yeniden kurulmuş ve okullar yenilenmiştir (EC, 1998: s. 4). Dolayısıyla EAP, PHARE kapsamında BH'nin altyapısını yeniden kapitalist pazar ekonomisine hazır hale getirme çabasıdır. Fakat program her ne kadar ilk aylarda başarılı bir şekilde çalışsa da bu yardımların izlenmesinde

sorunların çıkması, usulsüzlükler ve yolsuzluklar nedeniyle Komisyon programı gözden geçirmiş ve hem Avrupalı vergi mükelleflerinin parasının amaç dışı emellere harcanmasını engellemek ve hem de BH’de ekonominin daha efektif şekilde yeniden inşa edilmesi için EAP’nin yerini sektörel programlara bırakmasında karar kılınmıştır (EC, 1998: s. 4).

Bölgesel İstikrar Paketi çerçevesinde 2000 yılında düzenlenen konferansta “Hızlı Başlangıç Paketi” kabul edilmiştir. Bu paket bağlamında 2,4 milyar dolar güvenlik ve sivil toplum projelerine ayrılmıştır. Düzenlenen bir ikinci konferansta, havacılık, enerji, KOBİ’ler ve bankacılık gibi alanlar için 3 milyar euro tutarında fon ayrılmıştır (Numanoviç, 2011: s. 82).

Boşnakça “*yeniden yapılandırma*” anlamına gelen OBNOVA Programı, Avrupa Komisyonu tarafından BH, Hırvatistan, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (günümüzde Sırbistan ve Karadağ ülkelerinin oluşturduğu birlik) ve Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti’nin (günümüzde Kuzey Makedonya) rehabilitasyonu ve yeniden yapılandırılması ve DBA’yı takviye etmek amacıyla Temmuz 1996’da başlatılan inisiyatiftir (EC, 1998: s. 5; North Atlantic Treaty Organisation[NATO], ty; Union of International Associations[UIA], 2001).

OBNOVA’nın ana öncelikleri arasında altyapının ve savaş sırasında zarar gören fertlere ait veya kolektif tesislerin yeniden inşası ve yerinden edilenlerin geri dönüşü bulunmaktadır (NATO, ty). Yeniden yapılandırmanın yanında Avrupa Komisyonu, projelerin eğitim, yönetim ve sektörel stratejiler yönünden BH’li yerel kişi ve kurumlara destek sağlayıcı hüviyette olmasını istemektedir. Örneğin, çöp kamyonu sağlamanın yanı sıra ilgili kuruma atık yönetimi eğitimi verilmektedir (EC, 1998: s. 5).

AB, OBNOVA’nın uygulanmasını tek başına üstlenmemekte, işbirlikleri ile etkinliğini güçlendirmeye çalışmaktadır. Örneğin, Avrupa Komisyonu ve SFOR

1998 yılı sonunda bir mutabakat zaptı imzalamışlardır. Bu zapta göre, Avrupa Komisyonu, “1999 SFOR Mikro Projeler Programı”na yaklaşık 3,9 milyon Alman Markı tutarında fon sağlamayı kabul etmiştir. Buna göre AB, proje uygulamasını SFOR’a devretmiştir. Projelerin kabulü AB ve SFOR’un ortak kararı ile olmakta, SFOR raporları ile AB’yi bilgilendirmektedir (NATO, ty).

OBNOVA Programı, 2001 yılında, AB’nin Güneydoğu Avrupa stratejisini genişletmesinin sonucu olarak ortaya çıkan CARDS’a entegre edilmesiyle sona ermiştir (UIA, 2001). SAP çerçevesinde Zagreb Zirvesinde çizilen bölgesel işbirliği hedefleri olan serbest ticaret bölgesi, siyasi diyalog ve organize suçlarla mücadelede ulaşmak için AB finansal desteği CARDS programı ile sağlamıştır (Numanoviç, 2011: s. 83).

CARDS programı, SAP’a katılımları açısından Güneydoğu Avrupa ülkelerine Topluluk yardımı sağlamayı amaçlamaktadır. 5 Aralık 2000 tarihli 2666/2000 sayılı Konsey düzenlemesi ile kurulmuştur (EUR-Lex, 2007a). 2001-2006 yılları arasında PHARE ve OBNOVA programlarını birleştirmek amacıyla ve Batı Balkanlar bölgesine daha sistematik ve merkezi bir yaklaşım sergilemek amacıyla kurulmuştur. Avrupa Kalkınma Ajansı tarafından uygulanan program, 31 Aralık 2006 tarihinde sonlandırılmıştır (UIA, 2006).

AB, CARDS programı için 2000-2006 yılları arasında kullanılmak üzere 4,65 milyar Euro tutarında bir bütçe ayırmıştır. Geri ödemesiz olan finansmanın doğrudan kullanıcıları arasında her düzeyden devlet kurumları, kamu ve karma kuruluşlar, tüzel kişilere yardım sağlayan kuruluşlar ve çeşitli hükümet dışı örgütler bulunmaktadır (Government of the Republic of Croatia, ty; EUR-Lex, 2007a). 2000 ve 2003 yılları arasında BH, yaklaşık 391 milyon Euro’dan yararlanmıştır. CARDS finansmanının yanı sıra Avrupa Komisyonu, bir IMF programı ve demokratikleşme finansmanı bağlamında ödemeler dengesi desteği sağlamıştır (EC, 2004: s. 15).

Topluluk yardımları kapsamında AB'nin BH'ye desteği 1995-2006 arası dönemde 2 milyar Euro'yu bulmuştur. Bunun 1,29 milyar Euro'su ise OBNOVA, PHARE ve CARDS yardımları ile sağlanmıştır. 2003-2006 yılları arası dönemde CARDS kapsamında BH'ye 244,3 milyon Euro tahsis edilmiştir. Program kapsamında verilen fonlar, demokratik istikrar, idari kapasite geliştirme, ekonomik ve sosyal kalkınma, adalet ve çevre ve doğal kaynaklar konularında kullanılmak üzere tahsis edilmiştir (EC, 2004: s. 15-16, EC, 2005: s. 5, EC, 2006: s. 5). Ekonomik ve sosyal kalkınma alanında, 2003 yılında BH'deki işletmelerin özelleştirilmesi ve yeniden yapılandırılmasına yönelik CARDS desteği, önemli yatırım taahhüdünü, işlerin korunmasını ve istihdam yaratılmasını sağlamıştır. Avrupa Komisyonu ayrıca KOBİ desteği, mikro kredi, kırsal kredi, konut ve STK projeleri aracılığıyla BH'nin ekonomisinin gelişmesine yardımcı olmuştur. BH'nin bölgesel kalkınma çerçevesini AB uyum politikasıyla uyumlu hale getirmeye yardımcı olmak için bir Avrupa Komisyonu proje fonu kuruldu (EC, 200: s. 16).

CARDS yardımlarının bir ayağı da “twinning” programıdır. Twinning programı aday ülkeye “know-how” sağlamak ve deneyim aktarmak üzere tasarlanan bir mekanizmadır ve kalkınma ve kurumsal ilişkilere katkı sağlar (Stanicic, 2005: s. 103). CARDS kapsamında BH'de iki adet twinning projesi tamamlanmıştır. Bunlar, Güvenlik Bakanlığı ve Devlet Sınır Hizmeti ile ilgili olan projelerdir (EC, 2005: s. 7).

CARDS, PHARE, SAPARD, ISPA gibi katılım öncesi destek programları 2007 yılında IPA başlığı altında birleştirilmiştir. IPA yardımı, 2007-2013 arası dönemde hem aday hem de potansiyel aday ülkeler için 11,5 milyar Euro katkıda bulunmuştur (EC, ty).

IPA yardımları, geçiş dönemi yardımı ve kurumsal yapılanma, sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynakları gelişimi, kırsal kalkınma gibi alanlarda tahsis edilmiştir. BH, IPA desteğinden 226 milyon Euro almıştır. 2013 yılında IPA II başlatılmıştır. 2014-2020 yılları arasında BH, IPA II programından 552,1 milyon

Euro destek almıştır. Bu meblağ öncelikli sektörler olan demokrasi ve yönetim, hukukun üstünlüğü ve temel haklar, rekabet ve inovasyon, eğitim, iş verme ve sosyal politikalar, ulaşım, çevre, iklim ve enerji, tarım ve kırsal kalkınma alanlarında kullanılmak üzere tahsis edilmiştir. 2021-2027 yılları arası için de IPA III programı başlatılmıştır. IPA III'ün de öncelikli alanları şu şekildedir: göç, sınır yönetimi ve madencilik, seçimler, katılım, bölgesel kalkınma, enerji, ulaşım, Covid-19 kaynaklı sosyo-ekonomik destek, Covid-19 sonrası özel sektör, hayvan hastalıkları kontrolü (EC, ty).

2000 yılı sonrasında BH için yeniden yapılandırma hedefleri belirlenmiştir. Bunlar, neoliberal politikalar da diyebileceğimiz maliye, para ve vergi sistemlerinde sağlam reformlar gerçekleştirmek, bankalar da dahil olmak üzere devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi (Tzifakis ve Tsardanidis, 2006: s. 76) dış ticaretin serbestleştirilmesi, ithalatta vergi ve kotaların düşürülmesi, sosyal hizmetler de dahil olmak üzere devlet harcamalarının kısılmasıdır (Sancaktar, 2018: s. 221). AB'nin Batı Balkanlar ve BH'de devlet inşasının merkezindeki mekanizması olan SAP'ın ekonomik gerekliliklerine göre de pazar ekonomisine geçiş, özelleştirmeler ve bölge ülkeleri arası ekonomik işbirliği hayatidir (Babuna, 2014: s. 6).

Selanik Zirvesi'nde AB, BH için SAP'ı zenginleştirip yoğunlaştıracak olan "Avrupa Ortaklığı" mekanizmasını başlatmıştır. Kısa ve orta vadeli elliye yakın hedefi olan bu mekanizmaya göre BH, neoliberal ekonomik önlemler olan özelleştirmeler, işgücü katılıklarının kaldırılması ve GSYH'da kamu harcamalarının düşürülmesi adımlarını atmalıydı (Chandler, 2006: s. 31). Kamu maliyesi, vergilendirme ve mali sürdürülebilirlik, iş ortamı ve rekabet, emek piyasası, sosyal refah ve emeklilik reformu 2015 Reform Gündemi ile AB'nin BH'den talep ettiği reform alanları olmuştur (Blagovcanin, 2016: s. 55-56). AB bu hedefleri sağlamak adına zorlayıcı olmaktan ziyade koşulluluk ilkesine başvurmuştur.

Vergi toplama kapasitesinin dayanıklılık kıstaslarından biri olmasına rağmen anayasada devlet kurumlarının finansmanını düzenleyen bir madde

bulunmamaktadır. 2000 Yol Haritası belgesinde AB, BH'den devlet hazinesini kurmasını talep etmektedir, devlet hazinesinin ve GSYH'nın büyük bir kısmının kaynağı vergilendirme. Ayrıca vergi reformu, Avrupa Komisyonu'nun Eylül 2002'de açıkladığı BH'nin SAA müzakerelerine başlamak için yerine getirmesi gereken 16 koşuldan biri olarak önümüze çıkmaktadır. Gümrük ve Vergilendirme Alt Komitesi, SAA'nın yürürlüğe girmesinin ardından AB-BH arasında kurulan alt komitelerden biri olmuştur.

Bu doğrultuda, Dolaylı Vergi Sistemi Yasası uyarınca Dolaylı Vergi İdaresi (Indirect Tax Authority – ITA) kurulmuştur ve tüm dolaylı vergilerden gelir tahsilatı yapan tek kurum olmuştur (EU Delegation to BiH/EUSR in BiH, ty). Buna müteakip Lord Ashdown'un BH için ana amaçlarından biri olan ve hem IMF hem de Avrupa Komisyonu tarafından bir süredir tavsiye edilen KDV Ocak 2006'da kullanıma girmiştir (Denti, 2018: s. 130-131). KDV'nin kullanıma girmesi ile BH devletinin gelirleri artmıştır (Dobbins, vd, 2013: s. 162). Zira devlet düzeyinde KDV sistemi, entite düzeyindeki satış vergisinin yerini almıştır. KDV geliri BH Merkez Bankası'nda açılan Tek Hesaba ödenir ve BH KDV Kanunu, AB'nin KDV ile ilgili 6. Direktifi ile uyumludur (Indirect Taxation Authority of Bosnia and Herzegovina[ITA BiH], ty).

Devlete ait şirketler, yönetim kurullarını atayan siyasi partilerin doğrudan denetimi altında ve bu partilerin finansmanının ve özel kişilere doğrudan transferlerinin kaynağı haline gelmiştir (Denti, 2018: s. 86; Cox, 2001: s. 8). BH'de özelleştirme hareketi 1998 yılında öncelikli alanlarda yeniden yapılandırmada ilerleme kaydedildikten sonra başlatılmıştır. Dünya Bankası, IMF, EBRD ve OHR bu süreci yönlendirmiş ve izlemiştir. Hem BHF hem de SC özelleştirmeler için mevzuat çıkarıp ajanslar kurmuşlardır. OHR'nin empoze etmesinin ardından BH Parlamenter Meclisi Temmuz 1998'de özelleştirme yasası çıkarmıştır (Sancaktar, 2018: s. 222).

Özelleştirmeler entite, kanton ve belediye düzeylerinde farklı kanunlarla düzenlenmiş ve doğrudan satış esasının tercih edildiği süreç sonunda devlete ait

teşebbüsler siyasiler veya siyasi partilere yakın iş adamlarına satılmıştır (Denti, 2018: s. 67). Örneğin BHF'nin Hırvat ağırlıklı kantonlarında “*ortak sermayelendirme*” planları, federasyonda özelleştirme yasası kabul edilmeden önce belirli varlıkları Hırvat şirketlerine transfer etmede kullanılmıştır (Cox, 2001: s. 8). Dolayısıyla özelleştirmeler, ülkede neoliberal sistemin gerekliliklerine uyulurken paranın ve varlıkların tekrar siyasi partilerin kontrolüne geçmesinin mekanizması olmuştur (Denti, 2018: s. 67).

Dayton, sadece siyasi arenayı değil mali arenayı da ademi merkeziyeçi bir şekilde düzenlemiş bu da BH devletini zayıf düşürmüştür (Lewarne ve Snelbecker, 2004: s. 65). Mali ademi merkeziyeçiliğin sonucu olarak dünyanın en karmaşık mali sistemine sahip BH’de mali dengeyi izleyecek ve düzenleyecek bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Buna cevaben genel mali gelir ve harcama hedeflerini düzenlemek üzere Ulusal Mali Konsey Mayıs 2005’te kurulmuştur (EC, 2005: s. 32). Fakat yasalarda konumu açıkça belirtilmediği için ve çıkmazlarla mücadele edecek mekanizmalar sağlanamadığı için istenilen düzeyde işlevsellik gösterememiştir (EC, 2006: s. 21).

Özelleştirmeler ve neoliberal adımlar, halihazırda ekonomik sorunlarla boğuşan BH vatandaşlarını sosyal korunmadan mahrum kalacağı anlamına gelmekle birlikte batılı devletler ve büyük şirketlere bağımlı bir kapitalist sınıfın doğmasına neden olmuştur. Kapitalist ekonomiye geçiş süreci ile BH pazarı yabancı yatırımı destekleyen ve vergi indirimi içeren yasalarla doğrudan yabancı yatırıma açılmıştır. Ayrıca IMF, Dünya Bankası ve AB tarafından talep edilen gümrük vergilerinin ve kotaların indirilmesiyle BH ucuz yabancı malla dolmuş bu da endüstrileşme kapasitesini düşürmüştür (Sancaktar, 2018: s. 222-223). Şubat 2014’te BH’de patlak veren barış, istikrar ve ekonomi arasındaki ilişkiyi gözler önüne seren protestoların başlıca sebeplerinden birinin de usulsüz özelleştirmeler olması dikkat çekicidir (Babuna, 2014: s. 15-16).

3.2.4. Adalet

Bilindiği üzere, AB'nin temel değerleri arasında hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı yer alır. Aynı zamanda düzgün işleyen bir yargı sistemi ve yolsuzlukla etkin mücadele, esasen ve usulen temel haklara saygı kadar büyük önem taşımaktadır (EC, 2018(a): s. 8). AB, üyelik koşulları arasında bulunan düzgün işleyen yargı daha genel ifadeyle adli sistemin BH'de yerleştirilmesi için daha önce de başvurduğu koşulluluk rejimine başvurmakta fakat bu konu hayati önem taşıdığından önemli bir teknik destek vermektedir.

2000 Yol Haritası'nın insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile ilgili koşullarında AB, Anayasa Mahkemesi'nin finansmanı ve entite düzeyinde adli ve savcılık hizmetleri kanununun çıkmasını şart koşmuştur (Blagovcanin, 2016: s. 34). Avrupa Komisyonu, 2000 Yol Haritası koşullarında ilerleme kaydedildiğini fakat SAA müzakerelerinin başlatılması için 16 öncelikli alanda daha ilerleme kaydedilmesini BH'den talep etmiştir. Bu 16 öncelik arasında etkili yargı sistemi ve organize suçla mücadele yer almıştır (EC, 2003(b)). Aynı koşulluluk doğrultusunda Mayıs 2019'da kabul edilen Komisyon Görüşü ise AB ile katılım müzakereleri için sıraladığı 14 kilit öncelik arasında hukukun üstünlüğü ve temel haklara saygı başlıklarını saymıştır (EC, 2021: s. 116).

2000 Yol Haritası öncesinde bile adli reform süreci OHR'nin ilgilendiği konu olmuştur. BH Devlet Mahkemesi, BH Savcılığı ve HSYK kurulmuş, SC siyasi elitinin devlet düzeyindeki atama sürecinden dışlanmak istememesi ve reformlara direnmesi nedeniyle bu alandaki reformlar olan Devlet Mahkemesi Kanunu, Devlet Savcılığı Kanunu, Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Yüksek Yargı ve Savcılık Kurulu Kanunu OHR tarafından dayatılması sonucu uygulanmıştır. Birincil amaç, hakim ve savcılarının bağımsız atanmasını sağlarken, devlet düzeyindeki yargı kurumları kurup bunların işleyişini sağlamaktır. (Blagovcanin, 2016: s. 34, 80).

Ayrıca OHR, 2003 yılında HSYK aracılığı ile hakim ve savcılarının geniş çaplı incelenmesini de içeren ve ABD ve AB tarafından desteklenen bir yargı reformu başlatmıştır (Ruge, 2020: s. 10). Bununla beraber, PIC SB'nin OHR'nin kapatılması için 2008'de BH'ye sunduğu 5+2 gündeminin bir maddesi adli reformu ilgilendirmektedir. Hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi başlığı altında BH'den yapılması istenen mevzuat içerisinde, Ulusal Savaş Suçları Stratejisi'nin kabulü, Yabancılar ve İltica Yasası'nın kabulü ve Ulusal Adalet Sektörü Reform Stratejisi'nin kabulü yer almaktaydı (Blagovcanin, 2016: s. 48). Ayrıca 2008 yılında imzalanıp yürürlüğe girmesi geciken SAA, adalet alanında BH'den beklenen demokratik prensipler olan uluslararası hukuka, insan hakları hukukuna ve medya özgürlüğüne saygı beklemektedir (EU Delegation to BiH/EUSR in BiH, ty).

Fakat AB, BH'de sürdürülebilir ve bütüncül bir adalet sistemini inşa edip güçlendirmek için “ödev ve ödül” mekanizması olan koşulluluk rejiminin yanında BH için teknik destek de sağlamıştır. Adalet sektöründe bu teknik desteği “Adalette Yapılandırılmış Diyalog” (Structured Dialogue on Justice - AYD) başlığında görmektedir. AYD, SAA'ların içerdiği AB'nin Siyasi Diyalog aracının bir dalıdır. “İç politikaya doğrudan müdahale olmaksızın, AB ile ilgili reformlar üzerinde yerel uzlaşmayı güçlendirmeye yönelik bir uygulama olan Siyasi Diyalog, AB genişleme politikasında üye devlet inşasının bir başka örneğidir” (Denti, 2018: s. 183).

Hukukun üstünlüğünün diğer alanlarında yapılandırılmış diyalog ve AYD, Komisyon tarafından BH de dahil potansiyel AB ülkelerinde hukukun üstünlüğünün yapılandırılmış ilişkilerini güçlendirmek için başlatılmıştır. AYD, BH'ye toplumun her kesiminin ulaşabileceği, ülkenin her yerinde etkili, bağımsız, tarafsız ve duyarlı bir adalet sistemi kurmak için atacağı reform adımlarında yardım edecek ve AB standartlarına yaklaştırılmasını sağlayacaktır. Siyasi değil de teknik bir metodoloji seçilmiştir (Sinanovic ve Tuzla, ty). Böylece OHR'nin düştüğü hataya düşerek dayatma ile belli başlı grupların antipatisi çekilmeyecekti.

Gerçekten de OHR'nin BH adalet sistemi ve hukukun üstünlüğü üzerinde mahkemelerin sonuçlarını doğrudan ve dolaylı yoldan dikte ederek ve mahkemelerin yasal yetkilerini değiştirerek oluşturduğu yıkıcı etkisini ortadan kaldırmak da AYD'nin sebeplerinden biridir (BiH Dayton Project, 2012).

AYD'nin Komiser Stefan Füle tarafından başlatılmasına giden süreç 2011 yılında ortaya çıkmıştır. 13 Nisan 2011'de SC Milli Meclis'i, Bosnalı Sırplar ve SC aleyhinde taraflı faaliyet gösterdikleri gerekçesiyle, BH Anayasa Mahkemesi ve BH Devlet Mahkemesi de dahil devlet düzeyi mahkemelerin yetkilerini SC sınırları içinde sınırlandırmak için devlet düzeyi mahkemelerin meşruiyeti ve OHR'nin güçlerini sorguladığı referandum kararı almıştır. AB bu referandum kararını kınamıştır ve ODGP Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, 13 Mayıs'ta SC'nin başkenti Banja Luka'ya giderek Milorad Dodik'le görüşmüş ve referandumun kaldırılması karşılığında sonucu herkesi memnun edecek adli reform olan bir yapılandırılmış diyaloga destek verileceği ve danışmanlık yapılacağı sözünü vermiştir. Sonuç olarak Dodik ikna edilmiştir (Hadzovic, 2011).

Ancak AYD'nin gündeme gelişi 2011'den üç sene öncesine rastlamaktadır. 2008 yılında imzalanan SAA yürürlüğe giremediği için SAA kapsamında kurulması gereken adli meseleleri çalışacak alt komite kurulamamıştır ve yine aynı sene imzalanan Geçici Anlaşma ticari ve ticaretle ilgili meselelere yoğunlaştığından adli meselelerde tavsiye verecek teknik bir kuruma ihtiyaç duyulmuş ve AYD, AB tarafından BH'ye ilk bu dönemde önerilmiştir (Denti, 2018: s. 183).

AYD, ülkedeki yargı sisteminin AB müktesebatı ve ilgili standartlarla uyumlu hale getirilmesinde ilerlemesine olanak sağlamak için gerekli tüm reformların tartışılacağı ve adalet sistemi reformlarını destekleneceği bir ortam oluşturma amacı gütmektedir. Yargıda değişiklik yapmaya yönelik herhangi bir fikir veya teklif, öncelikle AYD bağlamında tartışılacaktır. AYD, BH ve AB arasında iki taraflı bir uygulamadır ve katılım, nihai amaç hukukun üstünlüğünün sağlanması olduğundan

SAP sürecinde yapılan diğer teknik toplantıların aksine üst düzey siyasi katılıma da açıktır (EU Delegation to BiH/EUSR in BiH, ty).

AYD genel oturumlarının yılda ortalama iki kez yapılması planlanmıştır. Ayrıca Komisyon, düzenli olarak belirli yasal veya kurumsal reform paketlerinin geliştirilmesinden sorumlu olan Bosna Hersek kurumlarından kilit muhataplarla ikili tematik toplantılar da düzenlemektedir. Her genel oturumun sonunda, Avrupa Komisyonu bir dizi teknik tavsiye yayınlar. (EU Delegation to BiH/EUSR in BiH, ty).

14 Nisan 2014 tarihli AB Dışişleri Konseyi'nin Lüksemburg'da aldığı karara göre AYD, hukukun üstünlüğüne ilişkin diğer alanlar olan yolsuzlukla mücadele, ayrımcılık ve çıkar çatışmasının önlenmesi, bütünlüğü artırma önlemleri ve mevcut çerçevede polis gücünün etkinlik ve sorumluluğunun artırılması konularında genişletilmiş ve bölgesel işbirliği, savaş suçlarının işlenmesi, profesyonellik ve yargının verimliliği alanlarında bazı olumlu sonuçlar vererek, sürekli bir güven oluşturma süreci olarak kalmaya devam etmiştir (Sinanovic ve Tuzla, ty; EC, 2014: s. 12).

2013 yılı ile “Adalet Sektörü Reform Stratejisi” (Justice Sector Reform Strategy - JSRS) 2009-2013'ün uygulanması kısmen tamamlanmıştır (EC, 2014: s. 12). Kasım 2013'te altıncı AYD toplantısında Komisyon, BH Adalet Bakanlığı'nı 2014-2018 dönemi için revize edilmiş bir JSRS geliştirmeye davet etmiştir (MoJ BiH, 2015: s. 3). IPA yardımı bakımından stratejik öneme sahip olacak JSRS taslağı hazırlama süreci Mayıs 2014'e kadar sürmüştür (EC, 2018(b): s. 4-5). 2014-2018 dönemi için güncellenmiş JSRS Eylül 2015'te kabul edilmiştir (EC, 2015: s. 13).

2014-2018 dönemi için JSRS'nin uygulanması için yeni ayarlanmış zaman çizelgeleri ile eylem planı Mart 2017'de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi. Her düzeyden adalet bakanları (BH, BHF, SC, kantonlar), Brcko Yargı Komisyonu

başkanı ve HSYK başkanının oluşturduğu Bakanlık Konferansı, JSRS'nin uygulanmasını denetlemeden sorumludur. Haziran 2017'de JSRS işleyiş kuralları kabul edilmiş ve stratejinin uygulanmasını izlemek için teknik kurullar oluşturulmuştur. 2 Mart 2018'deki Bakanlar Konferansı'nda alınan karara göre, 2014-2018 JSRS 2020 yılına kadar uzatılmış ve eylem planı 2019-2020 kabul edilmiştir (EC, 2018(a): s. 9, EC, 2018(b): s. 4-5).

JSRS'ye daha dikkatli bakacak olursak, Mart 2006'da Brüksel'de gerçekleştirilen BH Devlet Düzeyi Adalet Kurumlarının Finansmanı Konferansı'nda, BH Adalet Bakanlığı, Avrupa Komisyonu ve başışçı ülke temsilciler BH Adalet Bakanlığı'na "BH genelinde adalet sektöründe meydana gelecek geliştirme ve güçlendirmelerde bir katalizör görevi görecek" adalet sektörü stratejisi geliştirme görevi vermişlerdir. Sivil toplum kuruluşları, arabulucu kurumlar, barolar, yargıç-savcı derneklerinin temsilcilerinin de katıldığı Bakanlık Konferansı tarafından geliştirilen JSRS, "tüm BH vatandaşlarına karşı sorumlu, AB standartlarına ve en iyi uygulamalarına uyumlu, hukukun üstünlüğünü garanti eden, verimli, etkili ve koordineli bir adalet sistemi" kurmayı vizyon edinmiştir (MoJ BiH, 2008: s. 3-4).

JSRS hedefleri açısından dört kutuplu bir yapıdır:

- Yargı sistemi hedefleri sütununa göre, BH'de hukukun üstünlüğünü sağlayan yargı sisteminin bağımsızlığı, hesap verebilirliği, verimliliği, profesyonelliği ve uyumu daha da güçlendirilmeli ve sürdürülmeli.
- Cezai yaptırımları uygulama hedefleri sütununa göre, Avrupa standartlarına uyarak ceza evlerinde insancıl ve yasal muameleyi ve mahkumların etkili yeniden topluma kazandırılmasını sağlayan cezai yaptırım sistemi geliştirilmeli.
- Adalet erişim hedefleri sütununa göre, uluslararası yasal destek sistemi geliştirilmeli ve ülkede adalet eşit erişimi garanti edecek sistem ve süreçler kurulmalı, güçlendirilmeli ve sürdürülmeli.
- Ekonomik sektörün gelişimini destekleme hedefleri sütununa göre, adalet sektörünün ülkede sürdürülebilir ekonomik kalkınma için daha elverişli

ortamın oluşturulmasına katkıda bulunacağı önlemler tanımlanmalı ve uygulanmalıdır (MoJ BiH, 2008: s. 4).

İlk AYD toplantısında Avrupa Komisyonu'nun tavsiyeleri arasında JSRS, Ulusal Savaş Suçları Stratejisi, yerel güçler arası işbirliği ve adalet sisteminin bütçelendirilmesi bulunmaktadır (Denti, 2018: s. 189). AYD, 2012-2014 döneminde beş adet genel kurul toplantısında BH'de önem arz eden iki önemli mesele üzerinde durulmuş ve tavsiyelerde bulunulmuştur: mahkemeler için yasa tasarısı ve HSYK için yasa tasarısı (Denti, 2018: s. 201). 16 Mart 2015 tarihinde AB Konseyi, 2008 yılında imzalanıp dondurulan SAA'yı 1 Haziran 2015 itibariyle yürürlüğe koymaya karar vermiştir. SAA'nın yürürlüğe girmesiyle kurulamayan alt komiteler de kurulmuştur. Bunlardan adalet ile ilgili olan ve 2008'de kurulamaması nedeniyle AYD'nin kurulmasına yol açan Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Alt Komitesi (Alt Komite) AYD'nin aksine AB ve BH arasında yasal bir zemin sunmaktadır (Denti, 2018: s. 207).

Alt Komite, SAA kapsamında ilgili meseleleri ele alırken AYD, siyasi diyalog gerektiren konuların uygun siyasi düzeye getirilmesini sağlar. Bununla birlikte AYD ve Alt Komite'nin ikisi de geçerli ve gerçekçi bir stratejinin, bu stratejiyi uygulayacak kurumlar kadar önemli olduğu prensibine dayalı çalışır. Ayrıca JSRS, AYD ve Alt Komite tarafından desteklenmiştir (EC, 2018(b): s. 5).

HSYK, Kasım 2017'de, HSYK'nın görev alanı dahilinde Komisyon tavsiyelerinin uygulanması için net son tarihler içeren ayrıntılı bir eylem planını kabul etmiştir. Ekim 2017'de HSYK, hakim ve savcılarının disiplin prosedürlerinden geçmeden savaş zamanı faaliyetlerine dayanarak görevden alınma olasılığını öngören bazı tartışmalı sonuçları kabul etmiştir. Kasım ayında HSYK, Avrupa standartlarına uyum sağlamak amacıyla öncekilerin yerine yeni kararları kabul etmiştir (EC, 2018(a): s. 9-10).

Çıkar çatışmasının önlenmesi, yargıda bütünlük planlarının hazırlanması ve disiplin kovuşturmalarının iyileştirilmesine ilişkin HSYK talimatnameleri uygulanmaya başlanmıştır. HSYK prosedür kuralları, çıkar çatışması durumunda yetkisizlendirme prosedürünü daha iyi düzenlemek için değiştirilmiştir. Ayrıca hakim ve savılardan gevşek bir mal beyanı sistemi üzerinde durulmaktadır (EC, 2018(a): s. 10).

2005’de Bosnalı Sırp lider Dodik SC Mahkemesi’nde yolsuzluktan yargılanmış yerel bir yargıcın kararı ile beraat etmiştir. Aynı şekilde dönemin HDZ lideri Covic, BHF Maliye Bakanı iken görevi kötüye kullanmaktan BH Devlet Mahkemesi’nde yargılanmış, uluslararası hakim tarafından suçlu bulunmuş fakat iki yıl sonra kanton mahkemesi tarafından beraat ettirilmiştir. Bu andan sonra da hem SNSD hem de HDZ, BH mahkemelerinden uluslararası yargıçların çıkarılması için kampanya yürütmüşlerdir (Ruge, 2020: s. 10-11).

“2009’da HDZ’nin elindeki BH Adalet Bakanlığı, uluslararası hakim ve savcıların 2012’den itibaren organize suçlardaki yetkilerinin sonlandırılmasını öngören düzenleme teklif ederken aynı yıl SNSD’li Başbakan Nikola Spiric, uluslararası hakim ve savcıların terörizm, organize suçlar ve yolsuzluk konularındaki yetkilerinin uzatılmamasını emreden kanun hükmünde kararname çıkarmıştır. Parlamenter Meclisi’nde uluslararası hakim ve savcıların yetkilerinin uzatılması teklifi, entite çoğunluğunu alamayıp bloke edilmiştir” (Ruge, 2020: s. 11).

Yoğun ısrarlara rağmen Yüksek Temsilci, 2009’da uluslararası hakim ve savcıların organize suçlar ve yolsuzluk alanlarındaki yetkilerini uzatamamış sadece savaş suçları yetkilerini uzatabilmiştir (Ruge, 2020: s. 12). Yerel hakim ve savcıların yetkileri uluslararası hakim ve savcılardan alması devlet inşası bağlamında işleyen kurumlar inşa etmek bakımından önemlidir fakat buradaki ana motivasyonun işlerlik değil de adli kurumların siyasi partilerce işgali ve adli dokunulmazlık sağlamak olduğu açıktır. Maalesef EUSR görevi de ifa eden OHR bunun önüne geçememiştir.

SONUÇ

İnsanoğlunun tarihin başlangıcından bu yana geliştirdiği beraber yaşama refleksi, aile, kabile, köy gibi toplumsal birimler oluşurması sürecinde doğal ahlaki kuralların geliştirilmesi ile hukuki ve siyasi kurallar oluşmuş ve bu süreçte de ortaya çıkan en önemli kavram devlet olmuştur. Devlet, klasik genel geçer tanıma göre belli sınırlar üzerinde yaşayan halkın egemen bir hükümet tarafından yönetildiği ve diğer devletlerle etkileşime geçebilen hukuki yapıdır. Dolayısıyla devlet, fiziksel bir varlık olmaktan çok hukuki bir varlıktır. Devletler teoride yasal olarak eşittir, aynı haklara sahiptirler ve bu hakların temeli uluslararası hukuka dayanmaktadır.

Realizm, devletin nasıl oluştuğu ile değil de güç maksimizasyonu ile anarşik uluslararası sistemde dokunulmazlık sağlamaya çalışmasını açıklamaya çalışmaktadır. Liberalizm ise devleti realizmdeki gibi bütüncül ve otonom bir yapı olarak tanımlamaz ve devleti temel aktör olarak görmez. Liberal teoride devlet, toplumun her kesiminin kendilerini temsil edebilecekleri bir alandır.

Eleştirel yaklaşımlardan olan Marksizm'e göre devlet, sınıflı toplumların bir özelliğidir ve başlangıçtaki amacı toplumun ihtiyaçlarını yanıtlamak olsa da daha sonra egemen sınıfın hakimiyetini sağlama ve müdafaa mekanizması haline gelmiştir. Weberci tarihsel sosyolojiye göre devlet, insan topluluğu, güç kullanımının tekeli, sınırları belirli bir toprak ve meşruiyet kavramlarının bütünüdür. Platon, Aristo, Gazali gibi bilginler devleti doğal bir sürecin ürünü olarak görürken Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau, insanın doğal yaşamdan sözleşme ile çıktığını yani devletin oluşumunun bir toplumsal sözleşme ile olduğunu savunurlar.

Başarısız devlet modern uluslararası sistemin bir devletten beklentisi olan gereklilikleri ve vatandaşların meşruiyet karşılığında devletten beklediği hizmetleri sağlayamayan devletlerdir. Başarısız devletlerde güç tekelleştirilememiş ve şiddet araçları özelleştirilmiş, ülke içinde düzen bozulmuş, içeride ve dışarıda ülkenin temsilini sağlayacak yasal meşru bir organ bulunmamaktadır. Başarısız devletler,

yolsuz liderlikle yönetilmiştir, bu yolsuz liderler belirli gruplara ayrıcalıklar verirken toplumun büyük bölümünü yönetime yabancılaştırmıştır. Böylece devlet, toplumdan uzaklaşır ve meşruiyet bağlarını kaybeder bu durumda da çatışmalar kaçınılmaz hale gelir. Kırılgan devlet kavramı ise tanımlaması güç bir kavramdır ve başarısızlıkla karıştırılabilir. Kırılgan devlet, başarısız devlet özelliklerinden birini veya birkaçını gösteren devlettir. Daha iyi bir tanımlama ile kırılgan devletler, uluslararası sistemin ve vatandaşların beklentilerini karşılamakta zorlanan devletlerdir. Kırılgan devletlerde çatışma durumu henüz olgunlaşmamış ve meşruiyet tamamen yok olmamıştır.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte dünyada iç savaşlarla boğuşan, çevresindeki ülkelere ve dünya genelinde tehdit oluşturan devletlerde barış ve devlet inşası çabaları hız kazanmıştır. Zira, dünyada güvenlik ve kalkınmanın etkinliğinin güçlü ve meşru kurumlara ve kapasiteye sahip devletlerin varlığına bağlı olduğu anlaşılmıştır. Devlet inşası tanımı, tam da bu noktaya yapılan vurguyla devlet kurumlarını inşa etme ve güçlendirme olarak yapılabilir. Kırılgan ve başarısız devletlerin özelliklerinden yola çıkarsak devlet inşasının ana rolünün devlet ve vatandaş arasındaki bağı sağlamlaştırmak ve yönetime yabancılaştırılan vatandaşların devlete meşruiyetini geri vermesini sağlamak olduğunu söyleyebiliriz. Bunun da en etkili yolu devletin etkin bir şekilde işleyen, vatandaşların ihtiyaçlarını gözeten, hizmet sunan, vatandaşların eşit temsiline zemin sağlayan, demokratik, hukukun üstünlüğüne saygılı, meritokratik durumlara sahip kurumlara sahip olmasını sağlamaktır. Devletler, uluslararası örgütler ve uluslararası bağışçıların oluşturdukları uluslararası toplumun siyasi, ekonomik, adli ve idari alanlarda söz konusu devletlere gerek maddi gerek teknik yardımlarını görmektedir. Bu yardımların yanı sıra uluslararası toplum bu devletlerde reform çabalarına ön ayak olma ve bu çabaları destekleme yoluna başvurmaktadır.

Uluslararası toplumun bir parçası olarak AB, dünya genelinde devlet ve kapasite inşası çalışmaları sürdürmektedir. ODGP/OGSP aracılığı ile EUCAP Sahel, EUJUST Themis, EULEX, EUTM Mali, EUTM Somali, EUTM OAC, EUPM ve

EUFOR ALTHEA gibi misyonlarla ve Avrupa'daki ülkeleri birliğe kabul şartları ile yeniden dizayn ederek bunu yapmaktadır.

14 Aralık 1995 tarihinde imzalanan DBA 1992-1995 yılları arasında süregelen savaşı bitirmiştir. DBA'nın 4'üncü Ek'i Bosna Hersek Anayasası olarak kabul edilmiştir ve BH devletinin işleyişini genel hatları ile ortaya koymuştur. Buna göre BH, iki entite olan SC ve BHF'den ve özerk bölge olan Brcko'dan meydana gelmektedir. Entiteler aynı devletler gibi kendi yasama, yürütme ve yargı organlarına, bayrak ve sembollere sahiptirler. SC, Sırp yoğun üniter bir alt devlet iken BHF, Boşnak ve Hırvat yoğun 10 adet kantona bölünmüştür.

Anayasa, BH devleti ve entitelerin hak, görev ve yükümlülüklerini belirlemiştir. Dikkat çekici şekilde entiteler yetki ve haklar bakımından merkezi devletten daha güçlü donatılmışlardır. Özellikle merkezi devlete ve homojen halka sahip SC burada en düzgün unsurdur. Bir diğer ön plana çıkan unsur, entitelerin BH Parlamenter Meclisi onayı ile yabancı devlet ve örgütlerle anlaşma yapabilme hakkıdır.

BH yasama erki, merkezi devlet düzeyinde Temsilciler Meclisi ve Halklar Meclisi alt kanatlarından oluşan Parlamenter Meclisi tarafından elde tutulur. Temsilciler Meclisi'nin 42 üyesi, doğrudan halk tarafından "nisbi temsil ilkesi" uyarınca seçilir Entite çoğunluğu sistemi, karar almada entitelerin çıkarını savunmaktadır ve çoğunlukla karar alma süreçlerini tıkamakta kullanılır. Üç kurucu halkın eşit olarak temsil edildiği Halklar Meclisi, Temsilciler Meclisi tarafından alınan kararların kurucu halkların haklarını ihlal edip etmediğini denetler. Toplantı yeter sayısı, basit çoğunluk ve hayati ulusal çıkar vetosu ile Temsilciler Meclisi'nde olduğu gibi üç halkın çıkarlarını korumak amaçlansa da karar alma süreci tıkanmaktadır. Hem BHF parlamentosu hem de SC Milli Meclis'i iki kamaralı yapıya sahip olsalar da SC Milli Meclis'i daha homojen yapısıyla ön plana çıkar fakat SC Milli Meclis'ine bağlı Halklar Şurası'nda 4 sandalye, BHF Halklar Meclisi'nde 7 sandalye farklı etnisitelerden gelen üyelere ayrılmıştır ve entiteler bu

yönleriyle BH'den ayrılmaktadırlar. BHF içindeki kantonların da kendi yasama organları vardır Brcko ise tek kamaralı bir yasama organına sahiptir.

Yürütme erki Cumhurbaşkanlığı Konseyi ve Bakanlar Kurulu tarafından elde tutulur. Cumhurbaşkanlığı Konseyi, Bosna Hersek'teki en yüksek kolektif yürütme organıdır fakat Boşnak, Hırvat ve Sırp üyelere açık olması Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin antidemokratik olduğu eleştirilerini doğurur. Bakanlar kurulu yürütmenin diğer kanadını oluşturur ve bir başbakan ve dokuz bakandan oluşur. Dokuz bakanlığın altısı üç Boşnak, üç Hırvat olmak üzere BHF ye üç bakanlık ise SC'ye ayrılmıştır. Bununla birlikte, her bakanın diğer iki entiteden gelen yardımcıları olmalıdır. BHF ve SC yürütme erki cumhurbaşkanı ve başbakan önderliğinde bakanlar kurulundan oluşur ve etnik bölünmüşlük bakan kompozisyonunda kendini gösterir. Brcko kendi hükümetine sahiptir. Brcko Hükümeti, belediye başkanı, belediye başkan yardımcısı, hükümet şef koordinatörü ve bölüm başkanlarından oluşur. Ayrıca BHF içindeki kantonların da kendi hükümetleri bulunur.

OHR, Bosna Hersek siyasi yapısının en yukarısındaki makam olarak, Bosnalı siyasiler, halklar ve partiler arasında arabuluculuk ve uzlaştırıcılık görevi üstlenmektedir. Bonn Güçleri ile BH'deki en yetkili makam olmuştur.

Bosna Hersek'in güvenliği Bosna Savaşı'ndan bu yana UNPROFOR, IFOR; SFOR, UNMIBH, IPTF ile sağlanmıştır. BH'de uluslararası toplumun liderlik görevi AB'ye geçtiğinde EUPM ve EFOR ALTHEA güvenlik sektöründe NATO'nun yerini almış ve BH'li güvenlik güçlerine teknik ve taktik destek sağlamanın yanında güvenlik ve savunma sektörlerindeki reform çalışmalarında aktif rol oynamaktadırlar. BH'de iki entitenin orduları AFBiH altında birleştirilerek merkezi bir ordu kurulmuştur. BHF ve SC'nin içişleri bakanlıklarına bağlı polis kuvveti bulunmaktadır. Ayrıca Brcko'nun ve BHF'ye bağlı kantonların kendi içişleri bakanlıklarına bağlı polis kuvvetleri vardır. SIPA ise merkezi devletin polis kuvvetidir.

Uluslararası toplum, Acil Yeniden Yapılandırma ve İyileştirme Programı hazırlanmış, ülkenin ekonomik yeniden yapılanma sürecini desteklemişlerdir. Borçlarının yeniden yapılandırılması, KM'e geçiş ve özelleştirmeler ile Bosna Hersek sosyalist ekonomik modelden çıkıp pazar ekonomisi modeline geçiş sağlamaya çalışmaktadır. Bu süreç her ne kadar çok olumlu ilerlemese de gelişme kaydedilmiştir.

Merkezi devlet düzeyinde BH Anayasa Mahkemesi, BH Devlet Mahkemesi, HJPC ve BH Savcılığı adli kurumlar olarak ön plana çıkmaktadır. BHF'de yargı teşkilatı Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, kanton mahkemeleri, belediye mahkemeleri, BHF Savcılığı ve kanton savcılıkları olarak örgütlenmiştir. SC yargı sistemi, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, bölge mahkemeleri, Yüksek Ticaret Mahkemesi, Bölge Ticaret Mahkemeleri, temel mahkemeler ve HSYK olarak örgütlenmiştir. Temyiz Mahkemesi ve temel mahkemeler Brcko'nun yargı teşkilatını oluşturur.

DBA sonrası insan hakları, kültür ve sivil toplum projelerine yoğunlaşan Royamount Süreci AB'nin Batı Balkanlar ve Bosnaya ilk yaklaşımı olmuştur. Bölgesel Yaklaşım, AB'nin Kopenhag Kriterleri ile paralel koşulluluk bağları bulundurması nedeniyle önem arz etmektedir. 1999 yılında İstikrar Paketi kurulmuş ve aynı yıl SAP başlatılmıştır. Bu iki oluşum ile AB, Orta ve Doğu Avrupa ve Balkanlar'ın AB'ye entegrasyonunu amaçlamıştır.

8 Mart 2000'de BH için SAP'a dahil olmanın ilk aşaması olan Yol Haritası açıklanmıştır. 2002 yılında EUSR kurulmuş ve aynı yıl alınan kararla 2011'e kadar OHR ve EUSR aynı yüksek temsilci tarafından idare edilmeye başlanmıştır. 2000 Yol Haritası'nın en önemli öğelerinden olan bir seçim yasasının kabulü, Ağustos 2001'de gerçekleşmiş ve seçimlerin yürütülmesi BH'li makama devredilmiştir. 2002-2003 yıllarında gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu reformu ile entite hükümetlerine

nazaran daha zayıf kalan BH Bakanlar Kurulu, genişletilmiş, işlevselleştirilmiş ve BH Başbakan'ının yetkileri arttırılmıştır. Bunun yanında Bakanlar Kurulu bünyesinde kurulan ve Avrupa Komisyonu'nun ana ortağı olan DEI, avrupa entegrasyonunu BH Hükümeti'nde koordine edecek makam olmuştur. Fakat siyasi istikrarsızlık ve kaynak yetersizliği nedeniyle tam anlamıyla aktifleşememiştir.

2002 Fizibilite Çalışması BH'ye yeni ödevler yüklerken, Eylül 2004'de AB ve BH arasında Avrupa Ortaklığı başlatılmıştır. Nihayet 25 Kasım 2005 tarihinde SAA müzakereleri başlamıştır. Fizibilite Çalışması'nın Kamu Yönetimi Reformu için tavsiyesi olan PARCO, 2004 yılında kurulmuştur. AB, PAR Fonu ile süreci finanse etmiştir ve Bosna geneli ombudsmanlıklar 2007 yılında tek merkezde birleştirilmiştir.

BH Parlamenter Meclisi'nin her iki kanadı, BH Cumhurbaşkanlığı, güvenlik, savunma ve adalet alanlarında reformlar öngören Nisan Paketi girişimi, 2006 seçimleri öncesinde başarısız olmuş ve BH'te reform hareketleri yavaşlayarak etnik retorik güç kazanmıştır. Prud ve Butmir süreçlerinde de ABD ve AB'li yetkililerin becersizlikleri ve BH'li siyasetçilerin oyalamaları ile bir başka refor girişimi bir başka seçim dönemi öncesi başarısız olmuştur.

2006 yılında müzakerelerde ilerleme kaydedilse de Nisan Paketi ve polis reformu konularında ilerleme kaydedilememesi SAA'nın imzalanmasını 2008 yılına sarkıtmıştır fakat AB'nin reform beklentisinin somut göstergesi olan Sjdic-Finci davası uyarınca BH'nin çekingen davranması SAA2'nin yürürlüğe girişini 2015'e uzatmıştır. BH, uluslararası finans kuruluşları ve AB'nin tavsiyeleri üzerine sosyo-ekonomi ve hukukun üstünlüğü alanlarında reformları içeren Reform Gündemi'ni 2015'te kabul etmiştir. Reform Gündemi'ni müteakip BH, Şubat 2016'da AB'ye adaylık başvurusunu yapmış Komisyon da 2019 yılı Görüş'ünde BH'nin yerine getirmesi gereken ödevleri sıralamıştır.

AB, BH güvenlik sektöründe kapasite oluşturmak adına iki yaklaşım benimsemiştir: EUSR/OHR aracılığı ve koşulluluk rejimi ile ilgili yasaların çıkmasını ve uygulanmasını sağlama; ODGP/OGSP altında EUFOR ALTHEA ve EUPM ile izleme, denetleme, polis ve ordu kuvvetlerini kapasite oluşturmada destekleme. 2002 yılında Güvenlik Bakanlığı kurulmuş ve merkezi devlet düzeyi polis kurumları bu bakanlığa bağlanmıştır. Fizibilite Çalışması'nda da kendine yer bulan savunma reformu uyarınca 2002 yılında Savunma Bakanlığı ve 2003 yılında Savunma Reformu Komisyonu kurulmuştur. Entite orduları lağvedilmeden oluşturulan müşterek ordu olan AFBiH, Savunma Bakanlığı üzerinden Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmıştır. Dolayısıyla bir merkezi ordu kurulabilmiştir.

Savunma reformunun başarısı ile Yüksek Temsilci Lord Ashdown, polis kuvvetinde reform için cesaretlenmiştir. OHR ve EUPM girişimi ile kurulan ve OHR, EUPM ile birlikte Avrupa Komisyonu'nun aktif rol aldığı PRC'nin ilk polis reformu denemesi SC tarafından başta reddedilse de Ekim Anlaşması ile sonlanmıştır. 2006 yılında kurulan PRD'nin çabası ile polis reformu çabasında bu sefer Boşnak kanadından Silajdic'in partisi SBiH olmuştur. Üçüncü turda da Hırvat partilerinin muhalefeti reformu engellemiştir. Nihayet dördüncü turda taraflar birtakım tavizler vererek Mostar Deklarasyonu'nda anlaşmışlardır. Fakat ne polis tam olarak merkezileştirilmiş, ne entite sınırları ortadan kalkmış ne de polis üzerinde siyasi etki son bulmuştur.

AB, Öncelikli Yeniden Yapılandırma Programlarına finansal destekte bulunmuştur. EAP, ECHO, PHARE; OBNOVA, CARDS ve IPA(I,II,III) gibi yardımlarla AB, BH'de yeniden inşa faaliyetlerini finanse etmiş ve BH'li yetkilileri eğitmiştir. SAP ve Avrupa Ortaklığı mekanizmaları ile AB, BH'den Pazar ekonomisine geçiş, özelleştirmeler, kamu harcamalarının ve işgücü katılımlıklarının azaltılması gibi neoliberal reformlar beklemektedir. AB2nin beklentisi olan vergi reformu uyarınca BH; ITA yı kurmuş ve Ocak 2006'de merkezi KDV sistemine geçişi sağlamıştır. 2005 yılında ise Ulusal Mali Konsey kurulmuştur.

AB, her fırsatta adalat alanında işleyen bir sistem için BH'den reform beklemektedir. PIC SB'nin OHR'yi kapatmak için şartlarından bir de tam olarak adli reformdur. AB koşulluluk rejimi yanında BH'ye adli reform yolunda teknik destek de sunmaktadır. bunun en önemli aracı ise AYD olmuştur. AYD ve SAA'nın 2015 yılında yürürlüğe girmesiyle kurulan Alt Komite ile AB Bosnalı yetkililere adli konularda istişarede bulunabilecekleri bir ortam sağlamış ve danışmanlık rolü üstlenmiştir. Ayrıca BH, AB tarafından uygulanması istenen JSRS'de de ilerleme kaydetmiştir.

AB, SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip ABD'nin dikkatini Orta Doğu'ya çevirmesi ile Avrupa kıtasında eski sosyalist devletlerin liberal ve demokratik değerler etrafında dönüşümünü sağlayacak ana aktör olmuştur. Bu eski sosyalist devletlerden biri de 1992-1995 yılları arasında yaşanan savaşın ardından bir deli gömleği sayılabilecek DBA'nın 4'üncü Ek'i olan BH Anayasası etrafında kurulan Bosna Hersek'tir. 2002 yılında EUSR ve OHR yüksek temsilciliklerinin aynı kişilikte birleştirilmesi ile AB, BH'de devlet inşası çalışmasında ana aktör olmuştur. AB'nin BH'deki devlet inşasında temel yaklaşımı, devlet dizaynı için OHR'nin Bonn Güçlerinden gelen yetkiyle BH'li kurumlara dayatma ile uyguladığı politika yapımı faaliyetini ilk aşamada kullanmak ve bunu koşulluluk rejiminin yumuşak gücüyle dengelemek üzerine inşa edilmiştir. Koşulluluk rejimine göre AB'nin stratejisi, BH'yi nihayetinde AB üyeliği olan AB programlarına ve süreçlerine dahil etme vaadi ile Dayton Anayasası'nda noksan olarak gördüğü noktalarda BH'yi reform yapmaya ve anayasa değişikliğine ikna etme üzerine kurulmuştur.

Bu yolda en önemli yol haritası AB'nin başarılı devletin formülü saydığı AB müktesebatı olmuştur. AB müktesebatını ülkenin iç hukukuna entegre etme kapasitesi AB'ye kabul edilme koşullarından biridir ve bunu yapabilen devletlerdeki devlet sağlamlığı AB üyesi devletlere yaklaştırılmış olur.

AB'nin BH'deki devlet inşasındaki ana hedefi merkezi devlet kurum ve kapasitelerini geliştirmek olmuştur. Bu bağlamda, Dayton'da entite hükümetlerine nazaran küçük ve işlevsiz olacak şekilde tasarlanan BH Bakanlar Kurulu'nun bakanlık sayısı arttırılmış ve Başbakanlık yetkileri genişletilmiştir. Bu doğrultuda kurulan Güvenlik, Savunma, Adalet ve Maliye Bakanlıkları ile merkezi devletin entiteler üzerinde kapasitesi ve işlevi arttırılmıştır. AFBİH, BH Güvenlik Bakanlığı'na bağlı polis ve istihbarat kuvvetleri, ITA ve merkezi KDV sistemi gibi kurumlar ve sistemlerin devreye sokulması ile AB, BH'nin kırılgan devlet yapısını kırmaya ve işleyen bir devlet ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

AB, AİHM'in Sejdic Finci davasına yönelik reform beklentisini kullanarak Cumhurbaşkanlığı Konseyi ve BH Halklar Meclisi'ni üç etnisite vesayetinden kurtararak daha merkezi ve tekil duruma getirmeye çalışmaktadır. Başarısız Nisan Paketi'ndeki Parlamenter Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi yapısı taslağı AB'nin beklentisi olan reformun muhteviyatını açıkça göstermiştir. Buna paralel olarak, vize serbestisi basit bir konu olarak görülmekle birlikte BH, AB'nin tek pasaport şartını sağlayarak ülkedeki her vatandaşı bir kez daha aynı kimlik altında birleştirmiştir. Unutulmamalıdır ki vatandaş faktörü bir devleti devlet yapan unsurlardandır.

Tabi ki de bu kurumların ve sistemlerin kurulmuş olması planlanan işlevselliğe sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Bosna Hersek siyasi eliti ve partileri tarafından kullanılan Hayati Entite Çıkarı, Hayati Ulusal Çıkar, toplantı yeter sayıları, Çoğunluk Oyu gibi mekanizmalarla merkezi devlet düzeyinde alınan kararlar, reformlar, politikalar parlamentonun iki kanadında ve cumhurbaşkanlığında yok sayılabilmekte, kurumların ve sistemlerin çalışmaları engellenebilmektedir.

AB her ne kadar BH devlet inşasında en önemli aktör olsa da uluslararası örgüt kimliği yani üye devletlerin ulusal çıkarlarını birliğin çıkarlarının önüne koyma potansiyeli sağlıklı devlet inşası çabasını baltalamaktadır. Örneğin, Avrupa Anayasası'nın reddedildiği Hollanda ve Fransa'daki referandumlar, BH devlet

inşasının en önemli unsurlarından biri olan polis reformunu olumsuz etkilemiştir. Avrupa Anayasası'nın reddi, genişleme yorgunluğu olarak yorumlandığında, nihai vaat olan tam üyeliğin gerçekleşmeyeceği endişesi bu reformu geri dönülemez bir hale getirmiştir. En sonunda polis reformu tamamlandığında AB'nin sürecin başında koyduğu hiçbir kriter sağlanamamıştır. Buna ek olarak AB üyesi Hırvatistan, Bosnalı Hırvat toplumunun haklarını ileri sürerek BH seçim sistemine müdahil olmakta ve üçüncü entite tartışmalarını körükleyerek üyesi bulunduğu birliğin BH'de merkezi devlet kurma çabalarını baltalamaktadır.

İki entiteden biri olan BHF, kuruluş itibarıyla iki halkın arasındaki konsensüse bağlı olması nedeniyle yönetmesi BH kadar zor bir yapıdır. Bununla birlikte SC, gerek savaş sırasında gerçekleşen yer değiştirmeler nedeniyle oluşan homojen nüfus yapısı gerekse Dayton'a borçlu olduğu üniter devlet yapısı sayesinde ülkede en düzgün işleyen mekanizmadır. SC genel olarak AB'ye karşı olumsuz bir imaj çiziyor gibi görünse de AB müktesebatını ülke hukukuna uyumlandırma konusunda BH ve BHF'den daha iyi performans göstermektedir. Ayrıca bu süreçte diğer unsurlarla işbirliği ve itetişimi minimum seviyede tutmaktadır. Üstelik SC, BH düzeyinde AB müktesebatını iç hukuka uyumlandırma politikalarının gerçekleşmesini geciktirme ve bloke etme yoluyla da merkezi devlet aygıtının güçlenmesini engellemektedir. Merkezi devlet inşası adına gerçekleştirilmeye çalışılan reformlarda yeknesak bir tavır sergileyerek SC'ye en uygun sonuçların alınmasını sağlamaktadır. Örneğin, polis reformu sürecinde SC, entiteye ait yasa uygulama gücü ve entite sınırlarını muhafaza etmeyi başarmıştır. Dolayısıyla SC, gerek devlet olmanın şartlarını sağlaması ve bu şartları kullanarak AB devlet inşası çabasını SC topraklarında uygulayabilmesiyle Bosna topraklarındaki tek başarılı devlet olma hüviyetindedir.

Ülkede yetkilerden toprağa kadar herşeyin etnisite temeline dayanarak bölüştürülmesi ve siyasi çıkarların ülkenin çıkarının önüne konması nedeniyle entite (BHF) ve devlet düzeyinde parlamento ve hükümet oluşturmada güçlük yaşanması, bütçenin zamanında ve etkili hazırlanamaması, hizmetlerin ulaşmasındaki zorluklar, herhangi basit bir olaydan sonra bile siyasi kriz çıkması nedeniyle BH, bir kırılgan

devlettir. Bununla beraber OHR'nin devletin üstünde bir yapıda olması da BH'yi kırılganlıktan öte bir yasal vesayet rejimi haline getirmektedir. OHR'nin kaldırılması için çalışmalar da koşulluluk rejiminin bir parçası haline getirilse de başarı henüz sağlanabilmiş değildir. Çatışma durumu yakın gelecekte görünmemesine rağmen Bosna Hersek siyasi çekişmelerin merkezi olmaya devam edecektir. Dolayısıyla Bosna Hersek, Avrupa'nın göbeğinde, işleyen birtakım yapıları olmasına rağmen ağır aksak işleyen bir devlet görünümündedir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

- Aktan, Coşkun Can (1998). Değişim ve Devlet. Ankara: TİSK İnceleme Yayınları.
- Arı , Tayyar (2013). Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Aristoteles (1975). Politika (Çev. M. Tuncay). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eryaysoy, M Beşir (1995). İslam Devlet Yapısı. İstanbul: Beka Yayınları.
- Fukuyama , Francis (2012). Ulus İnşası (Çev. H. Kaya). Profil Yayıncılık.
- Fukuyama, Francis (2005). Devlet İnşası ve 20. Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni (Çev. T. Çolak). İstanbul: Profil Yayınları.
- Goldstein, Avery (1991). From Bandwagon to Balance of Power Politics: Structural Constraints and Politics in China, 1949-1978. Stanford: Stanford University Press.
- Jackson, H Robert (1996). Quasi States: Sovereignty, International Relations and the Thirld World. Cambridge: Cambridge University Press
- Kamil, İbrahim (2017). “Dayton Sonrası Bosna Hersek: İdari-Siyasi Yapı, Ekonomik Durum ve Dış Politika” Şu Kitapta: Ed. İbrahim Kamil. Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015): Nobel Akademik Yayıncılık, 163-212
- Kapani, Münici (2010). Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karatay, Osman (1997). Ba'De Harabi'l Bosna. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kenar, Nesrin (2005). Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Kösoğlu, Nevzat (2017). Devlet. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Rotberg, Robert Irwin (2003). Failed States, Collapse States, Weak States: Causes and Indicators. Şu kitapta: Ed. Robert Irwin Rotberg, State Failure and State Weakness in a Time of Terror. Washington D.C: Brookings Institutions Paper, 1-25
- Selver, Mustafa (2003). Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Skocpol, Theda (2014). Devletler ve Toplumsal Devrimler: Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi (Çev. S. E. Türközü). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sutton, Francis Xavier (2012). “Klasik Kalkınma İdeolojisinin Altın Çağında Ulus İnşası.” Şu kitapta: Ed. Francis Fukuyama. Ulus İnşası (Çev. H. Kaya). İstanbul: Profil Yayıncılık, 72-102
- Tangör, Burak (2008). Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna Kosova ve Makedonya Krizleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tilly, Charles (1985). "War Making and State Making as Organized Crime." Şu kitapta: Ed. Peter B. Evans, Dietrich Rueschemeyer, Theda Skocpol. Bringing the State Back In. Cambridge: Cambridge University Press, 169-187

Ülger, İrfan Kaya (2015). Avrupa Birliği Rehberi. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Weber, Max, H Hans Gerth, C Wright Mills (1948). From Max Weber: Essays in Sociology. London: Routledge and Kagan Paul.

Yalvaç, Faruk (2014). "Devlet." Şu kitapta: Ed. Ali Balcı, Şaban Kardaş. Uluslararası İlişkilere Giriş. Küre Yayınları, 210-216

Zartman, Ira William (1995). "Introduction: Posing the Problem of State Collapse." Şu kitapta: Ed. Ira William Zartman. Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority. London: Lynne Rienner Publishers, 1-11

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Ağır, Bülent Sarper, Barış Gürsoy (2016). "The European Union's State-Building Efforts in the Case of Bosnia and Herzegovina." Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 15(1), 1-27.

Aleksandraviciute, Edita (2006). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Litvanya. Yüksek lisans tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Blagovcanin, Srdjan (2016). The EU as state builder in the process of European integration - the case of Bosnia and Herzegovina. Saraybosna: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Büyük, Celal (2003). "Devlet Ve Toplumsal Rolü". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, III(4), 101-112.

Chadwick, Mark (2012). Defence Reform in Bosnia and Herzegovina: A Case Study Into the Role of Ethnicity Within the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina. Yüksek Lisans Tezi, Victoria University of Wellington, International Relations. Wellington

Chandler, David (2006). "State-Building in Bosnia: The Limits of 'Informal Trusteeship' ". International Journal of Peace Studies, 11(1), 17-38.

Dalar, Mehmet (2008). "Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Geleceği". Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(16), 91-123.

Ekinci, Mehmet Uğur (2014). Bosna Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu. İstanbul: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık.

Denti, Davide (2018). The European Union and Member State Building in Bosnia and Herzegovina. Doktora Tezi, University of Trento, International Studies, Trento

Garip, Muhammed Mehdi (2017). "Dayton Anlaşması ve Sonrası". İstanbul ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Working Paper Series(24).

- Gökçe, Gülise (2006). “Devlet Sınıflandırmaları Ve Zayıf Devletlerin Karakteristik Özellikleri”. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi(11), 343-359.
- Hekimoğlu, Hatice Birsen (2010). Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. 61-85
- Lindvall, Daniel (2019). The Limits of the European Vision in Bosnia and Herzegovina: An Analysis of the Police Reform Negotiations. Doktora Tezi, Stockholm University, Department of Sociology, Stockholm.
- MoJ BiH. (2008). Bosnia and Herzegovina Justice Sector Reform Strategy 2008-2012. Sarajevo: Ministry of Justice of Bosnia and Herzegovina.
- MoJ BiH. (2015). Bosnia and Herzegovina Justice Sector Reform Strategy 2014-2018. Sarajevo: Ministry of Justice of Bosnia and Herzegovina.
- Numanovic, Amin (2011). Dayton Sonrası Bosna Hersek ve Avrupa-Atlantik Entegrasyonu. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, Namık Kemal, Eren Tozak (2018). “Kuvvetler Arası İlişkilere Göre Hükümet Sistemleri Ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”. (Ed.) Volkan Yurdadoğ, Erkan Atalmış, Ferdi Çiftçi, Ayhan Yatbaz. IV. ULUSLARARASI STRATEJİK ARAŞTIRMALAR KONGRESİ ISRC 2018. Antalya: Turkuaz Kongre Eğitim Yayıncılık: 97-104.
- Varisco, Andrea Edoardo (2012). “The post-Cold War Evolution of State Building and Fragility in the International and British Policy Agenda” [Bildiri]. 4th ECPR Graduate Student Conference, Bremen.
- World Bank. (2021). Western Balkans Regular Economic Report: Subdued Recovery. Washington DC: World Bank. No. 19
- Yalvaç, Faruk (2013). “Tarihsel Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler: Jeopolitik, Kapitalizm ve Devletler Sistemi.” Uluslararası İlişkiler, 10(38), 3-28.

3. Elektronik Kaynaklar

- AB Başkanlığı. (2011). 22 Haziran 1993 Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi. <https://www.ab.gov.tr/302.html>, 01.09.2021.
- AB Başkanlığı. (2020). Avrupa Birliği'nin Genişlemesi. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html, 02.09.2021.
- Ake, Claude (1975). “A Definition of Political Stability”. Comparative Politics, 7(2), 271-283. <https://www.jstor.org/stable/421552>, 18.07.2021.
- Ammitzboell, Katarina, Harry Blair (2011). “First Steps in Post-Conflict. Study Group Information.” Şu kitapta: Ed. Walter E Feichtinger, Ernst M Felberbauer, Erwin A Schmidl. International Crisis Management: Squaring the Circle. Viyana ve Cenevre: National Defence Academy and Austrian Ministry of Defence and Sports in co-operation with Geneva Centre for Security Policy. 99-124

- https://www.files.ethz.ch/isn/135720/international_crisis_management_2011.pdf, 18. 06. 2021.
- Andersen, Louise (Ocak 2005). International Engagement In Failed States: Choices And Trade-Offs (2005/20). <http://www.jstor.com/stable/resrep13385> 29.05.2021.
- Annan, Kofi Atta (1999). "Has Dayton Worked?". (Ed.) Ruth Wedgwood. After Dayton: Lessons of the Bosnian Peace Process. New York: Council on Foreign Relations Publication: 25-28. <http://www.jstor.com/stable/resrep05731.5>, 31.04.2022.
- Armed Forces of Bosnia and Herzegovina. (t.y.). About AF BiH <http://os.mod.gov.ba/o-oruzanim-snagama-bih/misija/Default.aspx?id=41&pageIndex=1&langTag=en-US>, 21.01.2022.
- Balkan News. (20 Ocak 2022). Sattler: "Bosna Hersek'te Seçimler Ertelenmeyecek. <https://www.balkannews.com.tr/bosna-hersek/sattler-bosna-hersekte-secimler-ertelenmeyecek-h2196.html>, 13.02.2022.
- Bećirević, Edina, Maida Čehajić (2013). "V. Politics, Policing And Security Sector Reform in Post-War Bosnia and Herzegovina". Şu kitapta: Ed: Tobias Flessenkemper, Damien. Ten Years After: Lessons From the EUPM in Bosnia and Herzegovina 2002-2012. European Union Institute for Security Studies (EUISS). <http://www.jstor.com/stable/resrep07081.9>, 10.10.2021.
- BiH Dayton Project. (2012). Fulfilling the Promise of the Structured Dialogue. <https://www.bihdaytonproject.com/?p=1155>, 11.04.2022.
- Bieber, Florian (2010). "Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: Preparing for EU Accession". Policy Brief. https://www.files.ethz.ch/isn/115432/PB_04_10_Bosnia.pdf, 09.12.2021.
- Bonifati, Lidia (2017). Il sistema giudiziario della Bosnia Erzegovina: tra corti e politica. <https://www.balcanicaucaso.org/Tesi-e-ricerche/Il-sistema-giudiziario-della-Bosnia-Erzegovina-tra-corti-e-politica-182083>, 02.11.2021
- Brcko Supervision. (t.y.). The Story of Brcko. http://www.brckosupervizija.ba/web/?page_id=11, 16.11.2021.
- Britannica. (2021). Political System. <https://www.britannica.com/topic/political-system>, 12.12.2021.
- Brljavac, Bedrudin (2011). "Europeanisation of Bosnia and Herzegovina: European Union (Non) Actorness". Marmara Journal of European Studies, 19(2), 93-116. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1330>, 13.11.2021.
- Brooks, Rosa Ehrenreich (2005). "Failed States, or the State as Failure?". The University of Chicago Law Review, 72(4), 1159-1196. <https://www.jstor.org/stable/4495527>, 10.07.2021.
- CEC BiH. (2016). The Central Election Commission of Bosnia and Herzegovina. <https://www.izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=114&Lang=6&Id=807>, 20.01.2022.

- CIA. (2021). The World Factbook. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bosnia-and-herzegovina/#economy>, 01.11.2021.
- CoE. (2006). Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11406&lang=en>, 21.01.2022.
- Cojanu, Valentin, I Alina Popescu (2007). "Analysis of Failed States: Some Problems of Definition and Measurement". The Romanian Economic Journal(25), 113-132. https://www.researchgate.net/publication/46542378_Analysis_of_Failed_States_Some_Problems_of_Definition_and_Measurement, 28.05.2021.
- COM BiH. (t.y.). About the Council of Ministers. https://www.vijeceministara.gov.ba/o_vijecu_ministara/default.aspx?id=1752&langTag=en-US, 24.09.2021.
- Congressional Research Service. (Ocak 1997). Bosnia Implementation Force (IFOR) and Stabilization Force (SFOR): Activities of the 104th Congress (96-723 F). https://www.everycrsreport.com/files/19970106_96-723_eff9a37154be266f1d988edf898620163a872291.pdf, 11.10.2021.
- Constitution of Bosnia and Herzegovina. (tarih yok). <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf>, 20.01.2022.
- Constitution of Republika Srpska. (t.y).. <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/RS/RS%20CONSTITUTION%20OF%20REPUBLIKA%20SRPSKA.pdf>, 24.01.2022.
- Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina. (t.y.). <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/FBH/FBH%20CONSTITUTION%20FBH%201-94%20and%2013-97.pdf>, 22.01.2022.
- Cox, Marcus (2001). State Building and Post-Conflict Reconstruction: Lessons From Bosnia. Geneva: Centre for Applied Studies in International Negotiations (CASIN). <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/state-building-and-post-conflict-reconstruction-lessons-bosnia>, 21.10.2021.
- DEI. (2020). Who We Are <https://www.dei.gov.ba/en/o-nama>, 20.01.2022.
- DFID. (2005). Why We Need to Work More Effectively in Fragile States [Elektronik Sürüm]. London: Department for International Development. <https://reliefweb.int/report/zimbabwe/why-we-need-work-more-effectively-fragile-states>, 10.06.2021.
- Dobbins, James, Seth G Jones, Keith Crane vd (2007). The Beginner's Guide to Nation-Building [Elektronik Sürüm]. California: RAND Corporation <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG557.html>, 11.10.2021.

- Dobbins, James, Stephanie Pezard, Calin Trenkov-Wermuth vd (2013). Overcoming Obstacles to Peace: Local Factors in Nation-Building [Elektronik Sürüm]. California: RAND Corporation.
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR100/RR167/RAND_RR167.pdf, 20.05.2021.
- Dümmel, Karsten (2015). The Positives and Negatives Dayton Peace Agreement 20 Year on. KAS International Reports. Konrad Adenaur Stiftung.
<https://www.jstor.org/stable/resrep10110.6>, 11.11.2021.
- EC. (Temmuz 1998). The European Union in Bosnia and Herzegovina: Repairing reconstructing reconnecting. www.aei.pitt.edu:
<http://aei.pitt.edu/33628/4/A527.pdf>, 23.03.2022.
- EC. (2003(a)). REPORT FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL (COM(2003) 692 final). http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2011121403014088eng.pdf, 20.01.2022.
- EC. (2003(b)). Bosnia and Herzegovina: Commission Approves Feasibility Study. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_03_1563, 07.12.2021.
- EC. (2004). COMMISSION STAFF WORKING PAPER: BOSNIA AND HERZEGOVINA Stabilisation and Association Report 2004 (SEC(2004) 375). http://europa.ba: http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2011121403215674eng.pdf, 15.02.2022.
- EC. (Kasım 2005). BOSNIA HERZEGOVINA 2005 PROGRESS REPORT (SEC (2005) 1422). http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2011121404174977eng.pdf, 31.03.2022.
- EC. (Kasım 2006). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2006 PROGRESS REPORT (SEC (2006) 1384). http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2011121404232987eng.pdf, 21.10.2021.
- EC. (Kasım 2007). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2007 PROGRESS REPORT (SEC(2007)1430). http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2011121404465586eng.pdf, 01.03.2022.
- EC. (Ekim 2010). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2010 PROGRESS REPORT (SEC(2010)01331). http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2011121405320217eng.pdf, 05.11.2021.

- EC. (Ekim 2011). COMMISSION STAFF WORKING PAPER: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2011 PROGRESS REPORT (SEC(2011) 1206 final). 1 21, 2022 tarihinde http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2011121405454612eng.pdf, 21.01.2022.
- EC. (Ekim 2014). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2014 PROGRESS REPORT (SWD(2014) 305 final provisoire). http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2014100811032318eng.pdf, 02.04.2022.
- EC. (Ekim 2015). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2015 REPORT (SWD(2015) 214 final). http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/11/20151110_report_bosnia_and_herzegovina.pdf, 13.04.2022.
- EC. (Eylül 2016). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: Bosnia and Herzegovina 2016 Report (SWD(2016) 365 final). https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2018-12/20161109_report_bosnia_and_herzegovina.pdf, 12.12.2021.
- EC. (Nisan 2018(a)). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2018 REPORT (SWD(2018) 155 final). [www.ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2019-05/20180417-bosnia-and-herzegovina-report.pdf](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2019-05/20180417-bosnia-and-herzegovina-report.pdf), 11.12.2021.
- EC. (2018(b)). INSTRUMENT FOR PRE-ACCESSION ASSISTANCE (IPA II): Bosnia and Herzegovina EU4Justice in Bosnia and Herzegovina. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2019-02/ipa_2018_41501_ad5_bih_eu4justice_in_bosnia_and_herzegovina_phase_2.pdf, 12.04.2022.
- EC. (Mayıs 2019(a)). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL: Commission Opinion on Bosnia and Herzegovina's application for membership of the European Union (COM(2019) 261 final). <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2019-05/20190529-bosnia-and-herzegovina-opinion.pdf>, 08.12.2021.
- EC. (Mayıs 2019(b)). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: Analytical Report (SWD(2019) 222 final). <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2019-05/20190529-bosnia-and-herzegovina-analytical-report.pdf>, 09.12.2021.
- EC. (Ekim 2020). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2020 PROGRESS REPORT (SWD(2020) 350 final). https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/bosnia_and_herzegovina_report_2020.pdf, 15.02.2022.

- EC. (Ekim 2021). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2021 REPORT (SWD(2021) 291 final). <http://europa.ba/wp-content/uploads/2021/10/Bosnia-and-Herzegovina-Report-2021.pdf>, 15.02.2022.
- EC. (t.y.). EU acquis. https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/glossary/eu-acquis_en, 31.01.2022.
- EC. (t.y.). European Commission - Enlargement - ISPA. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/index_en, 12.09.2021.
- EC. (t.y.). European Neighborhood Policy and Enlargement Policy. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/index_en, 04.12.2021.
- EC. (t.y.). Bosnia and Herzegovina - financial assistance under Instrument for Pre-accession Assistance II (IPA II). https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance/bosnia-and-herzegovina-financial-assistance-under-instrument-pre-accession-assistance-ii-ipa-ii_en, 02.04.2022.
- EC. (t.y.). IPA. 4 2, 2022 tarihinde [www.ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/ipa_en](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/ipa_en), 02.04.2022.
- EC. (t.y.). SAPARD. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/sapard_en, 28.03.2022.
- EC Zagreb Summit Final Declaration. (2000). <https://www.esiweb.org/pdf/bridges/bosnia/ZagrebSummit24Nov2000.pdf>, 07.12.2021.
- ECHO. (1998). Evaluation of the PHARE "Essential Aid programme" for Bosnia and Herzegovina. <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/evaluation-phare-essential-aid-programme-bosnia-and-herzegovina>, 21.03.2022.
- EEAS. (2015). Mission Description. https://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eujust-themis-georgia/mission-description/index_en.htm, 01.09.2021.
- EEAS. (2016(a)). European Union Training Mission in Central African Republic. https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eutm-rca_en, 02.09.2021.
- EEAS. (2016(b)). EU Border Assistance Mission in Libya (EUBAM). https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eubam-libya_en, 01.09.2021.
- EEAS. (2016(c)). Strategy for Security and Development in the Sahel. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/4094/sahel-region_en, 30.08.2021.
- EEAS. (2016(d)). Western Balkans. https://eeas.europa.eu/regions/western-balkans/7859/western-balkans_en, 12.10.2021.
- EEAS. (2019). About the European External Action Service (EEAS). https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/82/about-european-external-action-service-eeas_en, 29.08.2021.

- EEAS. (2020). EUFOR BOSNIA-HERZEGOVINA Military Operation ALTHEA. https://www.eeas.europa.eu/eufor-althea/eufor-bosnia-herzegovina-military-operation-althea_en, 17.04.2022.
- EEAS. (2021). EU Special Representatives. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/3606/eu-special-representatives_en#EUSR+for+the+Sahel, 10.09.2022.
- Embassy of Bosnia and Herzegovina to India. (2003). BOSNIA AND HERZEGOVINA PRESIDENCY https://www.bihembassyin.com/foreign_policy.php, 17.12.2021.
- ENNHRI. (t.y.). European Network of Natural Human Rights Institutions. Human Rights Ombudsmen of Bosnia and Herzegovina. <https://ennhri.org/our-members/bosnia-and-herzegovina/#:~:text=The%20Human%20Rights%20Ombudsman%20of,human%20rights%20instruments%20adhered%20to.>, 14.02.2022.
- Eriksen, Stein Sundstøl (2011). “ ‘State failure’ in theory and practice: the idea of the state and the contradictions of state formation”. Review of International Studies, 37(1), 229-247. <https://www.cambridge.org/core/journals/review-of-international-studies/article/abs/state-failure-in-theory-and-practice-the-idea-of-the-state-and-the-contradictions-of-state-formation/8CCFE90C6F27C0825BCFE31D6E1CC0A7>, 10.05.2021
- Eroğlu, Cem (1974). “Marksist Devlet Kuramı Hakkında Bir Not”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 29(01), 113-123. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000951, 15.03.2022.
- EU Delegation to BiH/EUSR in BiH. (2007). FACTSHEET-EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina (Operation EUFOR-Althea) . EUROPEAN UNION COMMON SECURITY AND DEFENCE POLIC. <http://europa.ba/?p=15263>, 17.01.2022.
- EU Delegation to BiH/EUSR in BiH. (t.y.). Home <http://europa.ba/?lang=en>, 02.04.2022
- EU Delegations to BiH/EUSR in BiH. (2019). Expert Report on Rule of Law issues in Bosnia and Herzegovina. Brussels. <http://europa.ba/?s=exper+reports&submit=Search>, 21.01.2022.
- EUBAM. (2021). Who We Are? <https://eubam.org/who-we-are/>, 01.09.2021.
- EUFOR BiH. (2021). European Union Force in BiH Operation ALTHEA. <https://www.euforbih.org/index.php/about-eufor/background>, 15.02.2022.
- EULEX. (2021). About EULEX. tarihinde www.eulex-kosovo.eu: <https://www.eulex-kosovo.eu/>, 01.09.2021
- EUR-Lex. (2007a). The CARDS programme (2000-2006). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ar18002>, 24.03.2022

- EUR-Lex. (2007b). EU Response To Situation of Fragility. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r13019>, 21.10.2021
- European Commission For Democracy Through Law - Venice Commission. (12 2011). THE JUDICIAL POWER IN BOSNIA AND HERZEGOVINA (BiH) BACKGROUND PAPER (648/2011). [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2011\)096rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2011)096rev-e), 11.01.2022.
- European Parliament. (1998). Briefing No 33 The PHARE Programme and the enlargement of the European Union. https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a1_en.htm, 12.01.2022.
- European Stability Initiative. (ty). EU Road Map. <https://www.esiweb.org/pdf/bridges/bosnia/EURoadMap.pdf>, 04.12.2021.
- EUSIS. (2005). "EUPM in Bosnia and Herzegovina – Council Joint Action". EU security and defence. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 6(87), 373-380. <https://www.jstor.org/stable/resrep06972.50>, 17.04.2022.
- EUTM-MALI. (t.y). Background. <https://eutmmali.eu/background/>, 31.08.2021.
- EUTM-SOMALIA. (t.y). About Us. <https://www.eutm-somalia.eu/about-us/>, 02.09.2021.
- Gadzo, Merisha (18 Aralık 2018). Is Croatia Undermining Bosnia's sovereignty? <https://www.aljazeera.com/features/2018/12/18/is-croatia-undermining-bosnias-sovereignty>, 13.02.2022.
- Glière, Catherine (2008). "EUPM Bosnia and Herzegovina – Council Joint Action". EU security and defence: Core documents 2007. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 8(112) 375-380. <https://www.jstor.org/stable/resrep06974.63>, 17.04.2022.
- Gnesotto, Nicole (2005). "Launch of Operation Althea in Bosnia and Herzegovina". EU Security and Defence: Core documents 2004. European Union Institute for Security Studies (EUSIS), 5(75), 322-325. 4 18, 2022 tarihinde <http://www.jstor.com/stable/resrep06970.39>, 18.04.2022.
- Government of Federation of Bosnia and Herzegovina. (2021). Offices and services of the government of the Federation of Bosnia and Herzegovina. <https://fbihvlada.gov.ba/en/uredi-i-sluzbe>, 30.01.2022.
- Government of Federation of Bosnia and Herzegovina. (t.y.). Prime Minister. <https://fbihvlada.gov.ba/en/premijer>, 01.10.2021.
- Government of Republic of Croatia. (t.y.). Office for Cooperation With NGO's: CARDS. <http://int.uzuvrh.hr/page.aspx?pageID=83>, 07.12.2021.
- Government of Republic of Srpska. (t.y.). Organization of the Ministry. <https://www.vladars.net/eng/vlada/ministries/MERRC/orgmin/Pages/default.aspx>, 30.01.2022.

- Government of the Republic of Croatia. (t.y.). CARDS. <http://int.uzuvrh.hr/page.aspx?pageID=83>, 28.03.2021.
- Greenberg, Robert D (2009). "Dialects, Migrations, and Ethnic Rivalries: The Case of Bosnia-Herzegovina". *Journal of Slavic Linguistics*, 17(1/2), 193-216. <https://www.jstor.org/stable/24600141>, 28.11.2021.
- Greener, Bethan K (2011). "Statebuilding, Peacebuilding, Police and Policing in Solomom Islands". *Journal of Peacebuilding & Development*, 30-42. <https://www.jstor.org/stable/48603400>, 15.06.2021.
- Hadzovic, Eldin (2011, 5 23). Brussels Takes on Bosnia Judicial Reform. <https://balkaninsight.com/2011/05/23/bosnia-on-brussel-s-agenda/>, 10.04.2022.
- Hitchner, R Bruce (2021). The Time for Electoral Reform in Bosnia and Herzegovina is Now. <https://balkaninsight.com/2021/10/27/the-time-for-electoral-reform-in-bosnia-and-herzegovina-is-now/>, 13.03.2022.
- HUDOC. (2009). CASE OF SEJDIĆ AND FINCI v. BOSNIA AND HERZEGOVINA. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-96491%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-96491%22]}), 10.04.2022.
- IHRO BiH. (ty). Role and Function. <https://www.ombudsmen.gov.ba/Default.aspx?id=10&lang=EN>, 28.03.2022.
- IKV. (2011). AB GENİŞLEME POLİTİKASI. <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=32>, 11.09.2021.
- IMF. (2000). Staff Country Report: Bosnia and Herzegovina: Selected Issues and Statistical Appendix (No.00/77). <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2000/077/002.2000.issue-077-en.xml>, 20.09.2021.
- International Crisis Group. (2005). Bosnia's Stalled Police Reform: No Progress, No EU (No. 164). <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/164-bosnia-s-stalled-police-reform-no-progress-no-eu.pdf>, 10.01.2022.
- ITA BiH. (t.y.). Indirect Taxation Authority of Bosnia and Herzegovina. http://www.uino.gov.ba/en/Porezi/PDV/Opce_informacije.html, 03.04.2022.
- Jackson, Robert H (1996). *Quasi States: Sovereignty, International Relations and the Thirld World* [Elektronik Sürüm]. Cambridge: Cambridge University Press. <https://en.tr1lib.org/book/2337011/48706b>, 15.05.2021.
- Jahović, Nesima (1999). "The State of the Economy in Bosnia and Herzegovina and its Consequences for Social Problems in the Country". *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 2(1), 87-98. <https://www.jstor.org/stable/43291770>, 26.02.2022.
- Karaçuka, Mehmet, Necmettin Çelik (2017). "Kırılgan - Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm İlişkisi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 20-41. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/460876>, 12.05.2021.

- Kaygusuz, Özlem (2014). “Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazları”. UHP Uluslararası Hukuk Ve Politika, 14(39), 27-61.
https://www.academia.edu/9061814/Devlet_%C4%B0n%C5%9Fas%C4%B1_ve_K%C3%BCresel_G%C3%BCneyde_G%C3%BCvenlik_G%C3%BC%C3%A7l%C3%BC Devlet_Aray%C4%B1%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n_Kuramsal_ve_Siyasal_A%C3%A7mazlar%C4%B1, 10.07.2021.
- Kucuk, Bahtiyar (02 Kasım 2021(a)). Bosna Hersek Yüksek Temsilcisi Schmidt, BM’ye rapor sundu: ülkede bölünme ve çatışma ihtimali var.
<https://tr.euronews.com/amp/2021/11/02/bosna-hersek-yuksek-temsilcisi-schmidt-bm-ye-rapor-sundu-ulkede-bolunme-ve-cat-sma-ihtimal>, 07.10.2021.
- Kucuk, Bahtiyar (22 Ekim 2021(b)). Balkanlarda kriz sinyali: Sırp lider Dodik, Bosna Hersek’i ‘parçalama’ planını açıkladı.
<https://tr.euronews.com/2021/10/22/balkanlarda-kriz-sinyali-s-rp-lider-dodik-bosna-hersek-i-parcalama-plan-n-ac-klad>, 07.10.2021.
- Lazarski, Cristopher Krzysztof (2013). Hobbes's Leviathan: New Science of Man.
https://www.researchgate.net/publication/329365779_Hobbes's_Leviathan_New_Science_of_Man, 11.05.2021.
- Locher, James R III, Michael Donley (2008). Reforming Bosnia and Herzegovina’s Defence Institutions.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_21121.htm?selectedLocale=en, 18.02.2022.
- Lotz, Christian (2010). “International Norms in Statebuilding: Finding A Pragmatic Approach”. Global Governance, 16(2), 219-236.
<https://www.jstor.org/stable/27800803>, 18.06.2021.
- Maier, Rolf (Mart 2010). Growth and Equity in Fragile States.
https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/2010400_cru_publicatie_maier.pdf, 15.06.2021.
- Miller, Paul D (2011). “The Case for Nation-building: Why and How to Fix Failed States”. Prism, 3(1), 63-74. <https://www.jstor.org/stable/26469715>, 01.10.2021.
- Milliken, Jennifer, Keith Karuse (2002). “State Failure, State Collapse, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies”. Development and Change, 33(5), 753-774.
https://www.researchgate.net/publication/229542469_State_Failure_State_Collapse_and_State_Reconstruction_Concepts_Lessons_and_Strategies, 10.10.2021.
- MoD BiH. (2005). Defence White Paper of Bosnia and Herzegovina.
<http://www.mod.gov.ba/files/file/dokumenti/defense/engwhitebook.pdf>, 21.01.2022.
- Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933).
<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>, 10.12.2021.

- Muehlmann, Thomas (2008). Police Restructuring in Bosnia-Herzegovina: Problems of Internationally-led Security Sector reform. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 2(1), 1-22. https://www.researchgate.net/publication/247523276_Police_Restructuring_in_Bosnia-Herzegovina_Problems_of_Internationally-led_Security_Sector_Reform, 25.01.2022.
- National Assembly of Republika Srpska. (2015). About National Assembly. <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=en/national-assembly/about-national-assembly>, 02.10.2021.
- NATO. (1997). SFOR Informer Online: IFOR becomes SFOR. <https://www.nato.int/sfor/historic-moments/ifor-to-sfor/ifor-sfor.htm>, 12.12.2021.
- NATO. (2001). SFOR Infomer Online: The armed forces in Bosnia and Herzegovina. <https://www.nato.int/sfor/indexinf/127/p03a/t0103a.htm>, 12.12.2021.
- NATO. (t.y.). SFOR Infomer Online: SFOR micro project programs. <https://www.nato.int/sfor/cimic/obnova/t991115e.htm>, 24.03.2022.
- NATO. (t.y.). SFOR Stabilisation Force. <https://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>, 22.03.2022.
- Nay, Oliver (2013). "Fragile and failed states: Critical Perspectives On Conceptual Hybrids". *International Political Science Review / Revue Internationale De Science Politique*, 34(3), 326-341. <https://www.jstor.org/stable/24573532>, 29.05.2021.
- OECD. (2007, 4). Principles for Good International Engagement in Fragile States. <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/38368714.pdf>, 06.10.2021.
- OECD. (2011). "Supporting Statebuilding in Situations of Conflict and Fragility: Policy Guidance". DAC Guidelines and Reference Series, 1-107. <https://dx.doi.org/10.1787/9789264074989-en>, 15.06.2021.
- Office of High Representative. (2004). Decision Establishing the Police Restructuring Commission. <http://www.ohr.int/decision-establishing-the-police-restructuring-commission/>, 01.03.2022.
- Office of the High Representative. (2000). High Representative's Decision on the Establishment of the Brcko District of Bosnia and Herzegovina. http://www.ohr.int/ohr_archive/high-representatives-decision-on-the-establishment-of-the-brcko-district-of-bosnia-and-herzegovina/, 17.11.2021
- Office of the High Representative. (t.y.). General Information. <http://www.ohr.int/about-ohr/general-information/>, 04.09.2021.
- Office of The President of Croatia. (2022). President Milanović: Survival, constitutivity and welfare of Croats in Bosnia and Herzegovina is a strategic interest of the Republic of Croatia. <https://www.predsjednik.hr/en/news/president-milanovic-survival->

- [constitutivity-and-welfare-of-croats-in-bosnia-and-herzegovina-is-a-strategic-interest-of-the-republic-of-croatia/](#), 14.02.2022.
- OSCE. (t.y.). OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina. <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina>, 06.01.2022.
- Özalp, Osman N (2014). ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE BAŞARISIZ DEVLETLER. İÜHFM 73(1), 349-362. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97879>, 06.06.2022.
- PARCO. (t.y.). Home <https://parco.gov.ba/en/>, 02.08.2021.
- Parlament Federaciye Bosne i Hercegovine Dom Naroda. (t.y.). Komisija za evropske integracije Doma naroda PFBiH. <http://parlamentfbih.gov.ba/v2/bs/stranica.php?idstranica=181>, 31.01.2022.
- Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina. (t.y.). Key events in the relations between BiH and European Union. <https://www.parlament.ba/Content/Read/126?title=Klju%C4%8Dni-doga%C4%91aji-u-odnosima-EU-i-Bosne-i-Hercegovine&lang=en>, 12.07.2021.
- Perry, Valery (2015). “Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: Does the Road to Confederation Go Through the EU”. International Peacekeeping, 22(5), 490-510. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13533312.2015.1100082>, 21.12.2022.
- Predstavnicki Dom. (2021). PARLAMENT FEDERACIJE BOSNE I HERZEGOVINE. <https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/bs/>, 29.09.2021.
- Presidency of Bosnia and Herzegovina. (2013). Rules of Procedure of the Presidency of Bosnia and Herzegovina. http://www.predsjednistvobih.ba/nadl/Archive.aspx?langTag=en-US&template_id=156&pageIndex=1, 20.09.2021.
- Rotberg, Robert Irvin (2002). “Failed States in a World of Terror.” Foreign Affairs, 81(4), 127-140. <https://www.jstor.org/stable/20033245?origin=crossref>, 15.10.2021.
- Ruge, Majda (2020). “HOSTAGE STATE: HOW TO FREE BOSNIA FROM DAYTON’S PARALYSING GRIP”. European Council of Foreign Relations. <https://www.jstor.org/stable/resrep27725>, 20.01.2022.
- Sancaktar, Caner (2018). “Political and Economic Reconstruction in Bosnia-Herzegovina”. Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi / Journal of Balkan Research Institute, 7(1), 211-237. <https://dergipark.org.tr/en/pub/baed/issue/41332/444817>, 20.12.2021.
- Sehercehajic, Senita, Sanela Crnovrsanin (23 Temmuz 2021). Bosna Hersek Yüksek Temsilcisi ‘soykırımın inkarına ilişkin yasa’ çıkarttı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-hersek-yuksek-temsilcisi-soykirim-in-inkarinin-cezalandirilmasina-iliskin-yasa-cikartti-/2312141>, 24.07. 2021.

- Seizovic, Zarije (2012). "A Need for a Comprehensive Administrative Reform in Bosnia and Herzegovina with an Emphasis on the Modernisation of Administrative Procedure". HKJU-CCPA (2), 409-432. <https://hrcak.srce.hr/file/195643>, 21.01.2022.
- SIPA. (t.y.). State Investigation and Protection Agency. <http://www.sipa.gov.ba/en>, 25.09.2021.
- Sinanovic, Alem, Vesta Tuzla (t.y.). The role of Structured Dialogue on Justice and other issues of the rule of law. <https://eu-monitoring.ba/en/the-role-of-structured-dialogue-on-justice-and-other-issues-of-the-rule-of-law/>, 11.04.2022.
- Sobutay, Tülay, Cem Akgün (1998). Bosna-Hersek Ülke Etüdü [Elektronik Sürüm]. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları. <https://docplayer.biz.tr/6586459-Bosna-ve-hersek-ulke-etudu.html>, 10.11.2021.
- Stanicic, Mladen (2005). "Post Conflict Rehabilitation from Aid to Development". Connections, 4(2), 99-106. <https://connections-qj.org/ru/node/1705>, 21.07.2021.
- Statue of the Brcko District of Bosnia and Herzegovina. (2007). <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/002%20-%20Statute%20of%20the%20Brcko%20District%20of%20Bosnia%20and%20Herzegovina/BDBH%20Statute/BD%20Statute%20of%20the%20Brcko%20District%20of%20Bosnia%20and%20Herzegovina%203-07.pdf>, 20.11.2021.
- Steinberger, Peter J (2008). "Hobbes, Rousseau and the Modern Conception of the State". The Journal of Politics, 70(3), 595-611. <https://doi.org/10.1017/s002238160808064x>, 21.03.2021.
- Stojarová, Vera (2019). "Unifying the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina – mission completed?" Vojenské Rozhledy(3), 71-82. https://www.researchgate.net/publication/335945015_Unifying_the_Armed_Forces_of_Bosnia_and_Herzegovina_-_mission_completed#:~:text=The%20Armed%20Forces%20of%20BiH,Serb%20Army%20of%20Republika%20Srpska, 10.01.2022.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021). Bosna-Hersek'in Siyasi Görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/bosna-hersek-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 15.09.2021
- The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. (1995). http://www.ohr.int/?page_id=1252, 26.09.2021.
- The Government Of Republika Srpska. (t.y.). Mandate https://www.vladars.net/eng/Vlada/prime_minister/mandate/Pages/default.aspx, 02.10.2021.
- Thürer, Daniel (1999). "The 'Failed State' and International Law". International Review of Red Cross. 81(836), 731-761. <https://international-review.icrc.org/fr/articles/failed-state-and-international-law>, 05.05.2021.

- Twinning Project. (t.y.). www.bih-parliamentary-twinning.eu: http://bih-parliamentary-twinning.eu/en/republika-srpska-ministry-of-economic-relations-and-regional-cooperation, 30.01.2022.
- Tzifakis, Nikolaos, Charlambos Tsardanidis (2006). "Economic Reconstruction of Bosnia and Herzegovina: The Lost Decade". *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 5(1), 67-84. https://www.researchgate.net/publication/216639978_Economic_Reconstruction_of_Bosnia_and_Herzegovina_The_Lost_Decade, 10.11.2021.
- UIA. (2001). OBNOVA Programme. <https://uia.org/s/or/en/1100045758>, 24.03.2022
- UIA. (2006). Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization (CARDS). <https://uia.org/s/or/en/1100009533>, 24.03.2021.
- UN. (1996). Former Yugoslavia - UNPROFOR. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unprof_p.htm, 10.10.2022.
- UN. (2003). Bosnia and Herzegovina - UNMIBH - Background. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unmibh/background.html>, 10.10.2021.
- UNHCR. (1999, 11). RETURN, LOCAL INTEGRATION & PROPERTY RIGHTS. <https://www.unhcr.org/3c3c42794.pdf>, 04.12.2021.
- Uygun, Oktay (1998). "Bosna-Hersek: İç Savaşın Konsensüs Demokrasisine". *İHFM*, 56(1-4), 141-184. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/95737>, 16.09.2021.
- Vetschera, Heinz, Mathieu Damian (2006). "Security Sector Reform in Bosnia and Herzegovina: The Role of the International Community". *International Peacekeeping*, 3(1), 28-42. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13533310500424694?journalCode=finp20>, 28.12.2021.
- Vinci, Anthony (2008). "Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis". *International Studies Quarterly*, 52(2), 295-314. <https://www.jstor.org/stable/29734236>, 05.05.2021.
- Washington Agreement (2000). https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/peace_agreements/washagree_03011994.pdf, 25.09.2021.
- Worldstatesmen.org. (tarih yok). Cantons of the Federation of Bosnia and Herzegovina. [www.worldstatesmen.org: https://www.worldstatesmen.org/Bosnia_canton.html](https://www.worldstatesmen.org/Bosnia_canton.html), 10.01.2022.
- Zdeb, Aleksandra (2016). Prud and Butmir Processes in Bosnia and Herzegovina: Intra-ethnic Competition from the Perspective of Game Theory. *Ethnopolitics*, 16(4), 369-387. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17449057.2016.1143661>, 18.01.2022.

ÖZGEÇMİŞ

1. Kişisel Bilgiler

Ad Soyad: Aydın Ahmet FIRAT

2. Eğitim Bilgileri

2013-2018: Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler (Lisans)

2015-2018: Anadolu Üniversitesi Adalet (Önlisans)

2009-2013: Eczacı Neşem Özlen Güray Lisesi

2001-2009: TEV Zahide Zehra Garring İlköğretim Okulu

3. Yayınlar

Fırat, Aydın Ahmet (2022). “Orta Asya’da Dini Radikalizm: SSCB ve Selefi – Vahhabi İdeoloji Ekseninde İnceleme”. Social Sciences Studies Journal, 8(94), 324-330.